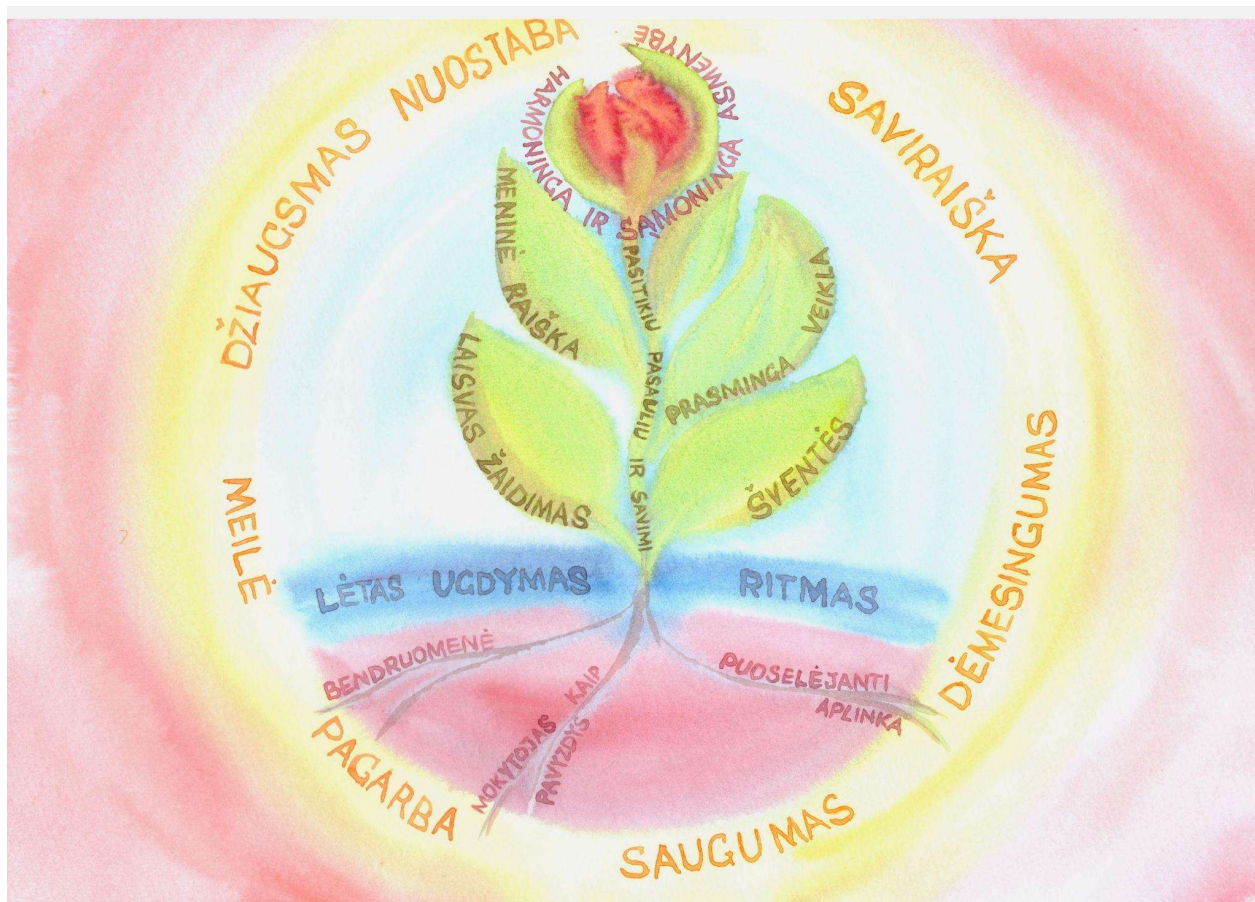

PRITARTA
Paramos Valdorfo pedagogikai
bendrijos, 2025.07.31 protokolu Nr.
25-07/01NM

PATVIRTINTA VšĮ vaikų darželio
“Namelis medyje” vadovės Virmantės
Urbelytės 2025.07.31 įsakymu „Dėl
ikimokyklinio ugdymo programos
patvirtinimo“

VAIKŲ DARŽELIO “NAMELIS MEDYJE” IKIMOKYKLINIO UGDYMO PROGRAMA

BENDROSIOS NUOSTATOS

Vaikų darželio “Namelis medyje” ikimokyklinio ugdymo programa (toliau – Programa) apibrėžia ikimokyklinio ugdymo Valdorfo vaikų darželyje “Namelis medyje” paskirtį, tikslą ir uždavinius, ugdymo(si) sritis, pasiekimų sritis, ugdymo(si) turinio gaires ir vaikų pasiekimų vertinimą. Programa siekiama atliepti 2-5 metų vaikų interesus, puoselėti vaikų gerovę ir atliepti kiekvieno vaiko individualius, savitus poreikius bei galimybes.

Teorinė prieiga ir požiūris į vaiką

Ugdymas vaikų darželyje grindžiamas sociokultūrine teorine prieiga, remiasi antroposofine pasaulėžiūra bei Valdorfo pedagogika. Vaikai mokosi mėgdžiodami, sąveikaudami su kitais vaikais, suaugusiais, šeima, bendruomene, iš mokytojo kuriamos aplinkos pasiimdami tai, kas tuo metu atliepia jų ugdymosi poreikius. Mokytojas grupėje veikia kaip mėgdžiojimo vertas pavyzdys, daug dėmesio skiriantis saviugdai, kuriantis pojūčius tausojančią, įvairių vaikų poreikius atliepiančią ir ugdančią aplinką bei kontekstus.

Ugdymą(si) grindžiančios vertybės

Vertybės, kuriomis grindžiamas programos turinys ir vaikų ugdymas, yra:

vaiko orumas - kiekvieno vaiko neprilygstamos vertės, autentiškumo, unikalumo pripažinimas ir puoselėjimas;

vaiko gerovė - vaikų gerovės pirmumo pripažinimas, puoselėjant vaiko saugumą, fizinę, psichinę ir dvasinę sveikatą, darną su savimi ir kultūrine, socialine bei fizine aplinka;

dvasinis dėmuo - pripažinimas, kad vaiko kūno, sielos ir dvasios dėmenys yra vienodai svarbūs; dėkingumo, nuostabos puoselėjimas, vidinio jautrumo gėriui, grožiui ir tiesai ugdymas;

saviraiškos laisvė – kiekvieno vaiko kūrybinio potencialo ir laisvės išreikšti save pripažinimas, palaikymas ir skatinimas;

lygiavertis dalyvavimas – lygiavertėmis sąveikomis grindžiamo ugdymo(si) vertės pripažinimas, sudarant maksimalias sąlygas kiekvienam vaikui dalyvauti bendrame ugdymosi procese ir pašalinant ugdymosi kliūtis;

lygiateisiškumas ir teisingumas – vienodų teisių augti ir ugdytis visiems pripažinimas, užtikrinant galimybes kiekvienam vaikui optimaliai vystyti ir reikšti savo potencines galias nepriklausomai nuo priežasčių, susijusių su lytimi, sveikata, socialine ir kultūrine padėtimi. Minimizuojamos atskirties ir diskriminavimo galimybės, atstovaujama vaikų teisėms darželyje ir už jos ribų;

pagarba, tolerancija ir atvirumas įvairovei – atviros, pagarba, empatija ir tolerancija grindžiamos ugdymo(si) aplinkos kūrimas, pripažįstant įvairovę kaip vertybę ir sudarant sąlygas visiems vaikams sėkmingai dalyvauti, natūraliai priimant prigimtinius ir kultūrinius skirtumus;

bendruomeniškumas, demokratija ir pilietiškumas – pagarba asmeniui grindžiamos demokratinės aplinkos kūrimas, priklausymo bendruomenei jausmo puoselėjimas, atsakomybės už save ir kitus ugdymasis;

kultūrinis tapatumas – pagarbos savo šalies kultūrai (gimtajai kalbai, etninei kultūrai, tautos istorijai) puoselėjimas, padedant vaikui išreikšti save kaip savo šalies kultūros dalyvį ir kūrėją ir pozityviai priimti kitų kultūrų savitumą.

Vaikų poreikiai

Programa sukuria prielaidas užtikrinti pagrindinių, kiekvienam vaikui aktualių poreikių atliepimą ir turtinimą:

žaidimo poreikis – turėti laisvę, pakankamai laiko, erdvės, žaidimo partnerių ir galimybę per bendrus žaidimus kurti vaikų kultūrą. Pripažįstama laisvo, kūrybinio žaidimo, kaip savarankiškos vaikų veiklos, nelygstama vertė. Nuolat stebėdami ir reikiamoje situacijoje jautriai įsitraukdami į žaidimus, suaugusieji padeda vaikams augintis žaidimo gebėjimus;

saugumo poreikis – jaustis saugiam, gerbiamam, matomam, girdimam, tinkamai globojamam, sulaukti paramos ir pagalbos, kai jos reikia. Augti ritmingoje, nuspėjamoje, harmoningoje aplinkoje. Ugdant vaikus rūpinamasi ne tik užtikrinti jų saugumą, bet ir juos pačius pagal jų galias įtraukti į rūpinimąsi savo bei kitų saugumu;

draugysčių poreikis – jaustis priimamam, jausti bendrumą, lygiavertiškumą su kitais, kitų paramą, artimumą, turėti vieną ar keletą artimesnių draugų. Sukuriama ugdymo(si) aplinka, skatinanti vaikus tyrinėti ir atrasti, kaip būti, gyventi ir veikti drauge;

komunikavimo poreikis – dalintis su kitais emocijomis, mintimis, idėjomis žodžiu ir nežodinėmis priemonėmis (mimika, meninės raiškos priemonėmis). Vaikams sudaromos sąlygos išbandyti įvairias komunikavimo su vaikais ir suaugusiais priemonės ir atrasti pagarbus, veiksmingo bendravimo būdus;

pažinimo džiaugsmo poreikis – smalsauti, tyrinėti, klausinėti, aiškinti(s), kurti ir išbandyti, džiaugiantis naujais atradimais ir gebėjimu pažinti. Taikydami ugdymo(si) procese įgytas patirtis vaikai kuria ir perkuria savo teorijas apie pasaulį;

kūrybinės saviraiškos poreikis – tyrinėti ir atrasti unikalios savo kūrybinės galios per įvairias veiklas. Kuriamos ir spontaniškų, ir kryptingų veiklų galimybės, palankios atsiskleisti vaikų interesams, gabumams ir auginti savitą raiškos stilių;

nepertraukiamo buvimo poreikis - turėti pakankamai nestruktūruoto laiko žaidimui, kūrybai, savo idėjų įgyvendinimui, pajautai, refleksijai.

unikalūs kiekvieno vaiko, tarp jų ir specialieji ugdymosi poreikiai – programa taip pat sukuria prielaidas atliepti ir tenkinti įvairius unikalios bei specialiuosius poreikius.

Tėvų (globėjų) ir bendruomenės poreikiai

Tėvai (globėjai), besirenkantys Valdorfo darželį, tikisi aplinkos, kurioje vaikas gali ugdytis jam priimtinausiu būdu: žaisdamas, įsitraukdamas į prasmingą kasdienę veiklą, turėdamas erdvės saviraiškai, būdamas saugus ir atliepdamas savo poreikius. Tėvai (globėjai) taip pat nurodo, kad jiems svarbu:

įsitraukimas į bendruomenę - bendros šventės, renginiai, bendravimas, tarpusavio pagalba;

grižtamasis ryšys - suplanuoti ir spontaniški pokalbiai su mokytojais apie vaiką, jo poreikius, iššūkius, ugdymo(si) pažangą;

žinios apie Valdorfo pedagogikos ypatumus - paskaitos, pokalbiai, kuriuose aptariami vaikų raidos ypatumai, poreikiai, pedagoginiai fenomenai;

Vaikų darželio “Namelis medyje” savitumas

Vaikų darželis “Namelis medyje” yra miesto darželis, įsikūręs Antakalnyje, šalia Sapieginės miško, Sapiėgų parko, vadinamosios Vilniaus Šveicarijos kvartale, greta Saulės kapinių, todėl vaikai čia turi galimybę pajusti dabarties ir praeities, miesto, kultūros ir gamtos dermę. Viena iš keturių vaikų grupių, įsikūrusi Aukštągirio gatvėje, ramioje, tylioje vietoje,

šalia miško, gali atliepti jautresnių vaikų poreikius. Ugdymo(si) procese naudojamos Valdorfo pedagogikos strategijos, metodai ir būdai, vadovaujamosi antroposofine žmogaus samprata. Tai darželis be technologijų, besivadovaujantis nuostata, kad pirmame septynmetyje vaikui svarbiausia kaupti įvairias realias patirtis, megzti socialinius ryšius, kurti santykį su savimi ir kitais (žr. Priedą Nr.2). Darželio bendruomenė - vaikai, jų tėvai (globėjai), seneliai, broliai ir seserys, mokytojai, padėjėjai, kiti darbuotojai, alumnai ir jų šeimos - yra gyvas, nuolat kartu augantis ir besimokantis organizmas. Darželyje rūpinamasi vaikų gerbūviu ir sveikata, todėl vaikai valgo ekologišką, sveiką, vietoje pagamintą maistą. Atliepiančių vaikų poreikį pailsėti nuo intensyvaus socialinio gyvenimo, darželis keturi kartus per metus atostogauja. Čia suaugę žmonės susitinka ir bendradarbiauja dėl vaikų.

PROGRAMOS ĮGYVENDINIMO PRINCIPAI

Programa įgyvendinama vadovaujantis šiais principais:

ugdymo(si) ir priežiūros vienovės principas. Ikimokyklinio ugdymo(si) procesui būdinga ugdymo(si) ir priežiūros vienovė. Kiekviena suplanuota ir nesuplanuota sąveika bei kasdienė rutina yra ugdanti, turtinanti vaiko patirtį. Ilgalaikis, nuolatinis, saugus vaiko emocinis ryšys su mokytoju sukuria prielaidas visavertei vaiko raidai ir ugdymui(si);

vaiko raidos ir ugdymo(si) dermės principas. Ugdymo(si) procese atsižvelgiama į raidos nulemtą vaikų poreikių, patirties ir gebėjimų įvairovę. Visi ugdymo(si) proceso dėmenys yra pasirenkami, derinami ir taikomi atsižvelgiant į vaiko amžių, vadovaujantis fizinio, psichinio ir dvasinio sveikatingumo principu. Į vaiko sveikatą žiūrima holistiškai, traktuojant ją kaip svarbiausią, vaiko normaliai raidai būtiną sąlygą. Skatinama visapusiška vaiko raida – fizinė, emocinė, socialinė, pažinimo, komunikavimo, meninės raiškos.

žaismės principas. Žaismingumas yra viso ikimokyklinio vaikų ugdymo(si) pagrindinis bruožas, neatsiejama tyrinėjimo, eksperimentavimo, fantazavimo, kūrybos dalis, o laisvas kūrybinis žaidimas – svarbiausia savarankiška vaiko veikla;

lėtojo ugdymo(si), užtikrinančio gilų įsitraukimą, principas. Vaikai giliai išgyvena ir pajaučia kiekvieną *čia ir dabar* momentą, kai skiriama pakankamai laiko kasdinei rutinai, tyrinėjimo ar kūrybos procesui, nuostabai ir atradimo džiaugsmui. Pasikartojimas ir laikas mokytojo naudojamas kaip priemonė, leidžianti vaikui įsigilinti į dalykų esmę, ją pažinti;

kontekstualumo principas. Vaikų ugdymas(is) vyksta estetiškuose, pojūčius tausojančiuose, į veiklą įtraukiančiuose, vaikų iniciatyvoms atvirose artimiausios socialinės, kultūrinės, kalbinės ir gamtinės aplinkos kontekstuose, siekiama vaikų ugdymo(si) patirčių aktualumo, prasmingumo. Ugdymo(si) kontekstai kuriami parenkant kuo natūralesnes, gamtines medžiagas, jas paverčiant ugdymo(si) priemonėmis;

ritmiškumo principas. Ugdymo(si) procesas grindžiamas dienos, savaitės, metų ritmu. Ritmas pasireiškia per harmoningą organizuotos ir neorganizuotos, aktyvios ir pasyvios veiklos kaitą, pasikartojimus, metų švenčių ratą. Ritmas vaikams suprantamas ir atpažįstamas per veiklas, maistą, padeda pajusti bendrą žmogaus ir gamtos gyvenimo ritmą, teikia darnos vaiko vidiniam gyvenimui, suteikia jam stabilumo ir saugumo jausmą;

mokymosi per pamėgdžiojimą principas. Mokytojas vadovaujasi žinojimu, kad vaikas mokosi mėgdžiodamas ir veikdamas, todėl mokytojas stengiasi visada būti mėgdžiojimo vertu pavyzdžiu. Ugdymas(is) organizuojamas taip, kad vaikas turėtų ką mėgdžioti, vertybės perduodamos per veiklą, mokytojo poelgius. Mokytojas savo išvaizdą, gestus, kalbą ir kitus pasireiškimus sąmoningai vertina kaip ugdymo(si) proceso dalį;

įtraukties principas. Sudaromos sąlygos kiekvienam vaikui ugdytis, plėtoti savo galias, gauti reikiamą pagalbą, patirti sėkmę, atsižvelgiant į ugdymosi poreikių įvairovę;

reflektyvaus ugdymo(si) principas. Refleksija mokytojui yra pagrindinė savęs pažinimo ir saviugdos priemonė, todėl mokytojas nuolat apsversto autentiškas vaikų patirtis,

veiklos kokybę, savo pedagoginių sprendimų poveikį vaikų ugdymui(si) ir savo profesinį bei asmeninį augimą. Mokytojas drauge su vaiku emocijomis ir veiksmais atspindi vaiko veikimo patirtis. Su vaikais drauge pagal jų gebėjimus įvardinamos vaikų emocijos, reflektuojamos veiklos, numatomas tolesnis veikimas;

šėimos ir mokyklos partnerystės principas. Mokykla ir šeima (globėjai) bendradarbiauja įgyvendinant Programą, užtikrinant ugdymo(si) tęstinumą ir dermę, kuriant susitelkusią, kartu besimokančią bendruomenę. Ugdymo procesas organizuojamas taip, kad kiekvienas šio proceso dalyvis: vaikai, tėvai (globėjai), pedagoginis ir pagalbinis personalas – galėtų save realizuoti ir būti bendruomenę kuriančiu, atsakingu, aktyviu jos nariu. Tėvai ir mokyklos darbuotojai pasitiki vieni kitais ir veikia dėl vaikų interesų;

sociokultūrinio kryptingumo principas. Ugdymas(is) yra grindžiamas žmogiškosiomis, tautinėmis ir pilietinėmis vertybėmis, padedančiomis vaikams įsitraukti į supančią kultūrinę aplinką ir didinančiomis atvirumą kultūrinei bei kalbinei įvairovei;

integralumo principas. Siekiama visuminės vaikų raidos, užtikrinamas darnus visų pasiekimų sričių gebėjimų plėtojimas, ugdymo(si) sričių tarpusavio ryšiai, vidinės turinio sąsajos kiekvienoje ugdymo(si) srityje, vaikų veiklos integralumas;

vaiko ir mokytojo bendro veikimo principas. Aplinkos, sąveikos, bendros prasmės kuriamos įsiklausant ir atliepant vaikų poreikius, interesus, iniciatyvas, nuomonę.

TIKSLAS, UŽDAVINIAI, UGDYMO(SI) REZULTATAI

Ikimokyklinio ugdymo **tikslas** – atsižvelgiant į vaikų prigimtines galias, patirtį, poreikius, šėimos ir bendruomenės susitarimus, vadovaujantis antroposofine žmogaus samprata ir Valdorfo pedagogika, kurti lanksčius edukacinius kontekstus, įgalinančius vaikus išsiugdyti pasitikėjimo, rūpinimosi savimi ir kitais, kultūrinio ir socialinio jautrumo, komunikavimo, lankstaus mąstymo, kūrybiškumo, mokėjimo mokytis pradmenis.

Programos tikslui pasiekti būtina įgyvendinti šiuos **uždavinius**:

1. įvairiais stebėjimo metodais siekti gilaus ir nevertinančio kiekvieno vaiko pažinimo ir, pripažįstant individualius poreikius, pritaikyti ugdymą ir aplinką taip, kad kiekvienas galėtų įsitraukti ir pilnavertiškai dalyvauti ugdymo procese; fiksuoti vaiko pažangą ir tuo remiantis numatyti tolimesnius vaiko ugdymosi siekius;

2. remiantis Valdorfo principais kurti saugią, jaukią ir estetiškai turtingą ugdymosi aplinką, kuri padėtų vystyti vaikų prigimtines galias, bazinius pojūčius bei vaizduotę;

3. lanksčiai ir kūrybiškai taikant Valdorfo pedagogikos strategijas, metodus ir būdus kurti ugdymo(si) kontekstus, padedančius kiekvienam vaikui plėtoti tiksle numatytas galias ir dėti pamatus harmoningos ir sąmoningos asmenybės formavimuisi;

4. skatinti mokytojo asmeninę ir profesinę saviugdą, remiantis antroposofine žmogaus samprata, siekiant kurti sąmoningą, emociškai subalansuotą, kūrybišką ir dvasiškai augančią pedagoginę laikyseną, kuri įkvepia vaiką bei formuoja harmoningą ugdymo(si) kontekstą;

5. palaikant glaudų bendradarbiavimą su šeima ir bendruomene siekti, kad ugdymo procesas būtų nuolatos palaikomas ir tęsiamas tiek namuose, tiek bendruomenėje, kad vaikai jaustų nuoseklumą ir saugumą;

6. nuolat telkti ir stiprinti pasitikinčią, įgalią, besimokančią darželio bendruomenę, pagal poreikius teikiančią paramą kiekvienam vaikui, šėimai ar darbuotojui.

Ikimokyklinio ugdymo rezultatai yra vaikų raidos ir ugdymosi procese nuosekliai įgyjami bei plėtojami jų pasiekimai: vertybinės nuostatos, žinios bei supratimas ir gebėjimai, suskirstyti į 18 pasiekimų sričių: kasdieniai gyvenimo įgūdžiai, fizinis aktyvumas, emocijų suvokimas ir raiška, savireguliacija ir savikontrolė, savivoka ir savigarba, santykiai su suaugusiaisiais ir bendraamžiais, aplinkos pažinimas, matematinis mąstymas, skaitmeninis sumanumas, kalbų

supratimas, kalbinė raiška, estetiškas suvokimas, meninė raiška, kūrybiškumas, tyrinėjimas, problemų sprendimas, gebėjimas žaisti, mokėjimas mokytis.

UGDYMO(SI) TURINYS, PROCESAS IR APLINKOS

Ikimokyklinio ugdymo(si) pagrindas

Ikimokyklinio ugdymo(si) pagrindas yra visuminis ugdymas(is), universalus dizainas mokymuisi, vaiko žaidimas ir kita patirtinė veikla. Juo vadovaujama kuriant ar atnaujinant Programą, išlaikant ir plėtojant savitą mokyklos ugdymo(si) modelį:

visuminis ugdymas(is) yra pagrindinė ikimokyklinio ugdymosi kryptis, kuri lemia vaikų emocinių, socialinių, fizinių, pažinimo, kalbos, kūrybos potencinių galių harmoningą plėtojimąsi. Programoje modeliuojamas integralus, vientiso pasaulio vaizdo kūrimąsi sąlygojantis vaikų ugdymosi procesas, užtikrinamas balansas ir dermė tarp atskirų ikimokyklinio ugdymo(si) sričių, tarp ugdymosi ir ugdymo procesų;

universalus dizainas mokymuisi yra kiekvieno vaiko sėkmingą ugdymąsi laiduojanti įtraukaus ugdymo organizavimo prieiga. Visavertę įtrauktį užtikrina prigimtinių kiekvieno vaiko ugdymosi skirtumų pripažinimas ir kokybiškai įgyvendinamos esminės ugdymo(si) proceso modeliavimo kryptys: vaiko įsitraukimas į ugdomąją veiklą, sudominant ir sužadinant pozityvias emocijas; gilėjantis supratimas, gaunant ir tyrinėjant informaciją įvairiais būdais; įgytos patirties raiška, savarankiškai sugalvojant idėją, ją įgyvendinant, atspindint ar aptariant rezultatus;

vaiko žaidimas ir kita patirtinė veikla yra pagrindinės, viena kitą papildančios ugdomosios veiklos. Vaikų žaidimas yra paties vaiko kuriama ir valdoma veikla, kuomet sutelkiamos visos jau įgytos ir plėtojamos galios. Siekiama vaikų savarankiško žaidimo ir žaismingo ugdymo(si) vienovės bei darnos. Patirtinės veiklos yra vaiko ugdymasis darant, veikiant: pajaučiant, stebint, tyrinėjant, eksperimentuojant, modeliuojant, kuriant, komunikuojant, reflektuojant savo patirtis ir atradimus.

Ugdymo(si) sritys

Ugdymo(si) turinys apima šias vaiko raidą skatinančio visuminio ikimokyklinio ugdymo(si) sritis: „Mūsų sveikata ir gerovė“, „Aš ir bendruomenė“, „Aš kalbų pasaulyje“, „Tyrinėju ir pažįstu aplinką“, „Kuriu ir išreiškiu“, tačiau vaikas ugdomas neišskaidant ugdymo(si) proceso akcentuotais segmentais. Ugdymas priartinamas prie vaiko įprastų ir suprantamų formų, primenančių didelės darnios šeimos gyvenimą, aprėpiantį visas žmogaus gyvenimo sritis.

Mokytojo vaidmuo

Mokytojas grupėje yra:

Emociškai ir fiziškai pasiekiamas - veikia su vaikais ir šalia vaikų, kuria ir yra atsakingas už šiltą, pagarbų santykį su kiekvienu vaiku, kiekvienam skiria asmeninio dėmesio;

Kuriantis saugią ir ugdančią aplinką - kuria emociškai ir fiziškai saugią, estetiškai patrauklią, pojūčius tausojančią fizinę ir socialinę, kasdienę ir šventinę aplinką, kurioje vaikas gali tyrinėti, atrasti, pažinti daiktus, procesus, save, bendraamžius, suaugusius juo besirūpinančius žmones; rūpinasi aplinkos tvarka, švara; daiktinę aplinką kuria vadovaudamasis Valdorfo pedagogikos ir estetikos principais; į kasdienės veiklas integruoja skaičiavimą, sekų pažinimą, rašytinius simbolius, atliepia natūralų vaiko domėjimąsi skaičiais, formomis, raidėmis, sąvokomis;

Mėgdžioti vertas pavyzdys - nuolat mokosi, reflektuoja, siekia pažinti save, sąmoningai rūpinasi savo apranga (jos švara, tvarkingumu, patogumu, atitikimu temperatūrai), judesiais, kalba (artikuliacija, intonacija, žodynu) suprasdamas, kad visa tai yra ugdymo(si) aplinkos dalis; veikia kaip brandi asmenybė, tinkamai reiškia savo emocijas, pagarbiai bendrauja tiek su vaikais, tiek su tėvais ir kolegomis; tariasi, prašo pagalbos, sprendžia konfliktus, veikia suprasdamas, kad vaikai nuolat stebi ir mėgdžioja nesirinkdami tarp tinkamų ir netinkamų mėgdžioti pavyzdžių;

Besidomintis - stebi, atpažįsta vaiko poreikius, pastebi vaiko pastangas, fiksuoja ugdymo(si) pažangą bei iššūkius; bendrauja su tėvais (globėjais), domisi, kaip vaikas veikia ne darželio aplinkoje, kokie tėvų (globėjų) poreikiai bei lūkesčiai; klausosi spontaniškų vaikų pasakojimų, užduoda klausimus, provokuoja; stengiasi išlikti smalsus, klausiantis ir besiklausantis;

Atliepiantis - reaguoja į vaiko žodžius, mimiką, kūno kalbą, atliepia poreikius, drąsina, įgalina vaiką veikti patį, prašomas ar matydamas poreikį padeda nurimti, susitaikyti, išspręsti sudėtingas situacijas; pasakoja, struktūruoja, padeda įvardinti, reflektuoti, guodžia, atliepia, normalizuoja vaiko jausmus, koreguliuoja emocijas, džiaugiasi jo atradimais, pastebėjimais, sėkme, meniniais ir estetiniais potyriais, aptaria nesėkmes, alternatyvius raiškos ir veikimo būdus, teikia grįžtamąjį ryšį vaikui ir tėvams (globėjams).

Ugdymosi kontekstai

Vaikų ugdymas(is) vyksta darželio vidaus ir lauko aplinkose, taip pat aplinkose už darželio ribų. Šiose aplinkose kuriami vaikų emocinį ir fizinį saugumą užtikrinantys ugdymo(si) kontekstai, kurių bendrakūrėjai yra vaikai:

universalus dizaino mokymuisi kontekstas – tai lanksti, visiems vaikams prieinama ugdymo(si) aplinka ir veiksmingas procesas, kuriame, nepriklausomai nuo amžiaus, socialinių, kultūrinių, lingvistinių, sveikatos skirtumų, visiems vaikams sudaromos sąlygos žaisti, patirti ir ugdytis. Galėdami rinktis alternatyvius tyrinėjimo, pažinimo ir dalyvavimo būdus, vaikai veikia savo tempu, pagal savo galias ir mokosi vieni iš kitų. Nestruktūruotas laikas dienos ritme skatina kiekvieną vaiką turėti savo ketinimą, idėjų, sumanymų, jų kryptingai ieškoti ir pamažu suprasti savo žaidimo ar mokymosi būdus. Vaikai, turintys specialiųjų ugdymosi poreikių arba sunkumų, jaučiasi lygiaverčiais dalyviais, visi kartu mokosi vieni kitus pažinti ir veikti žmonių įvairovėje;

žaismės kontekstas – kasdienių veiklų žaismingumas; žinių apie artimiausią aplinką, žmogų, daiktus, reiškinius ir procesus perteikimas žaidžiant pirštų ir rato žaidimus; sąmoningai kuriama laisvą, spontanišką vaikų žaidimą palaikanti aplinka; spontaniškų pokalbių ir žaidimų metu palaikomi netikėti vaikų būdai suprasti, tyrinėti, improvizuoti, priimamos „neteisingos“ jų teorijos apie pasaulį, įkvepiančios pratęsti „tiesos“ paieškas. Mokytojas jautriai pastebi žaismę vaikams veikiant, ją atliepia, pratęsia, kokybiškai papildo;

judraus patirtinio ugdymosi kontekstas – atliepiamas vaikų judėjimo poreikis ir kasdienis judrumas, sudarant sąlygas vaikams laisvai ir įvairiai judėti: grupėje lavinti bendrosios motorikos įgūdžius manipuliuojant įvairias daiktus, baldais, įvairių judėjimo patirčių ieškoti įkvepiančiomis priemonėmis (tūtomis, lentomis, atramomis, balansinėmis lentomis ir pan.); lauke patirti įvairių judėjimą išnaudojant kieme esančius gamtos objektus (rąstus-buomus, medžius laipiojimui, akmenų takelius ir pan.). Įdomias, prasmingas ugdymosi situacijas kuria įrangos mobilumas, pritaikymas tyrinėti judesį, judriais būdais dalyvauti visų ugdymosi sričių veiklose. Atliepiamas vaikų poreikis kelti sau judėjimo iššūkių, patirti tam tikrą kiekį kontroliuojamos rizikos.

kultūrinių dialogų kontekstas – vaikų dalyvavimas daugialypiuose kultūriniuose kontekstuose, kurių paskirtis – padėti kiekvienam kurti savo individualų tapatumą, tuo pačiu

metu dalyvaujant tiek vaikų subkultūros, tiek artimiausios ir tolimesnių aplinkų kultūrų kūrime. Darželio aplinka yra erdvė nuolatinėms socialinėms ir kultūrinėms sąveikoms bei reiškiniams patirti, pažįstant šeimos, darželio grupės, kaimynystės, regiono, etninės grupės ir šalies bei globalaus pasaulio kultūrinius ypatumus ir vertybes. Per metų ritmą, šventes, pasakas, dainas ir meninę veiklą atsiskleidžia įvairių kultūrų ženklai, simboliai, papročiai ir elgsena, išbandomos skirtingos kultūrinės raiškos formos, ugdant pozityvų požiūrį į įvairovę ir kitoniškumą.

kalbų įvairovės kontekstas – aplinkos sąlygos, palankios skleisti ir augti skirtingiems vaikų komunikavimo būdams, įvairiai žodinei ir nežodinei raiškai, kalbų pažinimui, teigiamoms nuostatoms kalbų ir jų formų įvairovės atžvilgiu. Kontekstas kuriamas natūraliai, pasitelkiant darželio bendruomenėje esančią kalbų įvairovę, gyvą žodinį bendravimą, dainas, sakmes, pasakas, žaidimus bei kasdienės veiklas. Kalbų pasaulio pažinimas skatinamas per meninę raišką, garsus, judesį, ritmą, gamtos stebėjimą ir įvairias vidaus bei lauko veiklas, kuriose vaikai patiria gyvą ir prasmingą kalbinę aplinką.

tyrinėjimo ir gilaus mokymosi kontekstas – atliepiamas prigimtinis vaikų smalsumas, įtraukiant juos į natūralų aplinkos pažinimą, skatinantį giliau suvokti gamtos reiškinius, jų tarpusavio ryšius ir sąveiką. Vaikai per pojūčius, patirtį ir laisvą žaidimą atranda įvairius pažinimo būdus. Kontekstas kuriamas kupinas žaismės, atviras natūraliems klausimams, spėliojimui, atsakymų paieškomis ir savarankiškiems atradimams. Vaikui būtų suteikiama pakankamai laiko tyrinėti, stebėti, patirti aplinką savaip, be skubėjimo. Vidaus ir lauko erdvės – ramios, harmoningos, jaukiai įrengtos, natūralios, skatinančios laisvą žaidimą ir tyrinėjimą. Lauko erdvėse gausu natūralių tyrinėjimo objektų: akmenukų, augalų, smėlio, vandens, medžio šakų ir kitų gamtinių medžiagų, kurios kviečia vaikus stebėti, rūpintis ir kurti. Vaikai skatinami ilgalaikėms stebėjimo veikloms – stebėti metų laikų kaitą, augalų ciklus, paukščius, vabzdžius, orų pokyčius.

kūrybinių dialogų kontekstas – vaizduotė, smalsumą, nuostabą kelianti aplinka, akcentuojanti patį kūrybos procesą. Vaikai patiria kūrybos laisvę, išgyvena nuostabą, kūrybos džiaugsmą ir pasididžiavimą įveikus kūrybinius iššūkius. Aplinkų estetika ir įvairovė kuria prielaidas vaikams tyrinėti kūrybinės raiškos galimybes, išbandyti daugiau nei vieną būdą įgyvendinti kūrybinę idėją ar išspręsti problemą, pasirinkti alternatyvias raiškos priemones, improvizuoti, kurti ir perkurti. Dinamišką kūrybos procesą palaiko mokytojas, sudarantis sąlygas vaikui laisvai, spontaniškai veikti.

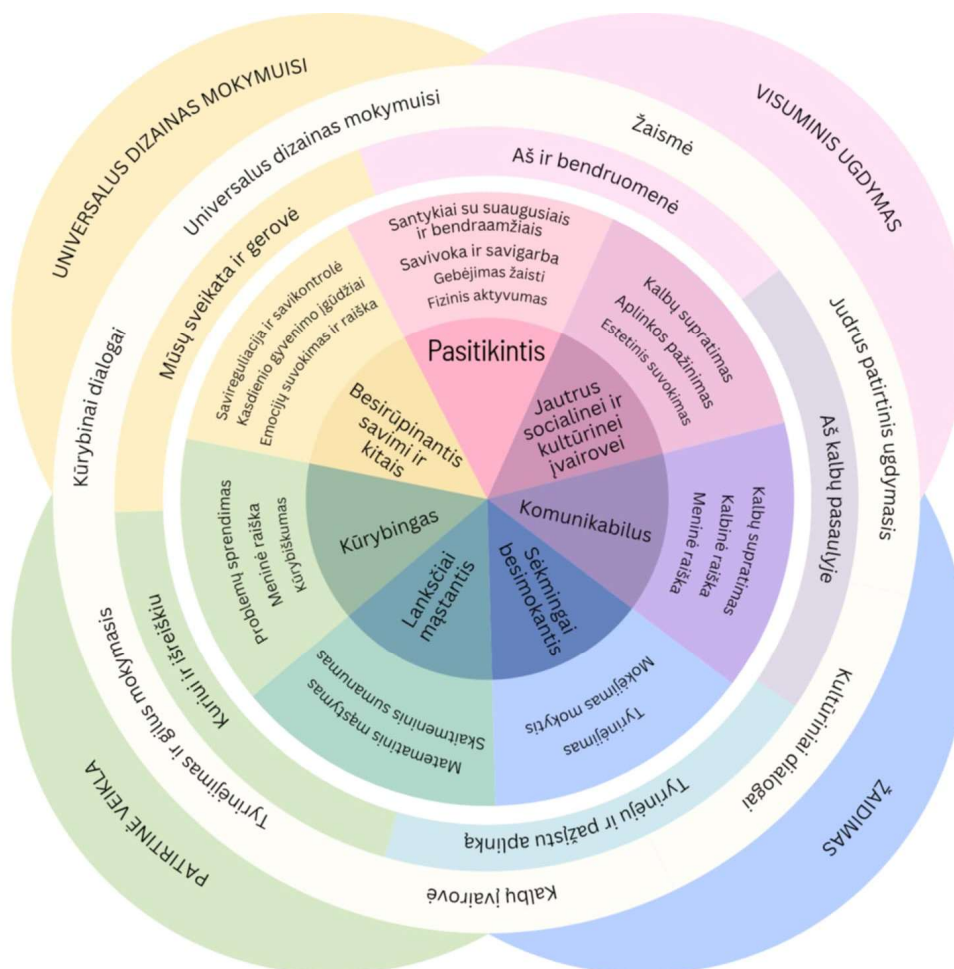
Ugdymo(si) metodai ir būdai

Vaikų ugdymas(is) organizuojamas šiais metodais ir būdais:

- Laisvas kūrybinis žaidimas kaip pagrindinė vaiko veikla;
- Ryto ratas ir jo metu mokytojo vedami meniniai, pažintiniai, lavinamieji, socialiniai, euritminiai žaidimai bei pokalbiai;
- Pirštukų žaidimai;
- Kartu su vaikais atliekami elementarūs buities darbai: maisto gamyba, tvarkymasis, skalbimas, indų plovimas ir kt.;
- Rankų darbai, amatai, turintys vaikams aiškų kontekstą, tikslą, paskirtį: medžio darbai, vaško, molio lipdymas, vilnos vėlimas, darbeliai iš siūlų ir kt.;
- Laisvas kūrybinis piešimas ir akvarelės liejimas;
- Pasakos sekimas (viena pasaka sekama kelis kartus iš eilės);
- Mokytojo kuriami stalo lėlių, marionėčių spektakliai;
- Spektaklių kūrimas kartu su vaikais;
- Švenčių šventimas: pasiruošimas šventei, šventės kulminacija, šventės atgarsiai;

Paslaptingos laukimo atmosferos kūrimas, simbolinių vaizdinių naudojimas verbalinėje ir vizualinėje aplinkoje;
Žygiai į gamtą;
Judrūs žaidimai, judėjimo iššūkiai lauke;
Augalų auginimas, priežiūra grupėje ir kieme;
Galimybė laisvai tyrinėti supančią aplinką;
Netiesioginis, iš realaus gyvenimo kylančius poreikius atliepiantis elementarių žinių pateikimas;
Neformalus spontaniški pokalbiai su vaikais;
Savitarpio pagalbos akcentavimas;
Vaiko ūgties akcentavimas per tam tikroms amžiaus grupėms sukuriamus išskirtinumus, pareigas, darbus;
Gimtadienio šventė;
Bendra, neformali veikla kartu su tėvais, leidžianti vaikams darželį išgyventi kaip visai šeimai svarbią jų gyvenimo dalį.

Konceptualus ugdymosi modelis

Ugdymosi turinys

Pasiekimų žingsniai	Ugdymosi gairės iš vaiko perspektyvos
1. Santykiai su suaugusiais ir bendraamžiais Vertybinė nuostata. Nusiteikęs geranoriškai bendrauti ir bendradarbiauti su suaugusiais ir bendraamžiais. Esminiai gebėjimai. Pasitiki mokytojais, juos gerbia, ramiai jaučiasi su jais kasdienėje ir neįprastoje aplinkoje, iš jų mokosi, drąsiai dalinasi savo mintimis, žino, kaip elgtis su nepažįstamais suaugusiais. Geranoriškai elgiasi su bendraamžiais, natūraliai priima kitų skirtumus, draugauja bent su vienu vaiku, supranta savo žodžių ir veiksmų pasekmes sau ir kitiems.	
3 - as žingsnis Drąsiai išbando ką nors nauja, ramiai stebi nepažįstamus žmones, kai šalia yra juo besirūpinantis suaugusysis. Ieško bendraamžių draugijos. Siekia veikti savarankiškai, laukia, kad jo iniciatyvos būtų pripažintos ir	1.5–3 metai Vaikas pradeda jaustis saugiai su mokytoju – atpažįsta jį, ieško artumo, nori būti šalia. Mokytojas kuria šiltą ir ritmingą dienos srautą, kuriame kartojasi dainos, pasakos, žaidimai. Tai padeda vaikui pasitikėti juo supančia aplinka ir jaustis saugiai.

palaikytos. Mėgdžioja, tačiau žaidime savaip kūrybiškai pertvarko suaugusiųjų veiksmus, žodžius, intonacijas. Trumpam ištraukia į bendrą žaidimą, pakaitomis su kitu vaiku dalijasi žaislais. Pradeda suprasti, kuris daiktas yra jo, kuris – kito, o kuriuo naudojamas draugiškai kartu. 5 - as žingsnis Drąsiai bendrauja su mažiau pažįstamais ar nepažįstamais žmonėmis grupėje ar kieme. Turi draugų arba nuolatinių žaidimų partnerių, sėkmingai ištraukia į didesnės vaikų grupės veiklą. Atsargiai ir pagarbiai bendraudamas tikrina suaugusiųjų nustatytas leistino elgesio ribas – klausia, tariai, derasi. Geranoriškai veikia kartu su kitais vaikais, drauge siekia bendro tikslo, priima sprendimus; skolina, keičiasi, dalijasi priemonėmis ir žaislais, ruošia ir džiugina kitus gimtadienio dovanomis. Su džiaugsmu dalyvauja veiklose su vaikais iš skirtingų socialinių, kalbinių ir kultūrinių aplinkų. Pats arba kartu su kitais ieško nesutarimų ir konfliktų sprendimo būdų arba prašo mokytojo pagalbos. Veikdamas grupėje, pastebi ir geba apibūdinti savo bei kitų vaikų ir suaugusiųjų asmenines savybes, interesus, gebėjimus. Stengiasi laikytis grupės susitarimų ir supranta savo teises bei pareigas bendruomenėje. 6 - as žingsnis Stengiasi geranoriškai, pagarbiai ir mandagiai bendrauti su pažįstamais ir nepažįstamais suaugusiaisiais bei vaikais. Palaiko ilgalaikę draugystę bent su vienu vaiku. Supranta, koks elgesys yra priimtinas ar nepriimtinas kitiems ir kodėl. Rodo iniciatyvą ieškoti bendravimo ir bendradarbiavimo kelių. Kasdienėse situacijose drąsiai ir pagarbiai išsako savo nuomonę, net jei ji skiriasi nuo kitų, aiškinasi ir tariai. Pradeda tarpininkauti draugams sprendžiant tarpusavio nesutarimus. Domisi socialiniais ir kultūriniais skirtumais tarp vaikų ir jų šeimų, juos natūraliai priima. Parodo pagarbą kitokiai išvaizdai, požiūriui ir kultūrai. Suvokia, kad gyvendamas grupėje turi prisidėti prie visiems priimtino elgesio kūrimo. Atsakingai vertina savo veiksmų pasekmes sau, kitiems ir visai bendruomenei.	Kasdieniai veiksmai – valgymas, tvarkymasis, buvimas lauke – vyksta lėtai, be skubos. Vaikas turi laiko stebėti, įsitraukti ir mėgdžioti suaugusiųjų elgesį. Mokytojas modeliuoja švelnų, mandagų bendravimą per gestus, kūno kalbą, aiškius žodžius, kviesdamas vaiką į pirmuosius socialinius ryšius. Vaikas pradeda domėtis kitais vaikais – stebi, bando žaisti greta, dalyvauja paprastuose žaidimuose su natūraliomis medžiagomis, lėlėmis, gyvūnėliais. Padedamas mokytojo ir stebėdamas kitus vaikus jis natūraliai perima bendravimo su kitais vaikais ir suaugusiais pradmenis, net jei dažnai dar reiškiasi per emocijas ar kūno kalbą. Jis mokosi laukti, dalytis, užleisti vietą, padėti draugui. Laisvo žaidimo metu, klausydamasis pasakų, stebėdamas mokytojo pavyzdį vaikas mokosi pajusti ir komunikuoti savo ribas – mandagiai, bet aiškiai pasakyti „ne“, pasitraukti ar kreiptis į patikimą suaugusįjį. Vaikas pradeda atskirti, kada prisilietimas yra malonus (pavyzdžiui, artimo žmogaus apkabinimas), o kada jis kelia nejaukumą ar pažeidžia ribas. Šis ugdymas vyksta ne per tiesioginį aiškinimą, bet per santykį, žaidimą ir pasitikėjimu grįstą bendravimą. Vidinis saugumo jausmas tampa pagrindu kurti socialinius ryšius su kitais vaikais ir suaugusiais. Per dainas, pasakas, judrius žaidimus ir kasdienes situacijas mokytojas padeda vaikui pastebėti draugo emocijas – liūdesį, džiaugsmą, smalsumą, nusivylimą – ir reaguoti į jas jautriai bei pagarbiai. Vaikas mokosi būti šalia kitų tokių, kokie jie yra, priimdamas skirtumus kaip natūralią gyvenimo dalį. Tokios patirtys formuojamos per gyvą santykį ir bendrą veiklą, be lyginimo ar vertinimo. Taip dedamas empatijos, bendrystės ir sveikų santykių pagrindas. 3–6 metai Vaikas mokosi pasitikėti mokytoju tiek kasdienėje veikloje, tiek pasikeitus aplinkai – per šventes, išvykas ar kitokias situacijas. Jis žino, kad mokytojas pastebės, padės, apsaugos, o tai leidžia vaikui drąsiai tyrinėti, kurti ir reikšti save, kreiptis pagalbos iš tikus nesėkmei. Organizuotų veiklų metu vaikas mokosi dalintis idėjomis, išsakyti jausmus, pasakyti, kas patinka ar kelia nerimą. Jis patiria, kad jo žodžiai svarbūs, o mokytojas ir draugai – klauso ir gerbia. Grupėje vaikas mokosi kurti žaidimo taisykles, tartis, veikti kartu. Jis palaiko draugiškus santykius bent su vienu vaiku, stengiasi suprasti kitų emocijas ir reaguoti į jas. Kai kyla nesutarimų, mokytojo padedamas mokosi išklausti kitus, ieškoti sprendimų. Vaikas vis aktyviau reiškia savo norus ir pasiūlymus – kaip žaisti, ką veikti. Jis suvokia, kad kiti gali turėti skirtingų minčių, ir ieško būdų, kaip suderinti interesus. Vaikas pastebi, kad kai kurie vaikai kalba, elgiasi ar žaidžia kitaip. Jis natūraliai priima šiuos skirtumus, nemanydamas, kad jie kliudo draugystei. Mokytojo padedamas vaikas ieško būdų, kaip pakviesti žaisti, kaip paaiškinti savo sumanymą, kaip padėti mažiau gebančiam draugui. Mokytojas padeda vaikui atpažinti patyčių situacijas ir svarstyti, ką galima daryti, kad jos liautųsi. Vaikas pradeda reflektuoti savo elgesį – suvokia, kad gali įskaudinti kitą, mokosi atsiprašyti, parodyti rūpestį, ištaisyti padėtį. Taip formuojasi atsakomybės už save ir kitus pradmenys.
--	---

	Bendrose veiklose vaikas pastebi, kad sprendimus gali priimti ne tik mokytojas – bet ir visa grupė. Jis mokosi išgirsti kits, derinti pasiūlymus, priimti kompromisą. Stebėdamas tėvų ir pedagogų bendradarbiavimą, taip pat jų įsitraukimą į darželio gyvenimą, vaikas patiria bendruomeniškumą. Jis imasi mažų atsakomybių – pvz., kartu su tėvais sutaiso sulaužytą daiktą – ir taip mokosi, ką reiškia rūpintis bendra aplinka. Dalyvaudamas metų rato šventėse ar draugo gimtadienyje, vaikas išgyvena bendrystę. Klausydamasis gimtadienio istorijos, jis pažįsta draugo gyvenimo įvykius, pastebi savo ir draugo patirčių panašumus ir skirtumus. Mokytojo palaikomas vaikas mokosi, kaip elgtis su nepažįstamais suaugusiaisiais – kuo galima pasitikėti (pvz. gydytojais, policininkais) ir paprašyti pagalbos, o kada reikėtų atsitraukti, aiškiai pasakyti “ne”.
--	---

2. Savivoka ir savigarba

Vertybinė nuostata. Pasitiki savimi ir savo gebėjimais, gerbia save ir kitus.

Esminiai gebėjimai. Pažįsta savo kūną, stebi savo augimą ir džiaugiasi savo gebėjimų tobulėjimu. Drąsiai prisistato kitiems, dalijasi, kuo domisi, kas jam patinka ar nepatinka. Su meile ir pagarba supranta ir saugo savo bei draugų teisę būti kartu ir žaisti. Jaučia šiltą ryšį su savo šeima, grupe ir darželio bendruomene, žino savo tautybę ir gimtąją žemę.

3-ias žingsnis Kalba pirmuoju asmeniu: „aš noriu“, „mano“. Savo „aš“ sieja su savo veikla ir daiktų turėjimu – pasako, ką daro, ką turi. Pasako, kas jis yra – berniukas ar mergaitė, atskiria berniukus nuo mergaičių, pavadina 5–6 kūno dalis. Didžiuojasi tuo, ką turi ir ką gali daryti, tikisi, kad juo besirūpinantys suaugusieji ir kiti vaikai jį mėgsta ir priima. 5-as žingsnis Supranta, kad jis buvo, yra ir visada bus tas pats asmuo: atpažįsta save kūdikystės nuotraukose, apibūdina savo išvaizdą, teisingai pasako, kad suaugęs bus vyras (moteris), tėvelis (mamytė). Jaučiasi esąs šeimos, vaikų grupės narys, kalba apie šeimą, draugus. Savęs vertinimas nepastovus, priklauso nuo tuo metu išsakyto suaugusiojo vertinimo, siekia kitų dėmesio, palankių vertinimų. 6-as žingsnis Vis geriau suvokia savo norus, jausmus, savybes, gebėjimus, šeimą, bendruomenę, Tėvynę. Ima suvokti save, kaip galintį daryti įtaką kitam (pralinksinti, padėti ir kt.) ir atsakingai pasirinkti (ką veikti, kaip elgtis, aktyviai dalyvauti priimant su jo gyvenimu ir veikla susijusius sprendimus ar kt.). Juokiasi iš savo klaidų ar mažų nelaimių, jeigu jos	1.5–3 metai Vaiko savivoka ir savigarba formuojasi per kasdienes patyrimus ir gyvą, šiltą santykį su suaugusiuoju, kuris jį mato, girdi ir atliepia. Vaikas jaučiasi svarbus ir matomas. Jautrus atliepiantis ryšys kuria pirmąją vaiko savęs pažinimo terpę. Per pasikartojimus ir ritmą vaikas vis labiau įsitraukia į bendras patirtis – taip atliepiamas dalyvavimo poreikis, vaikas patiria „Aš priklausau. Aš žinau, ko tikėtis.“ Vaikas pažįsta savo kūną per jutiminius žaidimus – kutenimą, nešimą, apgaubimą, švelnų kalbinimą. Taip jis pradeda patirti savo fizinį „aš“, savo ribas. Savo atvaizdą stebi vandenyje, atspindinčiuose daiktuose, šešėlyje – per pojūčius ir vaizdus formuojasi pirmasis „aš esu“ suvokimas. Žaisdamas vaikas tyrinėja santykį tarp „mano“ ir „tavo“, „aš“ ir „kitas“. Per pasikartojančias kasdienes situacijas, pasirenkamus žaislus, drabužius ar veiklas, vaikas pradeda pažinti savo norus ir troškimus. Savivoką stiprina ir natūralūs augimo ženklai – mažėjantys rūbai, išmoktas naujas veiksmas, savarankiškai atlikta užduotis. Per organizuotas veiklas vaikas mokosi įvardinti savo kūno dalis, pasakyti lytį, vardą, amžių. Vaikas save pradeda vadinti - “Aš”. 3–6 metai Per žaidimą, pasakojimus, kasdienes veiklas ir bendrystę vaikas stiprina savivoką. Laisvo žaidimo metu vaikas laisvai išreiškia savo vidinį pasaulį, tyrinėja savo emocijas, troškimus, tapatumą. Per žaidimą vaikas mokosi atpažinti: „Man patinka...“, „Man neįdomu...“, „Aš galiu...“ – taip formuojasi asmeninis santykis su savimi. Ryto rato metu vaikas dalijasi apie save – savo vardą, šeimą, gimimo istoriją, pomėgius. Ši kasdien kartojama veikla yra ne tik socialinio ryšio, bet ir vidinės struktūros kūrimo laukas, kur vaikas patiria: „Aš turiu vietą šiame pasaulyje.“
---	--

nesukėlė rimtų pasekmių. Save apibūdina, nusakydamas fizines ir elgesio savybes, priklausymą šeimai, grupei, gali pasakyti savo tautybę. Save ir savo gebėjimus vertina teigiamai. Stebi ir atpažįsta kitų palankumo ir nepalankumo jam ženklus (pasakytus žodžius, kvietimą žaisti kartu ir kt.).	Gimtadienio šventė – ypatinga proga, kai vaikas apmąsto ir švenčia savo biografiją. Klausydamasis savo gyvenimo istorijos, žiūrėdamas nuotraukas, girdėdamas dainas ir palinkėjimus, vaikas patiria džiaugsmą, vidinį pakylėjimą ir ryšį su kitais. Gimtadienis tampa dvasiniu patyrimu, kai vaikas išgyvena prasmę: „Aš esu. Aš buvau laukiamas. Mano gyvenimas svarbus.“ Vaikas tyrinėja savo fizinį kūną ir emocijas per aktyvius žaidimus, ritminius judesius, darbus rankomis. Per pojūčius vaikas mokosi savo kūno ribų, pradeda suprasti asmeninės erdvės sąvoką, reaguoti į jos pažeidimą. Lytėjimas, judesiai, meninė raiška padeda kurti gilų ryšį su savimi. Kurdamas, žaisdamas, padėdamas mokytojui ar draugui, vaikas išgyvena save kaip gebantį, vertingą ir unikalų. Džiaugdamasis savo pasiekimais ar įveiktais sunkumais, vaikas patiria augimą. Klysdamas ir mokydamasis iš klaidų, vaikas ugdosi atkaklumą ir vidinį tvirtumą. Kalbėdamas apie save, lygindamas savo ir kitų žmonių išorinius bruožus, šeimos tradicijas, šventes, klausydamas įvairių pasaulio tautų pasakų (netiesiogiai per pasakas pažindamas tų tautų kultūrą), vaikas palaipsniui atranda, koks jis unikalus ir ypatingas. Kartu jis supranta, kad visi žmonės – nors ir skirtingi – priklauso vienai didelei žmonijos šeimai. Per šiuos gyvus patyrimus vaikas ugdosi pagarbą kitokiam, mokosi priimti ir mylėti pasaulio įvairovę, jausdamas vidinį ryšį su visais žmonėmis. Vaikas ugdosi pilietinį tapatumą per gyvą patyrimą – padėdamas tvarkyti aplinką, rūšiuodamas atliekas, dalyvaudamas šventėse, per meną ir pasakas pažindamas savo krašto simbolius bei istoriją. Santykyje su gamta, metų laikais, bendruomene vaikas išgyvena: „Aš priklausu šiai žemei. Aš esu jos dalis.“
3. Problemų sprendimas Vertybinių nuostatų. Atviras gyvenimo situacijose kylantiems iššūkiams, drąsiai juos priima ir ieško sprendimų per patirtį, kūrybiškumą bei bendradarbiavimą. Esminiai gebėjimai. Kasdienėse veiklose ir žaidime geba pastebėti kilusį iššūkį ar kliūtį, savarankiškai arba su kitais ieško sprendimo, pasitelkdamas kūrybiškumą, vaizduotę ir patirtį; pasirenka tinkamą veikimo būdą.	
3-as žingsnis Susidūręs su kliūtimi, žodžiais, mimika ir kūno kalba parodo suaugusiajam, su kokia problema susidūrė. Bando savarankiškai spręsti kasdienes problemas. Nepavykus stebi, kaip tai daro kiti ir išbando jų taikomus problemų sprendimo būdus arba kreipiasi pagalbos į suaugusįjį. Atsižvelgia į ankstesnę patirtį ir taiso, tobulina sprendimą. 5-as žingsnis Dažnai atpažįsta kasdienes ir mažiau įprastas problemas. Retsykiais pats ieško iššūkių, aktyviai bando įveikti pasitaikančius sunkumus. Pasitikrina, kaip suprato problemą apie ją kalbėdamas ir užduodamas klausimus. Ieško priimtinių bendrų sprendimų kartu su	1.5–3 metai Vaikas stebėdamas suaugusius mėgina atkartoti jų veiksmus; paprastose kasdienėse situacijose vaikas įsimena, kaip problemos buvo išspręstos anksčiau ir bando pakartoti veiksmą (pvz. kai paspaudi jungiklį įsijungia/išsijungia šviesa); aktyviai veikdamas ir tyrinėdamas - stumdamas, traukdamas, bandydamas sudėti ar išimti daiktus - mokosi per veiksmą bandymo ir klydimo būdu, kai nepasiseka bando kitą būdą. Vaikas, veikdamas žaidime ir kasdienėje veikloje, įvairiais būdais reiškia savo poreikius ir emocijas – kūno kalba, garsais, žodžiais. Stebėdamas suaugusiųjų pavyzdį ir bendraudamas su kitais vaikais, mokosi pirmųjų emocijų reguliavimo žingsnių: mokytojo padėdamas nusiramina, pasitraukia iš įtemptos situacijos, išbando naujus veikimo būdus. Laisvame žaidime vaikas spontaniškai išbando skirtingus žaidimo scenarijus, susiduria su kliūtimis ir mokosi lankstumo – klysta, savarankiškai arba mokytojo padėdamas keičia žaidimo eigą, pasirenka naujas priemones ar sprendimus. Šiuose procesuose formuojasi pasitikėjimas savimi ir patirtinis žinojimas, kad iššūkius galima įveikti.

kitais, siūlo sprendimo būdus kitiems, sugeba atpažinti išorinius trikdžius ir atsiriboti nuo jų veikdamas, išbando sprendimo būdų alternatyvas. Spręsdamas problemą samprotauja, kas pavyko (nepavyko), ką galima daryti toliau ar kitaip. 6-as žingsnis Atpažįsta ir natūraliai priima sudėtingą veiklą, kliūtis, sunkumus ar problemas, yra nusiteikęs jas savarankiškai ar drauge su kitais įveikti. Susidūręs su nauja problema, taiko turimas žinias ir patirtį, pradeda problemą vertinti iš skirtingų perspektyvų. Pasirenka tinkamiausią sprendimą iš kelių galimų, tariasi su kitais, siūlo ir priima pagalbą. Stebi, aptaria ir atsižvelgia į priimtų sprendimų pasekmes.	3–6 metai Vaikas tampa vis savarankiškesnis ir labiau sąmoningas sprendimų priėmėjas. Jis vis dažniau geba įvardyti savo poreikius, pastebėti iškilusias kliūtis ar socialinius nesutarimus, svarstyti galimus veikimo būdus. Žaidime ir kasdienėje veikloje vaikas eksperimentuoja, kuria, klysta ir mokosi iš patirties. Stebėdamas kitus ir padedamas mokytojo, vaikas išbando įvairias strategijas nusiramimui, konfliktų sprendimui, savarankiškam veiksmų pasirinkimui. Jis mokosi derėtis, tartis, ieškoti kompromisų, išgirsti kitų nuomones ir siūlyti alternatyvas. Patirdamas nesėkmes ir savarankiškai arba kartu su mokytoju ieškodamas išeičių, vaikas mokosi atkaklumo ir pasitikėjimo, kad kiekvieną iššūkį galima įveikti kitu būdu ar su kitų pagalba. Veikdamas gamtoje, dalyvaudamas ilgalaikiuose projektuose, tokiuose kaip sėjimas, sodinimas, augalų priežiūra, maisto gamyba ar rankdarbiai, vaikas stebi priežasties–pasekmės ryšius, mokosi planuoti, pastebėti klaidas, jas taisyti, supranta, ką reikėtų daryti kitaip. Šios praktinės patirtys formuoja gilų problemų sprendimo supratimą. Mokytojo padedamas mokosi atpažinti pavojingas situacijas ir veikti saugiai: tinkamai elgtis su įrankiais, stebėti aplinką, pasitraukti ar kreiptis pagalbos. Žaidimuose, žygiuose, kasdienėje veikloje vaikas mokosi, kas yra asmeninė erdvė, kaip ją saugoti, kaip elgtis situacijose, kai jaučiasi nesaugiai, ir į ką galima kreiptis pagalbos. Vaikas stengiasi laikytis susitarimų, žygyje pasirenka saugų taką, palaukia. Mėgdžiodamas mokytoją ir vyresnius vaikus sužino, kaip reikia elgtis gamtoje, kaip saugoti ir tausoti gamtą, kokios miško gėrybės valgomos, kurių geriau neliesti. Kasdien girdimos pasakos padeda vaikui suprasti, kad veikėjai taip pat susiduria su sunkumais, ieško bei randa išeitis. Vaikas šias patirtis perkelia į kūrybinį žaidimą, kuriame praktikuojasi spręsti iššūkius, improvizuoti ir kurti išeitis iš žaidybinių „križių“. Mokytojo padedamas ir žaisdamas drauge su kitais vaikais, vaikas kuria pasitikėjimą savo gebėjimu spręsti problemas tiek savarankiškai, tiek bendradarbiaujant su kitais.
4. Fizinis aktyvumas Vertybinių nuostatų. Noriai juda, mėgsta judrią veiklą ir žaidimus. Esminiai gebėjimai. Tiksliai ir koordinuotai šliaužia, ropoja, eina, bėga, lipa, išlaiko pusiausvyrą judėdamas. Dalyvaudamas lauko ir vidaus žaidimuose natūraliai meta, pagauna, spiria ar ridena kamuolį bei kitus daiktus. Spontaniškai ir tiksliai atlieka kasdienes veiksmus, kuriems būtina akių ir rankos koordinacija bei išlavėjusi smulkioji motorika. Per bendrus žaidimus, ritminius pratimus ar šokius juda darniai su porininku ar grupe.	
3-as žingsnis Vaikas kasdienėje veikloje juda laisvai, įvairiai ir aktyviai – bėga, šokinėja, lipa, vaikšto nelygiu paviršiumi. Jis trumpam išlaiko pusiausvyrą, eidamas per bortelį, rąstą ar stovėdamas ant vienos kojos, meta, ridena, gauda ar spiria kamuolį pagal situaciją. Vaikas savarankiškai juda tiek vidaus, tiek lauko aplinkoje, mėgsta tyrinėti erdvę ir patirti judėjimo džiaugsmą. Jis ima, liečia, čiupinėja	1.5 - 3 metai Įvairialypėse aplinkose vaikas turi galimybę laisvai judėti, atrasti ir išbandyti įvairias judėjimo formas savo tempu. Laisvai judėdamas, vaikas natūraliai tyrinėja, mokosi vaikščioti, įveikti nedideles kliūtis. Žaisdamas su įvairiais paviršiais – linijomis, takelio kraštais, rąsteliais - bando išlaikyti pusiausvyrą. Laisvoje erdvėje žaisdamas judriuosius žaidimus, vaikas pereina nuo greito ėjimo prie bėgimo, natūraliai lavindamas kūną ir judesių koordinaciją. Manipuliuodamas įvairias daiktus, vaikas pradeda lankstyti ranką per riešą, apversti plaštaką, mostelėti, išbando smulkiuosius judesius,

įvairius daiktus, veria, pjausto, piešia, kuria ir konstruoja naudodamasis turimomis medžiagomis – tai daro laisvai, per žaidimą ir kūrybinę veiklą. 5-as žingsnis Eina pakaitiniu ir pristatomuoju žingsniu, aukštai keldamas kelius. Bėgioja vingiais, išsisukinėdamas, bėga ant pirštų galų. Šokinėja nuo vienos kojos ant kitos, šokinėja judėdamas pirmyn. Lipa kopėtėlėmis. Stengiasi sėdėti, stovėti, vaikščioti taisyklingai. Bando atpažinti ženklus, kurie rodo, kad jo kūnui reikia poilsio ar judėjimo. Pieštuką ir žirkles laiko taisyklingai. Tiksliai atlieka sudėtingesnius judesius su smulkiais daiktais. Pastato aukštą statinį, išlaikantį pusiausvyrą. 6-as žingsnis Ištvermingas, bėga ilgesnius atstumus. Bėga pristatomuoju ar pakaitiniu žingsniu. Šoka į tolį, į aukštį. Žaisdamas laisvai koordinuotai juda, orientuojasi erdvėje. Dažniausiai vaikščioja, stovi, sėdi taisyklingai. Atpažįsta akivaizdžius ženklus, kurie rodo, kad jo kūnui reikia poilsio ar judėjimo. Veiksmus su smulkiais daiktais atlieka vikriai, tiksliai ir kruopščiai. Tiksliai valdo pieštuką ir žirkles ką nors piešdamas, kirpdamas. Kuria įvairias konstrukcijas, sudėtingus statinius.	reikalingus kasdienėms veikloms – savarankiškam valgymui, daiktų dėliojimui, atidarinėjimui ir uždarinėjimui. Judesiai yra spontaniški ir natūralūs – per juos vaikas išreiškia mintis, emocijas, pažįsta pasaulį. 3–6 metai Žaisdamas ir judėdamas vaikas natūraliai tyrinėja įvairių dydžių, svorių ir formų priemones, įsitraukia į rato bei judriuosius žaidimus, kuriuose lavinami pagrindiniai judesiai: šliaužimas, ropojimas, ėjimas, bėgimas, šuoliukai, laipiojimas, pralindimas, metimai, pusiausvyros pratimai. Laisvo žaidimo ir organizuotų veiklų metu (ryto rato žaidimai, liaudiški rateliai, eurtmija, gyvūnų imitacija) vaikas smalsiai tyrinėja ir atranda įvairius judėjimo būdus: vaikščiojimą pasistiebus, ant pėdos šonų, kulnų, ėjimą ištiesta virve, aukštai keliant kelius, pusiau pritūpus, šonu, atbulomis, įvairių tempų bėgimą ir kt. Per judėjimą vaikas plečia erdvės suvokimą, gilinasi į kūno pojūčius, svarbius jo tolimesnei raidai. Žaisdamas su įvairaus dydžio ir svorio kamuoliais – ridendamas, mėtydamas įvairiu atstumu, tikslingai naudodamas jėgą – jis atranda savo kūno galimybes, mokosi pasirinkti tinkamą jėgos kiekį ir lavina akių bei rankų koordinaciją. Ryto rato metu vaikas dalyvauja judriuose žaidimuose, lydimuose dainelių ar pasakojimų, skatinančių improvizaciją ir fantaziją. Judesiais jis perteikia pasakų herojų, gyvūnų ar kitų objektų ypatybes. Per pirštų žaidimus subtiliai lavina smulkiąją motoriką. Laisvai judėdamas ir eksperimentuodamas lauko erdvėse, vaikas atranda savo kūno galimybes, lavina vikrumą, lankstumą, pusiausvyrą, koordinaciją, gebėjimą judėti įvairiais tempais, ištvermę, mokosi saugiai keisti kūno padėtis. Savarankiškai ir mokytojo padedamas vaikas mokosi atpažinti savo kūno poreikius – kada reikia poilsio, o kada – judėjimo. Klausydamas pasakojimų, girdėdamas mokytojo pasiūlymus, per patirtinius žaidimus supranta, kaip fizinė veikla padeda išreikšti emocijas, nuraminti nerimą ar išlieti džiaugsmą. Judėdamas ir sąveikaudamas su kitais, vaikas tyrinėja savo asmeninės erdvės ribas, mokosi gerbti kitų privatumą ir tinkamai reaguoti į erdvės pažeidimus. Nuolat žaisdamas judriuosius žaidimus, jis ugdo gebėjimą laikytis nurodymų, įvardinti savo ir kitų judėjimo vietas bei kryptis, lavina erdvinį suvokimą ir kalbinius gebėjimus. Vaikas mėgaujasi judesiais, eksperimentuoja su tempu, ritmu, dinamika ir erdve, išgyvena judėjimo įvairovę. Laisvi, tekantys judesiai padeda jam kontroliuoti kūno energiją ir įtampą.
5. Savireguliacija ir savikontrolė Vertybinių nuostatų. Palaipsniui mokosi valdyti dėmesį, išreikšti emocijas ir elgtis darniai su aplinka. Esminiai gebėjimai. Natūraliai įsitraukia į veiklą, geba sutelkti dėmesį tiek individualiai, tiek grupėje. Per bendravimą ir kasdienes patirtis mokosi pagarbos kitam, rodo dėmesingumą ir draugiškumą. Patyręs stiprias emocijas mokosi nusiraminti, pasikliaudamas saugia aplinka ir suaugusiojo pavyzdžiu.	
3-iasis žingsnis Yra ramus ir rodo pasitenkinimą kasdiene tvarka bei ritualais. Jeigu kas nepatinka, nueina šalin, atsisako bendros veiklos, ieško	1.5–3 metai Saugi, ritminga aplinka su pastoviu dienos ir metų ritmu padeda vaikui jaustis užtikrintai. Pasikartojantys kasdieniai ritualai – ryto ratas, lopšinė, žaidimai, judesio ir dainavimo veiklos – teikia emocinį saugumą.

suaugusiojo pagalbos. Žaisdamas kalba su savimi, kad sutelktų dėmesį, kontroliuotų veiksmus. Padedamas suaugusiojo įprastose kasdienėse situacijose valdo savo emocijų raišką ir elgesį. Pradedama laikytis jam suprantamų suaugusiojo prašymų ir bendrų susitarimų. 5-asis žingsnis Nusiramina, atsipalaiduoja, išėjęs iš įtampą keliančios situacijos, pabuvęs vienas, klausydamasis ramios muzikos, žaisdamas ar kalbėdamasis su kitais. Žaisdamas ir atlikdamas sudominusią veiklą, geba sutelkti dėmesį ir pastangas, ištvermę, slopinti impulsyvius veiksmus. Ramioje situacijoje konfliktą sprendžia žodžiais, o ne veiksmais, siūlo kelis sprendimo būdus, numatydamas jų pasekmes. Nesunkiai laikosi grupėje numatytos tvarkos, susitarimų ir taisyklių, supranta lūkesčius savo elgesiui grupėje ir kitoje aplinkoje (per išvykas), pats primena kitiems tinkamo elgesio taisykles. 6-asis žingsnis Pats taiko įvairius nusiramino, atsipalaidavimo būdus, siūlo juos kitiems. Siekdamas tikslo, geba atidėti kai kurių norų patenkinimą. Bando susilaikyti nuo netinkamo elgesio provokuojančiose situacijose jas ignoruodamas; vienas ir kartu su kitais ieško taikių išeičių, kad neskaudintų kitų. Stengiasi suvaldyti savo pyktį, įniršį. Supranta susitarimų, taisyklių prasmę bei naudingumą ir dažniausiai savarankiškai jų laikosi. Lengvai priima dienos ritmo pasikeitimus.	Mokytojos padedamas skirtingose situacijose mokosi atpažinti savo kūno pojūčius - žvalumą, nuovargį, mieguistumą, irzlumą - ieško būdų nusiraminti, tinkamu būdu išreikšti jausmus . Mokytojo padedamas vaikas mokosi paprastų emocijų reguliavimo būdų: glaudžiasi prie suaugusiojo, pasitraukia į ramesnę erdvę, žaidžia su pažįstamu žaislu, nukreipia dėmesį į raminančią veiklą. Sekdamas mokytojo pavyzdžiu vaikas mokosi švelnumo, atidumo, dalijimosi, laukimo ir dėkingumo. Vaiko savireguliacija vystosi per kasdienius gyvus pavyzdžius ir ritmišką, pojūčius tausojančią aplinką. Mokosi atpažinti kūno pojūčius: žvalumą, nuovargį, mieguistumą, irzlumą. 3–6 metai Mokytojo padedamas vaikas mokosi valdyti emocijas, išbando žinomus nusiramino būdus – pasitraukia į ramią vietą, bendrauja su mokytoju, užsiima mėgstama veikla. Mokytojo ramus buvimas ir santūrus elgesys padeda vaikui išgyventi intensyvius jausmus ne juos slopinant, o saugiai išreiškiant. Kasdienių ritualų, pasikartojančių veiklų ir aiškios dienotvarkės pagalba vaikas išmoksta laukti, išbūti, prisitaikyti prie aplinkos. Aiški dienos struktūra, ritualai, natūraliai per pavyzdį perteikiamos taisyklės padeda vaikui ugdytis fizinei ir psichinei sveikatai palankius įpročius, kurie pamažu tampa jo vidine struktūra. Mokytojų sukurto dienos, savaitės, metų ritmo dėka, vaikas turi galimybę ramiai „įkvėpti“ ir „iškvėpti“. Kiekvienas trumpesnis „įkvėpimas“, kai vaikas sutelkia dėmesį yra lydimas ilgesnio „iškvėpimo“, kai vaikas gali atsipalaiduoti. Tokio „kvėpavimo“ dėka vaikas įgyja vidinį ritmą bei savireguliacijos įgūdžių. Laisvo žaidimo metu savireguliuotis vaikui padeda įsitraukimas, vidinė motyvacija žaisti ir būtinybė susitarti su žaidimo draugais: pasidalinti vaidmenimis, susitarti ir laikytis žaidimo taisyklių, spręsti konfliktus. Savarankiškai arba padedamas mokytojo vaikas mokosi palaukti norimo žaislo ar žaidimo, atsitraukti ir kurti savo žaidimą, jei nėra priimamas į kitų sukurto žaidimą, identifikuoti netinkamą elgesį, galimas patyčias, kreiptis pagalbos. Vaikas natūraliai ugdosi dėmesio ir elgesio kontrolę per kūrybinę veiklą, kuri reikalauja ištvermės, judesių koordinacijos, susikaupimo. Žaisdamas žaidimus, reikalaujančius lėto judesio, susilaikymo ar tylos, kartu su kitais kurdamas, vaikas išbando valingus veiklos būdus. Per pasakas, pasakojimus ir mokytojo pavyzdį vaikas pradeda suvokti, kas yra tinkamas elgesys ir kodėl. Per bendras, prasmingas veiklas vaikas ugdosi gebėjimą bendrauti, būti šalia kitų, suprasti jų poreikius, prisiderinti, mokosi susitaikyti, rūpintis kitais, kurti draugiškus ryšius. Pokyčių metu ar netikėtose situacijose vaikas mokosi prisiderinti, ieškoti jam priimtinių būdų nusiraminti, būti drauge su kitais. Jam padeda individualus mokytojo dėmesys, nuteikimas, išankstinis pasiruošimas (pasakojimas apie svarbius pasikeitimus, jei jie planuoti; apgalvoti ritualai pereinant iš vienos veiklos į kitą). Stebėdamas mokytoją ar kitus suaugusius, ir jų padedamas vaikas mokosi kontroliuoti savo reakcijas. Per vaidybinius žaidimus, pasakas ir modeliuojamas situacijas jis atranda būdus, kaip tinkamai reaguoti į iššūkius. Mokytojo padedamas vaikas supranta atsakomybės svarbą. Dalyvaudamas bendruomenės veiklose, jis patiria, kad kiekvienas veiksmas turi pasekmes
---	--

	ir ugdosi atsakomybės jausmą. Tokiu būdu vaikas mokosi ne tiesiogiai per suaugusio mokytojo aiškinimus ir bausmes, bet per aplinką, kurią kuria suaugusieji.
6. Kasdienio gyvenimo įgūdžiai Vertybinė nuostata. Domisi, kas padeda augti sveikam ir saugiam. Esminiai gebėjimai. Vaikas ugdosi savarankiškumo įgūdžius: padeda ruošiant maistą, valgo savarankiškai, rūpinasi savo kūno švara, įsitraukia į kasdienę aplinkos priežiūrą, mokosi saugiai elgtis kasdienėse situacijose per patirtį ir bendrą veiklą su suaugusiais.	
3-iasis žingsnis Suaugusiojo padedamas vaikas dalyvauja ruošiant maistą: tepa, laužo, mirko, mokosi savarankiškai valgyti. Kasdienėje veikloje ugdosi įgūdžius naudotis tualetu, prausiasi, šluostosi, apsirengia ir nusiauna batus. Prisideda prie aplinkos tvarkymo, padedamas į vietą daiktus. Įsitraukia į grupės ritmą ir veiklas, judėdamas lauke mokosi pažinti savo galimybes ir veikti atsakingai. 5-asis žingsnis Vaikas įsitraukia į bendrą valgymo ruošą: padeda serviruoti stalą, susitvarko po valgio. Mokosi valgyti savarankiškai, naudojasi stalo įrankiais, stengiasi išlaikyti tvarką valgydamas. Domisi maistu, jo skoniu, kvapu, kilme – iš kur jis atkeliavo, kas jį augino ar gamino. Kasdienėje veikloje mokosi savarankiškai plautis rankas, prausiasi, šluostosi, kosėdamas ar čiaudėdamas ima pavyzdį iš suaugusiojo. Rengiasi ir nusirengia, apsiauna ir nusiauna batus, šukuojasi suaugusiojo padedamas arba pats. Prisideda prie tvarkos palaikymo grupėje: padeda sudėti žaislus, veiklos priemones. Judėdamas lauke ar išvykose mokosi saugiai elgtis – stebi, seka suaugusįjį, susipažįsta su eismo aplinka per žaidimą. Mokosi atpažinti, kada reikia kreiptis pagalbos: pasimetęs ar pasijutęs nesaugiai. Per pasakas, vaidinimus ir pokalbius ugdosi gebėjimą atpažinti, kas jam priimtina ar nepriimtina – mokosi sakyti „ne“, kai jaučia diskomfortą, ir kreiptis į suaugusįjį, kuriuo pasitiki. Kasdienėje veikloje stengiasi būti dėmesingas sau ir aplinkiniams. 6-asis žingsnis Domisi, kokie maisto produktai stiprina jo sveikatą, per kasdienes veiklas mokosi rinktis sveikus, natūralius maisto produktus. Valgo	1.5–3 metai Vaikas mokosi stebėdamas suaugusįjį ir vyresnius vaikus. Jis įsitraukia į grupės gyvenimą per natūraliai pasikartojančius veiksmus ir kasdienes ritualus. Stebėdamas, kaip mokytojas atlieka kasdienės ruošos darbus, vaikas nori padėti. Padedamas vaikas jaučiasi galintis, mokosi veikti. Laisvo žaidimo metu vaikas perkelia šias veiklas į žaidimą. Valgydamas kartu su kitais, vaikas ragauja įvairų maistą, tyrinėja jo kvapą, skonį, tekstūrą. Jis stebi, kaip valgo kiti – lėtai, ramiai, su dėkingumu. Palaipsniui mokosi naudotis stalo įrankiais, laukti, kol mokytojas įdės maisto kitam, padėkoti už valgį ir nusinešti indus. Šie veiksmai tampa dienos ritmo, kuris teikia vaikui saugumo ir vidinės struktūros, dalimi. Rengdamasis vaikas stebi vyresnius vaikus: kaip jie rengiasi, kaip lanksto drabužius ir padeda juos į vietą. Mokytojo padrasintas, vaikas pats imasi šių veiksmų. Mokytojo padedamas vaikas pradeda rūpintis savo higiena – plauna rankas, šukuojasi, mokosi naudotis tualetu, išsipūsti nosį. Girdėdamas kasdien pasikartojančias daineles, melodijas, ritmus, kviečiančius kasdienei veiklai, vaikas mokosi sklandžiai pereiti nuo vienos veiklos prie kitos. Vaikas prisijungia ir kartu dainuoja dainelę, žino, ką turi daryti. Stebėdamas, kaip mokytojai ir vyresni vaikai tvarkosi grupėje, vaikas įsitraukia į procesą. Tvarką vaikas supranta ne kaip užduotį, o bendros veiklos dalį, kurioje malonu dalyvauti. Stebėdamas kaip mokytojas ruošiasi užsiimti kūrybine veikla (velti vilną, užsiimti rankdarbiais, dirbti sode ar darže, maišyti tešlą ar gaminti iš molio) ir po jos susitvarko, vaikas mokosi suvokti procesą nuo pradžios iki pabaigos. 3–6 metai Vaikas įsitraukia į kasdienes veiklas sąmoningiau ir savarankiškiau. Jis ruošia stalą valgymui: žino, kur dėti servetėlę, kur pastatyti puodelį ar padėti šaukštą, atneša maistą, valo stalą. Vaikas mokosi paprašyti ar įsidėti maisto tiek, kiek pats jaučia, kad suvalgys, formuojasi taisyklingi valgymo įpročiai: stengiasi valgyti ramiai, neskubėdamas, gerai sukramtyti maistą. Valgydamas jis dalijasi savo namų patirtimi, klausosi kitų, stebi mokytoją, mokosi gražiai, mandagiai bendrauti prie stalo. Dalyvauja mokytojo inicijuotuose pokalbiuose apie maisto tausoimą, naudą, sužino iš kur atsiranda maistas. Pavalgęs vaikas padėkoja, nuneša indus ir padeda kitiems. Ruošdamasis veiklai ar išeiti į lauką, vaikas pats apsirengia, susilanksto drabužius, padeda juos į vietą.

savarankiškai, tvarkingai, dalyvauja stalo ruošimo ir tvarkymo darbuose. Kasdienėje rutinoje taisyklingai plaunasi rankas. Pastebėjęs, ar jam šilta ar šalta, pats ar su suaugusiojo pagalba rengiasi ar nusirengia. Rūpinasi savo asmeniniais daiktais ir prisideda prie bendrų grupės tvarkos darbų: padeda sutvarkyti žaislus, saugo ir gerbia daiktus. Mokosi saugaus elgesio per patirtinius žaidimus, kasdienės veiklas ir stebėjimą — laikosi suaugusiojo primintų susitarimų grupėje, lauke, išvykose. Per pasakas ir vaidmenų žaidimus vaikas pažįsta, kaip saugiai elgtis su nepažįstamais, buitinais prietaisais, aštriais daiktais, sužino apie pavojingas vietas aplinkoje. Ugdosi gebėjimą gerbti savo kūno ribas – žaidimuose ir kasdienybėje mokosi sakyti „stop“ ar „ne“, kai jaučia diskomfortą. Per žaidimus ir kasdienes pokalbių susipažįsta su pagalbos profesijomis ir žino, kur kreiptis, jei ištinka nelaimė. Atpažįsta pagalbos telefono numerį.	Stebėdamas kitus, remdamasis ankstesne patirtimi, mokytojo siūlomais vaizdiniais, žaisdamas vaikas mokosi tinkamai nusiplauti rankas, išsipūsti nosį, pasirinkti patogius, švarius, sezoną ir oro sąlygas atitinkančius drabužius. Vaikas aktyviai dalyvauja palaikant tvarką grupėje. Jis rūšiuoja priemones, padeda valyti, atsimena daiktų vietas, pastebi, kas ne savo vietoje. Kūrybinėse veiklose vaikas dažnai stebi mokytoją, padeda jai ruošti: išdėlioti medžiagas, paruošti vietą darbeliui. Jis jaučia, kad veikla turi pradžią, eigą ir pabaigą, todėl moka sulaukti savo eilės, padėti draugui, susitvarkyti po darbo. Užsiimdamas rankdarbiais mokosi saugiai ir atsakingai naudotis įrankiais (adata, peiliuku). Vaikas kasdien gyvena grupės ritmu – jis atpažįsta dainas, eilėraščius, metų laikų pokyčius, švenčių ruošą. Kiekviena veikla turi jam atpažįstamą struktūrą, todėl jis jaučiasi saugiai, laisvai ir ramiai. Struktūra padeda vaikui ugdytis valią, atsakomybę, formuoti naudingus įpročius ir tobulinti įgūdžius.
--	--

7. Emocijų suvokimas ir raiška

Vertybė nuostata. Domisi savo ir kitų emocijomis bei jausmais.

Esminiai gebėjimai. Atpažįsta, atliepia, įvardija, aptaria savo ir kitų emocijas ar jausmus, jų priežastis, įprastose ramiose situacijose emocijas ir jausmus išreiškia tinkamais, kitiems priimtinais būdais, žodžiais ir elgesiu atliepia kito jausmus.

3-ias žingsnis Pradeda atpažinti, ką jaučia, turi savus emocijų ir jausmų raiškos būdus, pradeda vartoti emocijų pavadinimus. Domisi kito vaiko ar suaugusiojo įvairių emocijų ir jausmų raiška, pastebi aiškiai reiškiamas emocijas, į jas skirtingai reaguoja (pasitraukia šalin, jei kitas piktas; glosto, jei kitas nuliūdęs). 5-as žingsnis Atpažįsta ir pavadina savo emocijas bei jausmus, įvardija situacijas, kuriose jie kyla. Emocijas ir jausmus dažniausiai išreiškia sau ir kitiems priimtinais būdais. Atpažįsta ir komentuoja kitų emocijas, jausmus ir situacijas, kuriose jie kyla, pradeda suprasti, kad kai kurie veiksmai ir žodžiai gali žiesti kitų jausmus. Pradeda įvairiais būdais (žodžiu, piešiniu ar kt.) komunikuoti apie jausmus su kitais.	1.5–3 metai Žaisdamas, judėdamas, stebėdamas aplinką ir bendraudamas su kitais vaikais bei suaugusiais vaikas natūraliai mezga pirmuosius socialinius ryšius. Kasdienėse situacijose jis patiria įvairių emocijų (džiaugsmą, baimę, pyktį, liūdesį, smalsumą), jas reiškia veido mimika, kūno judesiais, gestais, balsu ar pavieniais žodžiais. Mokytojas padeda vaikui suprasti, ką jis jaučia, švelniai atspindėdamas ir įvardydamas emocinę būseną. Vaikas ima pastebėti kitų vaikų ir suaugusiųjų emocijas – stebi jų veido išraiškas, balso toną, judesius, reaguoja savaip: priartėja, atsitraukia, bando paguosti ar pasidalyti. Klausydamasis pasakų, ritminių žaidimų ir dainelių, vaikas mokosi atpažinti emocijų kaitą, kai liūdesys praeina, džiaugsmas sugrįžta, o pyktis atslūgsta. Mokytojo švelnumas, nuoseklumas ir dienos ritmas padeda vaikui išbūti įvairias vidines būsenas. Esant poreikiui, mokytojas pasiūlo nusiramimo būdą – buvimą kartu, ramų žaidimą, apkabinimą ar pasivaikščiojimą gamtoje. 3–6 metai Vaikas aktyviai tyrinėja aplinką žaisdamas, kurdamas vaidmenis, klausydamasis pasakų ir pasakojimų. Per šias veiklas jis susiduria su įvairiais jausmais – ne tik savo, bet ir kitų vaikų ar pasakų veikėjų.
--	---

6-as žingsnis Apibūdina savo emocijas ir jausmus, skirtingus jų raiškos būdus, pakomentuoja emocijas ir jausmus sukėlusias situacijas bei priežastis. Gana tiksliai iš veido mimikos, balso, kūno pozos nustato ir pasako, kaip jaučiasi kitas; pastebi nuskriaustą, nusiminusį ir dažniausiai geranoriškai stengiasi jam padėti. Pradeda kalbėtis apie tai, kaip jaučiasi ir išreiškia jausmus, kokie emocijų ir jausmų raiškos būdai yra tinkami, kas gali padėti pasijusti geriau, jei esi nusiminęs, piktas.	Žaisdamas vaikas atkuria girdėtus siužetus, išreiškia veikėjų išgyvenimus ir mokosi atpažinti bei suprasti emocijas. Padedamas mokytojo, vaikas pradeda įvardyti savo emocijas – džiaugsmą, pyktį, baimę, liūdesį, nuostabą, meilę, vėliau - pavydą, pasibjaurėjimą, kaltę. Jis mokosi kalbėti apie tai, kas jį nuliūdino ar pradžiugino, taip pat suprasti, kaip jaučiasi kitas. Mokytojas švelniai atspindi vaiko emocijas, padrašina, padeda įsivardyti, suprasti kad sunkios emocijos praeina. Vaikas pradeda suprasti, kad ne visi būdai reikšti emocijas yra tinkami – išmoksta, kad pyktį galima išreikšti žodžiu ar piešiniu, o ne stumiant ar šaukiant. Stebėdamas mokytojo elgesį ir būdamas šalia kitų vaikų, jis mokosi palaukti, išklaudyti, pasitraukti, kai reikia, arba pasiūlyti pagalbą. Grupės veiklose vaikas pamažu pradeda guosti draugą, dalintis, kviesti kartu žaisti ar tiesiog būti šalia, kai kažkas liūdi. Tokie veiksmai kyla iš natūralios vaiko empatijos, o ne iš išmokto elgesio. Mokytojas, pastebėdamas ir jautriai atliepdamas šias situacijas, padeda vaikui augti emociškai ir socialiai.
8. Aplinkos pažinimas Vertybinė nuostata. Nori pažinti ir suprasti aplinkinį pasaulį, džiaugiasi sužinojęs ką nors nauja. Esminiai gebėjimai. Pažįsta jam suprantamus socialinius, kultūrinius ir gamtos objektus bei reiškinius, juos įvardija ir apibūdina, žinojimą pritaikydamas žaidimuose ir kitose veiklose.	
3-ias žingsnis Atpažįsta ir reaguoja į netolimoje praeityje vykusius šeimos ar grupės įvykius, užfiksuotus nuotraukose, įrašuose ir kt. Natūraliai įsitraukdamas į kasdienes, rutininius įvykius ir veiklas, parodo, kad žino paros dalių seką ir jaučia veiklų trukmę (vyko ilgai ar trumpai). Pažįsta daugiau artimiausioje aplinkoje esančių augalų, gyvūnų, pradeda vartoti tikslus jų pavadinimus. Dalyvauja prižiūrint augalus. Atpažįsta rečiau pasitaikančius gamtos reiškinius (vaivorykštė, perkūnija). Turėdamas galimybę, renkasi būti patinkančioje gamtinėje, socialinėje, kultūrinėje aplinkoje, džiaugiasi ten esančiais objektais. 5-as žingsnis Vaizduoja, pasakoja apie savo šeimą, jos buitį, tradicijas, domisi, kuo tos tradicijos skiriasi nuo kitų kultūrų, priimdamas įvairovę su pagarba ir smalsumu. Pristato savo gimtąjį miestą ar gyvenvietę, kelis žinomus objektus ir vietas, gatvę, kurioje gyvena, kurioje yra jo ugdymo įstaiga. Iš savo grupės gali savarankiškai nueiti į kitas ugdymo įstaigas erdves, patirdamas saugumą ir pasitikėjimą. Pradeda suvokti praeitį, dabartį, ateitį: pasako, ką veikė vakar,	1.5–3 metai Vaikas pažįsta pasaulį visais savo pojūčiais – liksdamas, stebėdamas, klausydamasis, uosdamas ir ragaudamas. Jis tyrinėja aplinką rankomis: čiupinėja natūralias medžiagas – vilną, medį, akmenėlius, šiltą vandenį ar smėlį. Svarbu, kad daiktai būtų tikri, natūralūs ir saugūs, tokie, kuriuos vaikas gali pats laikyti, kilnoti, nešioti, rūšiuoti. Vaikas džiaugiasi galėdamas paimti daiktus į rankas, stebėti jų spalvą, svorį, kietumą ar švelnumą. Jis pats atranda, kuo vieni daiktai skiriasi nuo kitų – pastebi, kad vieni yra šilti, kiti šalti, vieni plaukia, kiti skęsta. Rūšiuodamas kaštonus, pupeles, vilnos kamuoliukus ar kitus paprastus daiktus vaikas susieja daiktus su pavadinimais, mokosi pavadinimus susieti su tam tikrais požymiais, lavina pojūčius ir mokosi sutelkti dėmesį. Darželio aplinkoje vaikas jaučiasi vis geriau – pamažu įsimeną, kur yra mėgstami daiktai, kokios spalvos jo drabužiai, kur laikomi įvairūs daiktai. Jis noriai padeda tvarkyti žaislus, valyti stalą, laistyti gėles – šios paprastos, bet prasmingos veiklos padeda vaikui geriau pažinti artimiausią aplinką. Lauke vaikas tyrinėja pasaulį judėdamas: vaikšto basomis, renka lapus, stebi vabaliukus, klausosi paukščių balsų, liečia šiltą akmenį ar šaltą sniegą. Jis mėgsta žaisti su smėliu, vandeniu, šakelėmis, kankorėžiais – visa tai leidžia jam skirtingų pojūčių pagalba natūraliai suprasti gamtos savybes. Vaikas stebi metų laikų kaitą – rudenį krenta lapai, pavasarį pradeda žydėti gėlės, žiemą sniega, vasarą šilta ir pilna gyvybės. Vaikas su džiaugsmu aktyviai dalyvauja metų rato šventėse: pastebi pasikeitusią darželio aplinką, stebi pokyčius gamtoje. Šie patyrimai yra ne tik pažinimo, bet ir emocinio ryšio su pasauliu pagrindas. Vaikas ne tik tyrinėja daiktus, bet ir patiria, kad pasaulis yra

ką veikia šiandien, ką veiks rytoj; sudėlioja dienos ar ilgesnio laikotarpio įvykius chronologine seka, jausdamas jų ritmą. Atpažįsta ir pavadina ne tik stebėtus vietinius, bet ir kai kuriuos tolimųjų kraštų augalus bei gyvūnus, samprotauja apie jų gyvenimo būdą ir buveines. Paaiškina, kaip daržoves, vaisius ir kitas gamtos gėrybes vartoti maistui, suvokdamas jų gyvybinę reikšmę. Stebėdamas ar prižiūrėdamas augalus ar gyvūnus, jautriai komentuoja jų pokyčius. Stebėdamas gamtinius objektus, išvelgia kai kuriuos akivaizdžius objektams būdingus požymius. Pažįsta keletą dangaus kūnų, gamtos reiškinių, kurių negali ar kuriuos pavojinga stebėti iš arti (ugnikalnių išsiveržimas, viesulas, žvaigždės). Eilės tvarka išvardija metų laikus, pasako, kaip skirtingais metų laikais gyvena kai kurie gyvūnai, augalai. Rodo pagarbą gyvajai ir negyvajai aplinkai, kultūros reiškiniams ir objektams, supranta, kad jo elgesys gali paveikti gamtinę ir kultūrinę aplinką, stengiasi prisiimti atsakomybę už jų išsaugojimą. Savo kūryboje vaizduoja asmeninį emocinį ir dvasinį santykį su gamtos ir kultūros objektais.

6-as žingsnis

Pasako savo šalies ir sostinės pavadinimą. Papasakoja apie tradicines šventes, jas palygina su kai kuriomis kitų tautų šventėmis. Skiria ir pavadina suaugusių šeimos narių ir kitas dominančias profesijas, pasakoja, ką dirba aptariamų profesijų atstovai. Samprotauja apie tai, kaip žmonės gyveno, ką dirbo seniau, kokie daiktai buvo naudojami, kaip jie pasikeitė, kaip atrodo dabar. Vartoja savaitės dienų pavadinimus, žodžius praeičiai, dabarčiai, ateičiai apibūdinti. Išvelgia gyvūnų ir augalų kai kuriuos panašumus ir skirtumus, pagal kuriuos juos grupuoja. Dalinasi savo žiniomis apie tai, kur gyvena ir kuo minta gyvūnai, kur kokie augalai, grybai auga, kokių sąlygų jiems reikia. Pradeda suprasti Žemės, Saulės, Mėnulio ir kitų dangaus kūnų ryšius. Išvelgia, kaip keičiasi kai kurių gyvūnų ir augalų gyvenimas skirtingais metų laikais. Jaučiasi atsakingas už socialinę, kultūrinę ir gamtinę aplinką bei jos ateitį: apmąsto ir siūlo būdus, kaip ja rūpintis, prižiūrėti, puošti. Paaiškina, kodėl išteklius reikia tausoti. Pradeda jausti prierašumą artimiausiai socialinei, kultūrinei ir gamtinei aplinkai, išreiškdamas jį veikloje ir kūryboje.

gyvas, tvarkingas ir geras, toks, kokį jam padeda išgyventi šalia esantis mokytojas.

3–6 metai

Vaikas pažįsta aplinką per gyvą patyrimą, pojūčius, ritmą ir kasdienę veiklą. Stebėdamas, tyrinėdamas, judėdamas, klausydamasis pasakų ir dalyvaudamas bendruomenės gyvenime, vaikas pamažu atranda pasaulį – artimą ir tolimą, gyvą ir nuolat kintantį.

Kasdieniai žygiai į mišką ar laukus vaikui tampa proga atrasti tylą, gamtos garsus, stebėti, kaip per laiką keičiasi ta pati vieta. Eidamas ta pačia miško trasa, jis pastebi, kad rudenį nukrenta lapai, pavasarį išdygsta žibuoklės, žiemą sniegas užkloja samanų kupstus. Vaikas randa pėdsakus, uodžia drėgną miško kvapą, klausosi paukščių balsų. Šie pojūčiai ne tik lavina jo pažinimą, bet ir kuria gilų, emocinį ryšį su pasauliu.

Žygiuodamas miško takeliais ar pievomis, vaikas atranda pirmąsias gamtos detales: pastebi ir mokosi atpažinti skirtingus medžius, gėles, uogas; susiduria su miško gyvūnijos ženklais – skruzdėlynais, pamestomis plunksnomis ar šliužų paliktais pėdsakais. Šie ženklai kviečia smalsauti, užduoti klausimus mokytojui, tampa atspirtimi spontaniškiems pažintiniams pokalbiams. Eidamas pažįsta vietovės ypatybes: atranda kalvą, nuo kurios atsiveria pieva, upelį, kurio čiurlenimą įsimena, lygumą, kurioje gera bėgioti. Šios vietos tampa jo patyriminio žemėlapiu dalimi, padeda kurtis pirmosioms geografijos žinioms.

Stebėdamas dangų, vaikas mokosi atpažinti saulės ir mėnulio judėjimą – rytais pasitinka saulę, vakare – temstantį dangų ir besirandančias žvaigždes. Kartu su mokytoju vaikas pastebi, kad skirtingais metų laikais dienos būna ilgos arba trumpos.

Dirbdamas darže ar sode vaikas mokosi rūpintis – sėja, laisto, stebi, kaip sudygsta sėklos, džiaugiasi užaugusiomis daržovėmis, skina obuolius ar džiovina žoleles. Kiekvienas augalas turi savo laiką ir tvarką – tai padeda vaikui pajusti metų laikų kaitą ir atsirandančius pokyčius. Iš daržo ar miško surinktus gėlių žiedus, uogas ar sėklas jis naudoja kūryboje, metų stalo puošyboje ar šventinėse dekoracijose.

Per metų šventes vaikas giliai išgyvena metų kaitą – pavasaris atneša žiedus, vasara – šviesą ir džiaugsmą, rudenį dėkojama už derlių, žiemą įžiebiamą šviesos ugnelė. Šios šventės ruošiamos ilgai, ramiai ir išjaustai – vaikas pats puošia aplinką, gamina papuošimus iš gamtos medžiagų, mokosi eilių ir dainų, kurios atspindi to laikotarpio dvasią. Šie reiškiniai padeda formuoti natūraliam metų, mėnesių ir dienos ritmui.

Grįžęs iš kelionių su šeima, vaikas noriai dalinasi įspūdžiais. Jis pastebi, kad kitur žmonės gyvena kitaip, gamta atrodo kitaip, net spalvos ir kvapai – kitokie. Klausydamasis draugų pasakojimų, vaikas pastebi, kad pasaulis gali būti skirtingas, bet tuo pačiu artimas, įdomus.

Ryto rato metu ar laisvame žaidime vaikas pasakoja apie savo šeimą, tėvų ar senelių darbus, savais žodžiais nusako, ką jie veikia; žaisdamas kuria „parduotuvę“, „ligoninę“, „gaistrinę“, imituoja kelio darbininką ar ūkininką; žygyje pastebi tam tikrų profesijų ženklus, aprangos detales: šviesą atspindinti liemenė, šalmas, automobilių žymėjimai ir kita, atpažįsta policininką, kelio darbininką, gaisrininką pagal jų aprangą, domisi jų atliekamais darbais. Keliaudamas pastebi kelio ženklus ir domisi jų paskirtimi.

Klausydamasis mokytojo pasakojimų, vaikas sužino apie senovinius įrankius – verpimo ratelį, akmeninį girnų malūną, molinį ąsotį. Jis domisi, kaip žmonės anksčiau gyveno, kuo jų buitis skyrėsi nuo šiandieninės.

	Eidamas į žygius pro senus pastatus, palygina juos su naujais – stebi, kad vieni namai iš medžio, kiti iš plytų, vieni su dideliais langais, kiti mažais. Šias patirtis vėliau perkelia į žaidimą – statydamas „seną malūną“ ar „senelių namą“, vaikas kuria ne tik vaizdą, bet ir istorinį santykį.
--	--

9. Estetinis suvokimas

Vertybinė nuostata. Domisi, gėrasi, grožisi gamtine ir kultūrine aplinka.

Esminiai gebėjimai. Atpažįsta įvairius gamtinės ir kultūrinės aplinkos reiškinius, reaguoja į juos, jaučia, suvokia ir, remdamasis savo supratimu, aptaria estetinius jų ypatumus, dalinasi asmeninėmis estetinėmis patirtimis, džiaugiasi savo ir kitų kūryba.

3-ias žingsnis

Emocingai reaguoja į girdimus garsų ir intonacijų sąsambius, stebėdamas savo ir kitų piešinius, paveikslus, šokio judesius, gamtos objektus ir reiškinius. Pajaučia ir išgyvena estetinio patyrimo kontrastus (gražu – bjauru; šviesu – tamsu; tylu – garsu), reaguodamas natūraliai ir nuoširdžiai. Išreiškia savo vidinį santykį su aplinka ir kūryba (pvz., patinka – nepatinka), džiaugiasi savo kūryba, ją rodo ar pasakoja apie ją kitiems. Reaguoja į kūrybos procesą jautriai, nesiekiant įvertinimo, bet dalijantis patyrimu.

5-as žingsnis

Noriai įsitraukia į muzikavimą, šokį, vaidybą, dailės veiklas, patiria jose džiaugsmą ir vidinį pasitenkinimą. Grožisi gamtos ir žmogaus kurtos aplinkos spalvomis, formomis, garsais, judesiais. Jautriai pastebi meno kūrinių nuotaiką, siužetus, veikėjų bruožus, spalvas ir veiksmus, reaguoja į juos savaip. Išreiškia savo vidinį estetinį pojūtį ir asmeninę nuomonę (pvz., kas patiko, kas gražu). Apibūdina savo išgyvenimus kūrybos metu (dainuojant, šokant, vaidinant, piešiant). Rodo pasitenkinimą bendra veikla ir kūryba, gėrasi savo ir kitų menine veikla, geru elgesiu, darbais.

6-as žingsnis

Kūryboje drąsiai eksperimentuoja, laužo nusistovėjusias formas, išreiškia savo individualumą žaismingai ir jautriai. Išgyvena meno patirtis kaip gyvą santykį su pasauliu – sieja matytus kūrinius, muziką, vaidinimus, šokį su savo vidiniu pasauliu ir asmenine raiška. Pasakoja apie išgyventas meno patirtis (siužetus, veikėjus, nuotaikas), taip pat apie gamtos vaizdinius, kurie paliko estetinį įspūdį. Siūlo, kaip jam artimus estetikos elementus

1.5–3 metai

Besiugdydamas grupėje, kurioje vyrauja šilti atspalviai, švelnios, užapvalintos formos, natūralios medžiagos ir malonūs kvapai, vaikas patiria fizinę ir emocinę šilumą. Gamtos aplinkoje jis stebi spalvas, įvairias formas, klausosi gamtos garsų ir išgyvena nuostabą.

Kasdien žaisdamas lauke vaikas pastebi gamtos kaitą ir įvairių metų laikų spalvų bei formų įvairovę. Jis patiria pirmuosius estetikos kontrastus: šviesu–tamsu, šilta–šalta, tylu–garsu, tvarkinga–netvarkinga, malonu–nemalonu. Spontaniškų pokalbių metu vaikas išreiškia savo emocijas ir nuomonę apie tai, kas jam patinka arba ne.

Susitvarkydamas po žaidimo vaikas jaučia skirtumą tarp chaotiškos ir tvarkingos aplinkos, patiria savo galią keisti erdvę ir džiaugiasi sukurtu grožiu bei tvarka. Laisvame žaidime jis tyrinėja spalvų, formų ir garsų pasaulį, eksperimentuoja su natūraliomis medžiagomis, muzikuoja, dalyvauja paprastose kūrybinėse veiklose.

3–6 metai

Vaikas giliau suvokia estetiką, stebėdamas ir tyrinėdamas metų laikų kaitą, spalvų ir formų įvairovę gamtoje bei grupėje. Jis reflektuoja aplinkos pokyčius, dalijasi savo nuomone ir jausmais apie tai, kas jam patinka ar ne, kas jam gražu ar negražu.

Aktyviai dalyvauja kūrybinėje veikloje: laisvai piešia ir lieja akvarelę, muzikuoja pentatoniniais instrumentais, atlieka euritmijos judesius, kuria spektaklius. Vaikas džiaugiasi savo ir kitų kūrinių, dalijasi įspūdžiais su bendraamžiais ir mokytojais, išgyvena spalvos, formos, judesio ir garso harmoniją.

Tvarkydamas veiklos yra svarbi estetikos pajautos dalis: vaikas rūpinasi žaislais, natūraliomis medžiagomis, kuria ir prižiūri erdves. Bendras tvarkymasis ugdo atsakomybę, harmonijos pojūtį ir bendruomeniškumą. Būdamas jautrus aplinkai ir jos grožiui, vaikas, sekdamas suaugusiųjų pavyzdžiu, su mokytojo pagalba, ugdomi socialinį bei kultūrinį jautrumą, empatiją ir atranda įvairių kultūrų estetikos ypatumus.

taikyti kasdienybėje – kuriant aplinką, žaidžiant, pasakojant. Vertina kūrybinę veiklą ne per „teisingai – neteisingai“, bet per išgyvenimą, atsiliepia apie ją su jautrumu, argumentuoja remdamasis pojūčiais, patirtimi ir jausmu.	
10. Gebantis žaisti Vertybinė nuostata. Noriai įsitraukia į bendrą žaidimą su kitais vaikais, kurdamas ir puoselėdamas gyvą vaikų žaidimo kultūrą. Esminiai gebėjimai. Vaikas žaidžia individualiai ir kartu su kitais, savaip kuria vaidmenų ir režisūrinius žaidimus, įsitraukia į bendrą žaidimo eigą, mokosi tartis, susitarti ir laikytis žaidimo taisyklių.	
3-iasis žingsnis Žaidžia su suaugusiuoju ar kitu vaiku, pradeda derinti savo veiksmus su kito veiksmomis natūralioje žaidimo tėkmėje. Pasirenka ar savaip susikuria žaidimo erdvę ir daiktus iš aplinkos, kūrybiškai pritaikydamas juos savo sumanymui. Žaidžia įsiminusį įvykį ar kasdienę situaciją, jungia kelis veiksmus į prasmingą veiklos seką. Pradeda kurti paprastus vaidmenis, įsijaučia į juos, veikia nuosekliai ir pradeda suprasti žaidimo bendrystės ir susitarimo svarbą. 5-asis žingsnis Natūraliai įsitraukia į laisvą žaidimą su 3–5 vaikais, ieško bendrystės, tariaisi dėl žaidimo sumanymo, dalinasi vaidmenimis, prisitaiko prie žaidimo eigos. Žaisdamas bendrauja kalba: tariaisi dėl vaidmenų, kuria siužetą, sprendžia iškilusius nesutarimus. Žaidimui pasirenka ar simboliškai susikuria žaidimo erdvę, kurioje laisvai derina realius išgyvenimus su pasakų, gamtos, metų laikų ar fantastiniais vaizdiniais. Jo žaidimuose atsiranda sudėtingesnių siužeto linijų, kuriose persipina patirtys, pojūčiai ir vaizduotė. Išlaiko vaidmenį žaidimo metu, o dalyvaudamas stalo, judriuosiuose ar taisyklių žaidimuose, seka kitų pavyzdžių, laikosi pagrindinių susitarimų. 6-asis žingsnis Mokytojo įkvėptas ir draugų skatinamas, vaikas lengvai įsitraukia į kūrybiškus laisvo siužetinio žaidimo pasaulius, kuriuose jungia vaizduotę, patirtį ir girdėtas pasakas. Žaidime kalba išraiškingai, kuria personažus ir siužetą vien kalbėjimu, be fizinių objektų. Mėgaujasi žaidimu gamtoje ir kitose netradicinėse	1.5–3 metai Vaikas pradeda tyrinėti pasaulį per paprastą, pasikartojantį žaidimą. Jam svarbu turėti saugią aplinką, kurioje viskas vyksta ritmingai ir yra pažįstama. Žaisdamas vaikas dažniausiai veikia vienas arba šalia kitų, bet dar nebūtinai sąmoningai bendrauja. Jis tyrinėja daiktus per jutimus – liečia, stato, išardo, sudeda. Vaikas pasirenka veiklą remdamasis savo vidiniu impulsu, o suaugusiojo veikla jam yra svarbus pavyzdys. Stebėdamas, kaip suaugusysis kažką taiso, tvarko ar kuria, vaikas tai mėgdžioja savo žaidimuose. Stebėdamas žaidžiančius vyresnius vaikus, priimamas į jų žaidimus, nesąmoningai mokosi žaidimo meno į kurį sąmoningai įsitrauks vėliau. Per kasdienesius rato žaidimus, daineles, pirštų žaidimus vaikas įsitraukia, mėgdžioja ir mokosi naujų judesių, lavina kalbą. 3–6 metai Vaikas gyvena vaizduotės pasaulyje. Aplinkoje esančius daiktus, baldus, mokytojo parinktas žaidimo priemones (audeklius, kaštonus, kankorėžius ir kitas gamtos medžiagas, pasunkintas pagalvėles, stiklo rutuliukus, servetėles ir pan.), neišbaigtus, natūralių medžiagų žaislus (lėles, gyvūnėlius, indelius) naudoja savo idėjoms išpildyti, kuria ir įsitraukia į draugų kuriamus žaidimus. Žaidžia archetipinius žaidimus: stato namus, tvirtoves, slėptuves, judrių žaidimų metu išgyvena beribiškumą, kuria ir dekoruoja įvairias formas, mandalas, žaidžia žvegybą, medžioklę, gyvūnus. Žaidimo metu vaikas aktyviai tyrinėja aplinką, manipuliuoja daiktais, konstruoja, tyrinėja savo kūno galimybes bėgiodamas, imdamasis ir kitaip sąveikaudamas su kitais vaikais, žaidžia vaidmenų žaidimus - mėgdžioja matytas situacijas, išžaidžia, t.y. padaro matomu tai, kas jam sukėlė baimę, skausmą, pasakoja istorijas, kuria spektaklius, koncertus, taip pat - naujas erdves, pasaulius, kuriuose gyvena ir veikia žmonės, gyvūnai, pasakų personažai. Stebėdamas mokytojo inscenizuojamas pasakas ir pasakojimus, ar spontaniškai kuriamus spektaklius, sezono stalo pasikeitimus, suaugusiųjų dirbamus paprastus, mėgdžioti galimus darbus, turėdamas žaidimo priemonių, kurios neapsiriboja viena funkcija ir žaidime gali virsti bet kuo, bei dienotvarkėje numatyto pastovaus nestruktūruoto laiko, vaikas semiasi idėjų laisviems, kūrybiiniams žaidimams ir jas realizuoja. Laisvas žaidimas vyksta visoje grupės erdvėje, kieme, gamtoje – vaikas renkasi erdvę, kurioje gali kurti, įsivaizduoti ir improvizuoti, pats

erdvėse, kūrybiškai pritaikydamas aplinką žaidimo sumanymams. Tvarko ir pasiruošia žaidimo erdvę drauge su kitais. Jo žaidimai tampa ilgesni, turiningesni, dažnai įkvėpti išgyventų patirčių, pasakų ar kasdienių įspūdžių. Žaisdamas lanksčiai keičia vaidmenis, reflektuoja veiksmus, mokosi draugiškai spręsti nesutarimus. Laikosi susitartų žaidimo formų dalyvaudamas ritminiuose, judriuose bei kitokiuose bendruose žaidimuose.	pasirenka žaidimo eigą, keičia ją pagal savo patirtį ar nuotaiką. Motyvuojamas žaidimo teikiamo malonumo vaikas įgyja savireguliacijos įgūdžių, todėl jo žaidimas tampa bendresnis – jis pradeda tartis su kitais vaikais, mokosi laukti savo eilės, dalytis, išgirsti kito norus, derinti savo poreikius su grupės interesais. Turėdamas pakankamai laiko ir erdvės žaidimui, vaikas išbando įvairius vaidmenis: stebėtojo, sekėjo ir vadovo. Stebėdamas vaikas semiasi idėjų, nesąmoningai mokosi žaidimo proceso reguliavimo. Išitraukdamas į kitų vaikų žaidimą, vaikas mokosi prisiimti paskirtą vaidmenį, bendradarbiauti, ieškoti kompromiso, tartis ir laikytis susitarimų. Kurdamas ir vadovaudamas žaidimui, mokosi nustatyti taisykles, priimti į žaidimą kitus vaikus, skirti jiems vaidmenis, pastebėti, išgirsti kitų poreikius, režisuoti, įgyvendinti savo sumanymus. Žaidimo metu vaikas pasakoja, tariasi, skirsto ir prisiima vaidmenis, sprendžia konfliktus, derasi. Jis planuoja žaidimo eigą, kaitalioja vaidmenis, kuria žaidimo taisykles ir pats jų laikosi. Žaisdamas su kitais, vaikas ugdosi gebėjimą klausytis, išgirsti, suprasti ir atsakyti į kitų vaikų iniciatyvas. Vaikas vis labiau plečia žaidimo siužetus, jie tampa tęstiniais, t.y. vaikas grįžta prie jų kitomis dienomis, tobulina, plėtoja. Be laisvo žaidimo grupės erdvėje, vaikas aktyviai dalyvauja ritminiuose ir/ar rato žaidimuose, pirštų žaidimuose. Žaisdamas vaikas mėgdžioja mokytojo judesius, kartu dainuoja, deklamuoja, patiria nuostabą ir džiaugsmą semiasi idėjų savo žaidimams, džiaugiasi galėdamas pats inicijuoti ir parodyti vieną ar kitą patinkantį žaidimą bendraamžiams, kartu išgyvena vedimo patirtis.
11. Meninė raiška Vertybinių nuostatų. Per meninę raišką natūraliai reiškia savo vidinį pasaulį, jaučia džiaugsmą kurdamas. Esminiai gebėjimai. Pagal savo amžių ir individualias galias vaikas laisvai ir kūrybiškai tyrinėja įvairias meninės raiškos formas – dainą, judesį, piešinį, vaidybą, rankdarbius. Spontaniškai, natūraliai ir prasmingai reiškia savo vidinį pasaulį – jausmus, patirtis, įspūdžius ir vaizduotę – jau pažįstamomis ir jam artimomis meninėmis priemonėmis. Vaikas per patirtį atranda, kas jam artimiausia, išgyvena kūrybos džiaugsmą.	
3-iasis žingsnis Žaisdamas su erdvinėmis ir grafinėmis priemonėmis bei natūraliomis medžiagomis, vaikas tyrinėja ant skirtingų paviršių paliktus pėdsakus ar susidariusius vaizdus, mėgaujasi pojūčių teikiamais įspūdžiais. Kuria statinius iš gamtinių medžiagų, lipdinius iš bičių vaško ar molio, piešia keverzones, vaizduoja „galvakojus“. Savo kūrybą dažnai lydi garsais, judesiais, sava vaikiška kalba. Pamažu pradeda rinktis jam patrauklias ir malonias išraiškos priemones bei medžiagas. 5-asis žingsnis Tyrinėja skirtingų meninės raiškos būdų galimybes – piešia vaškinėmis kreidelėmis,	1.5–3 metai Vaikas mėgaujasi pojūčiais grįžta menine veikla: spaudžia, čiupinėja, brauko, glosto įvairias medžiagas – molį, vilną, bičių vašką, natūralius dažus, smėlį, miltus. Spontaniškai kurdamas pirmuosius piešinius ar lipdinius, vaikas tyrinėja, kaip medžiagos palieka žymes ant popieriaus, audinio ar kitų paviršių. Laisvai keverzoja, piešia „galvakojus“, spaudžia pirštais ar rankomis dažus, išgyvendamas džiaugsmą tiek procesu, tiek rezultatu. Veikloje dalyvaujantis mokytojas suteikia saugumo. Vaikas stebi ir mėgdžioja judesius, spalvas, formas. Piešimas, tepiojimas, lipdymas vyksta neskubant, taip vaikas lavina pirštų motoriką, dėmesį. Vaikas laisvai pasiekia popierių ir vaškines kreideles, todėl piešia spontaniškai, tiek, kiek nori: išgauna įvairių spalvų, storių linijas, brūkšnius, taškus, formas, galvakojus, piešia ant popieriaus, pagaliuku, pirštu ar delnu ant smėlio, žemės, stalo su vandeniu, lipdo iš tešlos, šilto vaško, smėlio.

tapo akvarele, lipdo iš bičių vaško ar molio, kuria iš gamtinių medžiagų. Kūrybos metu pats renkasi jam artimas priemones ir medžiagas, išgyvena kūrybos procesą kaip natūralų, kintantį vyksmą. Piešia, lipdo, stato, jungia skirtingas formas ar medžiagas į vientisą kūrinį. Grožisi savo ir kitų kūrinių, išgyvena estetinį pasitenkinimą, savaip perkelia matytus vaizdus ar patirtis į savo kūrybą. Natūraliai pradeda vartoti paprastas, jam suprantamas dailės sąvokas – spalva, forma, linija, ritmas – kalbėdamas apie kūrybą ar ją apmąstydamas. 6-asis žingsnis Eksperimentuoja sudėtingesnėmis meninės raiškos technikomis, pavyzdžiui, sluoksniavimu, šlapia akvarele, modeliavimu iš bičių vaško ar natūralių medžiagų. Kurdamas pasitelkia vaizduotę – atsiranda fantastinių motyvų, simbolių, asmeninių ženklų. Kūryba kyla iš vaiko vidinio sumanymo, kurį jis stengiasi įgyvendinti savo tempu, laisvai rinkdamasis pažįstamas priemones ir medžiagas. Noriai kuria bendrus darbelius su kitais vaikais – bendrai tapo, lipdo, stato. Pasakoja apie savo ir kitų vaikų kūrybą, išreiškia savo patirtį paprastais, jam žinomais žodžiais. Pradeda skirti ir įvardyti keletą raiškos būdų (pvz., piešta, tapyta, lipdyta), supranta, kad menas gali būti labai įvairus – nuo dainos ar pasakos iki piešinio ar pastatymo iš gamtinių medžiagų. <i>Vaiko pasiekimų ūgtis muzikos posrityje:</i> 3-iasis žingsnis Vaikas smalsiai tyrinėja muzikos instrumentus ir aplinkos daiktus, iš kurių gali išgauti garsus. Eksperimentuoja balsu – žaidžia su skirtingais garsais, kartoja paprastus žodžius ar garsus, švelniai dainuoja trumpus žodelius ar frazes. Tyrinėja, kaip kūnas gali padėti kurti garsus – ploja, linguoja, baksnoja, o kartais išbando naujus, paprastus judesius, kurie dera su muzika ar dainavimu. Vaikas atkartoja mokytojos dainuojamas ar rodomas paprastas daineles ir pirštukinius žaidimus, žaislingai derina tekstą su judesiais. Jis žaidžia su lengvais muzikos instrumentais ir kasdieniais daiktais, kuria pirmuosius ritmus ir garsų derinius. Laisvai juda pagal muziką, mėgsta ploti, linguoti ar švelniai suktis.	3-6 metai Vaikas sąmoningiau pasirenka kūrybai priemones: vaškes kreideles, akvarelę, bičių vašką, vilną, molį ar gamtines medžiagas (lapus, giles, kaštonus, pagaliukus). Laisvo žaidimo metu piešia vaškinėmis kreidelėmis arba pieštukais ant popieriaus, piešia įvairias formas, linijas, naudojami kreidelės briauna ir plokštuma – kuria fonus, užpildo visą popieriaus lapo erdvę. Vaikas lieja akvarelę ant šlapio popieriaus, stebi, kaip spalva pasklinda, keičia formą, kaip susilieja dvi spalvos ir sukuria naują, taip ugdo stebėjimo įgūdžius ir spalvų suvokimą; lipdo iš bičių vaško ar molio erdvines figūras ir formas, kuria siužetus, pasakoja, ką lipdo, domisi kitų darbais, dažnai kuria bendrus lipdinius pagal bendrą temą. Lanksto ir dekoruoja lėktuvėlius, gamina medinius žievės laivelius, naudoja gamtos medžiagas šventinėms instaliacijoms, stiprindami ryšį su metų ciklais ir gamta. Vaikas laisvai ir natūraliai reiškiasi per meninę veiklą – piešdamas, lipdydamas ar kurdamas kitais būdais jis seka savo jausmais, pojūčiais ir vaizduotės impulsais. Kūrybinis procesas kyla spontaniškai ir dažnai kinta reaguojant į nuotaikas ar netikėtus atradimus. Kurdamas vaikas pasakoja apie savo darbus, apibūdina juos jam artimais žodžiais, tokiais kaip „spalvinga“, „apvali“, „švelni“, „šalta“. Meninė raiška dažnai susilieja su muzika ir judesiu – piešdamas vaikas niūniuoja, lipdydamas improvizuoja balsu, spalvomis atspindi girdimos muzikos nuotaiką. Tokiu būdu jis patiria visapusišką kūrybinį džiaugsmą ir ugdo gebėjimą išreikšti save per pojūčius, garsą, formą ir spalvą. Metų rato šventėse vaikas įsitraukia į kūrybines veiklas, kurių akcentai yra sezoniškumas, tradicijos, šventiniai ritualai. Vaikas džiaugiasi galėdamas kurti šventinius papuošimus, kitus atributus, tokiu būdu ugdomi kultūrinis sąmoningumą ir bendruomeniškumą. 1.5–3 metai Vaikas mėgdžioja aplinkoje girdėtus garsus, daineles, eilėraštukus, melodijas ir ritmą. Jis atkartoja dainų fragmentus, ypač pasikartojančius žodžius ar frazių pabaigas, džiaugiasi pažįstamomis dainelėmis, pavyzdžiui, padėkos dainelėmis prieš maistą ar ryto rato melodijomis. Vaikas mėgdžioja mokytojos rodomus pirštukinius žaidimus, tariamus žodžius ir melodijas. Jis žaislingai groja muzikiniais instrumentais ar daiktais, iš kurių galima išgauti garsą: akmenukais, pagaliukais, kaladėlėmis, puodais ar keptuvėmis. Muzika vaikui yra natūrali ir skatina judėjimą, todėl jis ploja, sukasi, juda pagal girdimą ritmą. 3–6 metai Vaikas smalsiai apžiūri ir tyrinėja muzikos instrumentus bei aplinkos daiktus, bandydamas išgauti įvairius garsus. Jis vienas arba kartu su kitais dainuoja daineles ir interpretuoja jų tekstą kūno judesiais. Vaikas jau geba įvardinti arba parodyti muzikos kontrastus, pavyzdžiui, garsiai ir tyliai, greitai ir lėtai, linksmai ir liūdnei. Muzikinę raišką vaikas naudoja ir kitoje veikloje, pavyzdžiui, laisvame žaidime, kur spontaniškai improvizuoja balsu, dainuoja jau žinomas daineles, melodijas ar pirštukinius žaidimus. Jis aiškiai skiria kalbėjimą nuo dainavimo ir tyrinėja savo balso galimybes, taip pat išbando įvairius garso išgavimo būdus naudodamas kūną, gamtos
---	---

Vaikas pradeda atpažinti ir skirti pagrindinius muzikos kontrastus, pavyzdžiui, garsiai ir tyliai, greitai ir lėtai, linksmai ir ramiai, nors dar tik mokosi juos suprasti. Muzika jam suteikia džiaugsmo ir saugumo jausmą, todėl jis noriai dalyvauja muzikinėse veiklose tiek vienas, tiek grupėje. 5-asis žingsnis Žaisdamas ir tyrinėdamas vaikas atpažįsta ir išgyvena kontrastus vokalinėje bei instrumentinėje muzikoje (aukštai–žemai, garsiai–tyliai, ilgas–trumpas, linksmas–liūdnas). Klausosi skirtingų tembrų, kuriuos išgauna įvairiais muzikos instrumentais ir kūno perkusija. Atlieka įvairių dainų repertuarą, dainuoja kartu su kitais. Per dainavimą lavina intonaciją, artikuliaciją, kvėpavimą. Reaguoja į dainą ar garsą aidu. Judesiu reiškia ritmo ir melodijos ypatybes (garsumo, aukščio, ritmo pulsą ir kt.). Veiklos metu spontaniškai improvizuoja balsu. Naudodamas instrumentus ar kitas garsą skleidžiančias priemones išreiškia nuotaikas, mintis, kuria pritarimus dainelėms, pasakoms ar gyvai skambančiai muzikai. Muzikuodamas su kitais vaikais įsiklauso, kaip skamba kartu. Savo žodžiais dalinasi įspūdžiais apie girdėtus kūrinius ar muzikavimą. Pasiūlo, kaip patirtas ar sukurtas muzikines idėjas pritaikyti grupės veikloje ar bendruomenėje. <i>Vaiko pasiekimų ūgtis šokio posrityje:</i> 3-iasis žingsnis Tyrinėja ir atranda naujų judesių bei jų derinimo būdų. Judėdamas tyrinėja savo ir kitų vaikų asmenines erdves. Atlieka paprastus ratelius ir dainuojamuosius žaidimus, bandydamas nustatyta kryptimi koordinuotai judėti su kitais. Vienu metu judina kelias kūno dalis. Improvizuoja judesiais atliepdamas muzikos nuotaiką ir savybes, kuria, kurį laiką prisimena ir kartoja įvairias dviejų trijų judesių kombinacijas. Natūraliai ir džiaugsmingai šoka ir individualiai, ir drauge su kitais. 5 - asis žingsnis Kuria naujus judesių derinius, padedančius išreikšti skirtingas nuotaikas ir judėjimo pojūčius. Šoka sukamuosius ratelius poroje, mokosi išlaikyti pusiausvyrą ir laisvą kvėpavimą. Sudaro trumpas šokio kompozicijas, jungdamas paprastus judesius ir keisdamas erdvės padėtį. Atpažįsta	medžiagas (akmenukus, kaštonus), muzikos instrumentus ir kitus daiktus (medines kaladėles, pagaliukus). Vaikas atkartoja mokytojo ryto rato dainas, pirštukinius ir ritminius žaidimus, judesius, skaičiuotes, derina judesį su dainavimu, taip atliepia muzikos nuotaiką, tempą ir stilių. Vaikas noriai dainuoja drauge su kitais lietuvių liaudies dainas, girdi ir nori pažinti negirdėtus tarmiškus žodžius, per dainavimą pažįsta ir susisieja su etnine tautos kultūra. Grodamas pentatoniniais instrumentais, džiaugiasi ir išgyvena muzikos garsų dermę. Šiame amžiuje vaikui svarbu patirti muziką per įvairius pojūčius, tyrinėti ją natūralioje, ritmingoje kasdienybėje ir per laisvą žaidimą, judesį bei improvizaciją. Muzikinis ugdymas grindžiamas patirtiniu mokymusi, kur svarbiausia yra veikimas ir džiaugsmas muzika, o ne formalių žinių perteikimas. Tokiu būdu vaikas jaučia saugumo ir laisvės jausmą, kuris skatina kūrybiškumą ir saviraišką. Ruošdamasis metų rato šventėms vaikas įsitraukia dainuodamas sezono dainas arba akomponuodamas paprastais ritminiais bei pentatoniniais instrumentais. Per šias bendras veiklas vaikas išgyvena save, kaip svarbų kuriantį bendruomenės narį. Jis ugdomi kultūrinį sąmoningumą ir bendruomeniškumą. 1.5–3 metai Vaiko judesys yra spontaniškas, natūralus ir kylantis iš vidinio impulso. Vaikas dar tik pradeda koordinuoti savo kūną, tačiau jau geba derinti paprastus judesius į sekas – bėga ir sustoja, linguoja ir mojuoja. Jis pats pasirenka, kaip ir kada nori judėti – kartais tiesiog linguodamas pagal girdimą ritmą ar judindamas rankas pagal dainą. Vaikas aktyviai mėgdžioja – suaugusiųjų judesius, girdėtą dainą, pamatytą gyvūną. Jo šokis – tai žaidimas: šokinėja kaip varliukas, plasnoja kaip paukštis, ropoja kaip kačiukas. Reaguodamas į muzikos tempą ar ritmą, vaikas spontaniškai jungia rankų, kojų, liemens judesius. Judesys jam tampa priemone pažinti garsą, ritmą, erdvę. Net ir stovėdamas vietoje, vaikas išbando įvairius judėjimo būdus, keičia kūno poziciją, judina skirtingas kūno dalis. Judėdamas erdvėje, naudoja įvairias priemones – skaras, juosteles, medžiagas – kurios dar labiau skatina kūrybiškumą ir padeda įsijausti į kuriamą veiksmą. Vaikas vis dažniau pradeda jungtis prie kitų – stebi, įsijungia į bendrą šokį, mokosi judėti drauge. 3–6 metai Vaikas vis sąmoningiau tyrinėja judesį ir pradeda jungti jį su muzika, ritmu, vaizduote. Spontaniški judesiai pamažu virsta šokio elementais – vaikas ne tik juda, bet ir kuria. Jis aktyviai tyrinėja: tempą, ritmą, kryptį, tėkmę, judėjimo formą. Pradeda jungti kelis judesius į sekas, kurios jau įgauna struktūrą. Ryto rate, stebėdamas sąmoningai judantį mokytoją, vaikas mėgdžioja judesius, šoka ritmiškai, reaguoja į melodijos pasikeitimus, pradeda
--	---

pagrindinius judėjimo būdus ir rodo pagarbą šokio bendrystės taisyklėms. Dalijasi savo patirtimi apie šokį, stebi ir draugiškai vertina kitų judesius. 6-asis žingsnis Tyrinėja, kaip judesiais galima išreikšti įvairias emocijas, nuotaikas ir charakterius. Improvizuoja šokio judesius, perteikia pasirinktą temą ar nuotaiką. Dalyvauja tradiciniuose liaudies šokiuose ir rateliuose, džiaugiasi bendryste ir ritmu. Kuria trumpas judesių kompozicijas, jungdamas paprastus judesius ir judėdamas erdvėje. Natūraliai dalijasi savo išgyvenimais, stebi draugų judesius ir draugiškai vertina juos. Lavina gebėjimą išlaikyti pusiausvyrą ir natūralų kvėpavimą šokio metu. <i>Vaiko pasiekimų ūgtis teatro posrityje:</i> 3-iasis žingsnis Išbando balso, kūno ir mimikos raiškas bei priemonės, ieškodamas nuoširdaus emocinio pritarimo. Režisūriniuose ir vaidmenų žaidimuose, atlikdamas pasirinktą vaidmenį, sąmoningai naudoja kūno judesius, veido mimiką, balso intonacijas ir kitas raiškos priemones. 5-asis žingsnis Tyrinėja pasirinkto personažo savybes, ieško įvairių jų išraiškos būdų. Režisūriniuose ir siužetiniuose vaidmenų žaidimuose pradeda kurti prasmingas „dramatiškas situacijas“ per personažų santykius, netikėtus įvykius, improvizuotus dialogus; vaidmenį papildo naudodant įvairių rekvizitą - muziką, judesį, aprangos detales, aksesuarus. 6-asis žingsnis Tyrinėja simbolinio personažo savybes, emocijas ir jausmus, jas perteikdamas charakteringais kūno judesiais, veido išraiškomis ir balso intonacijomis. Kuria lėlių, šokio, dramos ir kitokius spektaklius kartu su bendraamžiais, drąsiai improvizuoja	valdyti savo kūną – geba vienu metu judinti kelias kūno dalis, mokytojo padedamas mokosi su grupe eiti ratu, judėti poroje. Laisvame žaidime spontaniškai kuria trumpas dviejų ar trijų judesių kombinacijas, kurias prisimena, kartoja, tobulina. Improvizuodamas atliepia žaidimo nuotaiką – lėtai linguoja, staiga šoka greitai, švelniai slysta per grindis ar grakščiai šoka su draugu. Vaikas sąmoningai tyrinėja judesio ypatybes: tėkmę (tęstinę, pulsuojanti), svorį (sunkiai, lengvai), erdvę (asmeninę ir bendrą), laiką (greitai, lėtai). Judėdamas mokosi išlaikyti pusiausvyrą, reguliuoti kvėpavimą, koordinuoti veiksmus. Vaikas šoka natūraliai – tiek vienas, tiek poroje, tiek su visa grupe. Judėjimas tampa būdu išreikšti jausmus, santykį su kitais ir supančia aplinka. Liaudies rateliai ir metų švenčių šokiai – svarbi šokio kultūros dalis. Vaikas mokosi šokti poroje, ratu, laikydamasis paprastų struktūrų ir ritmų, patirdamas bendrą ritminį veiksmą, kurio dalimi jis tampa. Ypatingą vietą Valdorfo darželyje užima eurtimija – tai judesio, kalbos ir muzikos menas, kuriame vaikas judesiu atliepia garsą, ritmą ir formą. Eurtimijos žaidimuose vaikai mokosi judėti įvairiomis kryptimis (aukštyn–žemyn, į kairę–dešinę, pirmyn–atgal), vaikšto ant kulnų, ant pirštų galų, bando įvairią tėkmę: greitą, lėtą, pulsuojančią. Į šį procesą įtraukiamas visas kūnas – nuo stambiosios motorikos iki smulkiųjų judesių, lavinama koncentracija, pojūtis, ritmas. 1.5–3 metai Vaikas žaidžia ir tyrinėja savo balsą, kūną ir veido mimiką, bandydamas išreikšti paprastas emocijas. Jis žaidžia paprastus vaidmenų žaidimus, prisiima mamos, tėčio, vaiko, gyvūnėlių vaidmenis, mokosi naudoti balso intonacijas, kūno judesius ir mimiką, kad gyvai bendrautų su kitais. Vaikas mėgsta persirengti įvairiais personažais, naudodamas drabužius ar aksesuarus, kurie padeda jam įsijausti į vaidmenį ir laisvai improvizuoti. Stebi mokytojo rodomus trumpus lėlių spektaklius, kurie vaikui padeda pažinti vaidybos būdus, bando mėgdžioti, žaisdamas bando atkartoti. 3–6 metai Vaikas klausosi mokytojo sekamų pasakų, stebi lėlių spektaklius. Pasakojimas tampa gyvas, kai pasitelkiami paprasti daiktai ar natūralios medžiagos: vilnos kamuoliukai virsta gyvūnais, medinės lėlės – pasakų veikėjais, o skarelės – karūnomis ar sparnais. Vaikas įsitraukia į teatralizuotus žaidimus laisvo kūrybinio žaidimo metu. Vaikas kuria per judesį, balsą, daiktų transformacijas. Žaisdamas pasaką ar matydamas vaidinimą, vaikas ima spontaniškai kartoti tai, ką išgyveno. Jis nori pats būti pasakos veikėju: kartais tampa vilku, kartais saulute ar gėle. Jam svarbu, kad suaugusieji netrukdytų šiam kūrybos procesui, bet sudarytų sąlygas jam reikštis. Inspiruotas matytų gyvenimiškų situacijų, mokytojo rodytų ar profesionaliame teatre matytų spektaklių, vaikas laisvai kūrybiškai naudoja visus grupėje esančius daiktus, drabužius, medžiagas savo improvizuotiems spektakliams arba vaidybiniams žaidimams; gaminasi kaukes ar paprastus rekvizitus. Vaikas suburia kitus vaikus improvizuotam teatro pasirodymui, režisuoja, paskirsto vaidmenis, kviečia žiūrovus, pasiūlo grupės draugui atlikti techninio darbuotojo rolę – pavyzdžiui, šviesų ar garso redaktoriaus
---	---

bendraudamas su kuriamais veikėjais; aktyviai dalyvauja improvizacinio pobūdžio teatralizuotuose renginiuose, prisiima įvairius vaidmenis, mokosi empatijos ir bendradarbiavimo. Dalinasi savo patirtimi, apibūdina įsimintinas spektaklio akimirkas ir sieja teatro formas su vaikų asmeninėmis patirtimis bei gyvenimiškais situacijomis.	funkciją, ar pats, pakviestas, ją atlieka. Šios veiklos skatina atsakomybės prisiėmimą, bendradarbiavimą ir bendruomeniškumo jausmą. Vaikas vaidmenų žaidimų metu atlikdamas pasirinktą vaidmenį pasitelkia kūno judesius, veido mimiką, balso intonacijas ir priemones. Išbando balso, kūno ir mimikos raiškas ir priemones, siekdamas emocinio poveikio aplinkiniams. Šiame procese vaikas mokosi būti dėmesingas kitiems, ugdo empatiškumą ir socialinius įgūdžius, mokosi atpažinti savo ir kitų jausmus. Vaidmenų žaidimų metu tyrinėja pažįstamas socialines situacijas, girdėtų pasakų epizodus, pasirenka įvairius vaidmenis.
--	--

12. Kūrybiškumas

Vertybinė nuostata. Nusiteikęs drąsiai kurti ir autentiškai išreikšti save, noriai tyrinėti naujas idėjas.

Esminiai gebėjimai. Pasitelkia patirtį ir vaizduotę, tyrinėja savo ir kitų idėjas, randa kūrybingus būdus bei priemones autentiškai išreikšti save ir įgyvendinti sumanymus, dalijasi savo patirtimi su kitais.

3 - iasis žingsnis

Pakartotinai sugrįžta prie dominančių raiškos būdų tyrinėjimo. Perkuria patikusius garsus, judesius, veiksmus, vaizdus, atrasdamas naujus derinius. Žaisdamas atlieka įsivaizduojamus menamus veikėjo veiksmus. Rodo susidomėjimą kitų kūryba ir norą veikti kartu su kitais.

5 - asis žingsnis

Kuria naujas idėjas, laisvai fantazuoja, eksperimentuoja su įvairiomis medžiagomis ir būdais kasdienėje veikloje. Autentiškai išreiškia savo pasaulį, keičia ir tobulina kūrybines mintis, siūlydama kelis sprendimus. Aiškiai aprašo savo kūrinio paskirtį ir džiaugiasi galėdamas apie tai pasidalinti su kitais.

6 - asis žingsnis

Domisi, klausinėja, drąsiai išbando naujas kūrybines priemones ir metodus. Į savo kūrybą integruoja kitų pavyzdžius, planuoja, kaip pasiekti norimą rezultatą, sprendžia kūrybinius iššūkius. Su pagalba baigia ir tobulina darbus, dalinasi kūrybos procesu, aiškiai išreiškia, kas svarbu ir įdomu, bei vertina savo ir kitų kūrybos rezultatus.

1.5–3 metai

Vaikas patiria džiaugsmą liesdamas natūralias medžiagas – vilną, smėlį, medį, vandenį. Kūryba jam – tai laisvas žaidimas, be taisyklių ir vertinimo. Kūrybiškumas pasireiškia tada, kai vaikas gali laisvai žaisti, mėgautis procesais ir veikti taip, kaip jam įdomu.

Vaikas džiaugiasi dainomis, ritmais, lopšinėmis, per jas pažįsta garsų pasaulį, kartoja ir mėgdžioja suaugusiųjų. Žaisdamas laisvai, vaikas pasitelkia vaizduotę – iš paprastų daiktų gimsta įvairiausi kūriniai: iš lazdos – arklys, iš skarelės – namas. Šiame amžiuje vaikas kūrybą išreiškia per judesį, garsą ir paprastą simbolinį veiksmą.

Kasdienė veiklų seka ir pastovumas suteikia vaikui saugumo jausmą, leidžia jam vis giliau įsitraukti į žaidimą ir jame atrasti kūrybines raiškos formas. Vaikas spalvina vaškinėmis kreidelėmis, žaidžia smėliu, vandeniui, formuoja iš bičių vaško. Piešiniai ar vaško formos šiame amžiuje dar neturi tikslaus vaizdo, tačiau vaikas jau pradeda jausti kūrybos veiksmą kaip džiaugsmingą išraišką.

Vaikas neskiria „kūrybos“ nuo „žaidimo“, nes visa, ką jis daro, yra jo būdas būti pasaulyje, džiaugsmas veikti, tyrinėti ir išreikšti save paprastais, nuoširdžiais būdais. Vaikas dar nežino, kad kuria – bet kiekvienas jo veiksmas kupinas prasmės.

3–6 metai

Vaikas gyvena vaizduotės pasaulyje, kuris jam toks pat tikras kaip realybė. Kūrybiškumas pasireiškia per žodį, judesį, piešinį, garsą, žaidimą ir kasdienes veiklas. Vaikas tampa kūrėju, pasakotoju, statytoju, menininku, kūrybiškai naudoja mokytojo parūpintas priemones realizuodamas savo žaidimo idėjas: turi pakankamai nestruktūruoto laiko, viena funkcija neapibrėžtų priemonių, išbando įvairius būdus, pasitelkia savo vaizduotę, ieško sprendimų, buria komandą, kuria istorijas, personažus, siužetus. Vaikui svarbus pats kūrybos procesas, o ne rezultatas.

Darželio aplinkoje vaikas randa žaislus ir priemones, kurie neturi daug detalių ir nėra skirti vienai funkcijai. Vaikas žaidžia su pasiūtomis lėlėmis, kurių veidai paprasti, be išreikštų emocijų – tam, kad vaikas galėtų priskirti lėlei skirtingus jausmus, patirtis ir nuotaikas. Tai labai svarbu kūrybiškumo vystymuisi – vaikas tampa aktyviu žaidimo kūrėju, o ne

	pasyviu vartotoju. Medžiagos ir priemonės su kuriomis žaidžia vaikas, yra neapdirbtos, kuo natūralesnės. Įvairiems žaidimo scenarijams vaikas naudoja tas pačias priemones, priskirdamas joms skirtingas funkcijas ir reikšmes. Vaikas mėgaujasi meninėmis veiklomis be spaudimo, vertinimo ar lūkesčių. Kūryba šiuo laikotarpiu tampa natūralia saviraiškos forma, grindžiama vaiko vidiniu poreikiu kurti, ieškoti, atrasti. Kiekvienas kūrybinis darbas yra saviraiškos forma (net jei tai abstrakti forma ar nelygi linija, ji išreiškia vidinį pasaulį). Jis kuria daineles, judesius, vaidina pasakas su draugais, piešia ir lipdo tai, ką įsivaizduoja. Kartais vaikas pats tęsia girdėtą istoriją arba sugalvoja naują pabaigą – „kas būtų, jeigu...“ Vaikas kūrybiškai veikia grupėje, kieme, gamtoje. Jis kuria iš natūralių medžiagų – lapų, šakelių, akmenukų, smėlio – ir taip mokosi matyti grožį paprastume. Iš lapų daro karūnas, iš šakų – trobesius, iš sniego – takus ir pilis. Jis seka pėdsakus ir sugalvoja, kieno jie galėjo būti. Kasdienėje veikloje vaikas išgyvena kūrybą: kepdamas duoną, bandeles pats formuoja pagal savo sumanymą, pats ieško formų ir būdų išgauti formą, improvizuoja dekoruodamas. Vaikas noriai pasakoja apie savo kūrybą, paaiškina, ką sukūrė ir kaip kilo mintis, kam tai skirta. Kartu su bendraamžiais jis diskutuoja apie idėjas, siūlo sprendimus, mokosi bendradarbiauti kūrybinėje veikloje.
--	--

13. Kalbų supratimas

Vertybinių nuostata. Vaikas domisi įvairiomis bendravimo formomis – žodžiu, judesiu, mimika ir kūno kalba; jis natūraliai mokosi klausytis, išlaukti, išgirsti kitą ir užmegzti prasmingą ryšį.

Esminiai gebėjimai. Klausosi ir supranta kitų kalbėjimą, gyvai perteikiamas pasakojamas istorijas, ritmines dainas, eiliuotus tekstus ir mimiką, judesiu ar vaizdu išreiškiamas prasmės. Reaguoja į jam artimus, amžių atitinkančius žodinius ir nežodinius tekstus, juos pergyvena ir interpretuoja per žaidimą, judesį, piešinį ar pasakojimą.

3 - ias žingsnis

Trumpam susikaupia klausydamas suaugusiojo ar kitų vaikų; supranta ir reaguoja į dažnai vartojamus veiksmų ir ypatybių pavadinimus, 3–4 žodžių sakinius, klausimus, kurie prasideda žodžiais: „kas“, „ką“, „kur“, „kiek“, du vienas paskui kitą sekančius prašymus; greitai mokosi naujų žodžių. Reaguoja į išgirstus ritmo darinius, intonavimą, supranta kūno kalbą, mimiką, dažnai naudojamų gestų, simbolių paveikslėlių, ženklų prasmę. Varto knygeles, skiria paveikslėlius nuo teksto, klausia, kas parašyta arba prašo paskaityti, geba sieti paveikslėliuose vaizduojamus objektus su konkrečiais aplinkos daiktais. Stengiasi išklausti trumpus skaitomus, pasakojamus ar dainuojamus tekstus, girdėto kūrinio prasmę atskleidžia vaidindamas, žaisdamas ar pasakodamas keletą žodžių.

1.5–3 metai

Vaikas pradeda suprasti kalbą per kasdienes veiklas ir artimą santykį su suaugusiuoju. Vaikas dar ne visada supranta žodžių reikšmę, bet jaučia jų nuotaiką ir intenciją – tai padeda jam sieti kalbą su veiksmomis ir situacijomis. Šiame amžiuje svarbios veiklos – tai ritmiški kasdieniai ritualai: apsirengimas, rankų plovimas, valgymas, kurių metu mokytojas kalba aiškiai, šilta kalba, kartoja tuos pačius žodžius ir frazes. Vaikas pamažu atpažįsta ir supranta paprastus žodžius, prašymus. Vaikas intensyviai mokosi naujų žodžių, suprasti kitą vaiką, tartis ir reikšti savo norus žodžiu, gestais, mimika.

Vaiko kalba lavėja per daineles, lopšines, ratelius ir žaidimus su judesiu. Vaikas įsiklauso, stengiasi kartoti. Laisvo žaidimo metu, stebėdamas ir girdėdamas mokytojo ar kitų vaikų kalbą, jis stiprina, plečia savo žodyną. Buities darbai, atliekami kartu su mokytoju (vaisių pjaustymas, tešlos minkymas, grindų šlavimas...), suteikia vaikui kontekstą, kuriame žodis turi aiškia, išgyventą prasmę. Per kasdienes veiklas ir situacijas atsako į mokytojo klausimus, prasidedančius žodžiais: „kas“, „ką“, „kur“, „kiek“. Mokytojo padedamas vaikas mokosi išklausti kitą, palaukti, nepertraukti kalbančiojo.

Vaikas susidomėjęs klausosi pasikartojančių, gyvai sekamų pasakų ir vaizdingų pasakojimų.

5 - as žingsnis Vaikas įsiklauso į ilgesnius pasakojimus, dainas ar kasdienius pokalbius, supranta jų pagrindinę mintį. Reaguoja į kitų vaikų žodžius, pasiūlymus, mėgina suprasti ir priimti skirtinga kalba kalbančius bendraamžius. Išgirstus jausmus ar mintis atpažįsta ne tik iš žodžių, bet ir iš tono, intonacijos, kūno kalbos, veido išraiškos. Domisi raidėmis ir simboliais, dažniausiai susijusiais su asmeniškai svarbiais žodžiais (pvz., savo vardu), pastebi juos aplinkoje – knygoje, ženklais, meno kūriniuose. Mėgsta klausytis įvairių pasakojimų – tiek literatūrine, tiek tarmiška kalba, tyrinėja knygas, domisi viršelių, pavadinimų, iliustracijomis, pasitelkia vaizduotę numatydamas galimą pasakojimo turinį. 6 - as žingsnis Vaikas įsiklauso į kitų vaikų kalbėjimą, gyvus pokalbius, pasakojimus ir dainas; supranta pajuokavimus, juoką, intonacijų niuansus, kartais – perkeltines reikšmes dažnai girdimose frazėse ar posakiuose. Atskiria įvairias kalbines nuotaikas: erzimą, džiaugsmą, nuostabą. Pradeda atpažinti kelis artimoje aplinkoje vartojamus kitos kalbos žodžius. Atpažįsta, kada kalba perteikia jausmą, idėją ar nuotaiką per žodžius, toną, mimiką ar gestus. Domisi raštu kaip simbolių sistema, atpažįsta jam reikšmingas raides ar žodžius (pvz., savo vardą), suaugusiojo skaitomą tekstą knygoje seka akimis ar pirštu iš kairės į dešinę, iš viršaus į apačią; supranta, kad garsai ir raidės sudaro žodį, atpažįsta nuo kelių iki keliolikos abėcėlės raidžių; pradeda skirti paprastos garsinės sandaros žodžius sudarančius garsus, skiemenis. Tyrinėja iliustracijas ir pasitelkia vaizduotę nuspėdamas siužetą. Klausydamasis pasakojimų ar skaitomų istorijų supranta jų turinį, veikėjų jausmus ir įvykių seką, numato galimus tęstinumus.	3–6 metai Vaikas tampa vis imlesnis vaizdingai, turtingai kalbai. Jo kalbinis supratimas plečiasi per kūrybiškas, prasmingas veiklas, kurios įtraukia pojūčius, vaizduotę, kultūrinius simbolius ir gyvą bendravimą. Vaikas klausosi gyvai sekamų pasakų. Klausydamasis ramios, aiškos, vaizdingos mokytojo kalbos, mokosi klausytis, įsijausti, aktyviai sekti pasakojimo eigą, įsivaizduoti įvykius ir veikėjus mintyse. Pasakose vartojama vaizdinga, meninė kalba, kurioje daug metaforų, palyginimų, epitetų, būdvardžių, prieveiksmių, rečiau sutinkamų senovinių archaishkų žodžių. Girdėdamas, tikslindamasis naujus žodžius ir aiškindamasis jų prasmes, vaikas turtina savo žodyną, per tarmes ir senovinius pavadinimus vaikas susisieja su savo tautos kultūra, kalbos šaknimis. Vaikas atranda istorinius elementus: senus buitines daiktus, jų pavadinimus ir paskirtį – verpstes, klumpes, spragilus, girtas. Vaikas natūraliai ima domėtis nežinomais žodžiais, klausia jų reikšmių, stengiasi atspėti jų prasmę iš konteksto. Kantrus mokytojo paaiškinimas, pakartojimai ar parodomasis veiksmas padeda vaikui šiuos žodžius įsisavinti giliai, visapusiškai. Rateliai, dainos, eilėraščiai, švenčių žaidimai, tradicijos dar labiau praturtina vaiko kalbos pasaulį. Vaikas ne tik klausosi, bet ir įsitraukia – kartoja, atlieka, išgyvena kalbą visu kūnu ir siela. Laisvo vaidmeninio žaidimo metu vaikas ima kurti savo kalbą – remdamasis tuo, ką girdėjo pasakose, dainose, pokalbiuose. Jis atkartoja sakinius, interpretuoja frazes, ima kurti prasmes. Kalbos supratimas čia pereina į aktyvų taikymą – vaikas ima ne tik klausyti, bet ir kurti, naudoti kalbą tiksliai, žaismingai ir vaizdingai. Vaikas susiduria su kita kalba kalbančiais bendraamžiais ar suaugusiais, ima suprasti kalbą ne tik per žodžius, bet ir per garsus, intonaciją, kūno kalbą, reiškiamas emocijas. Vaikas užmezga ryšį ne per taisyklingą kalbinį atsakymą, bet per šilumą, žvilgsnį, veiklą, kuria dalijamasi. Bendraudamas žaidime, dainuodamas kartu, stebėdamas suaugusiojo reakcijas, vaikas mokosi suprasti kitus net ir nežinodamas visų žodžių. Tokia aplinka ugdo kalbinį jautrumą, atvirumą, empatiją, pagarbų atsaką į kitokią kalbą. Vaikas girdi ir supranta, kad žodis, pavyzdžiui, „vanduo“ gali skambėti kitaip, bet reiškia tą patį. Jis mokosi ne tik naujų žodžių, bet ir kalbinio supratimo per kontekstą, situaciją, žvilgsnį, veiksmą. Kitos tautybės vaikams padedama saugiai įsiliesti į grupę – pasikartojančios veiklos, bendros dainos ir pasakos, kūno kalba ir šilta bendrystė tampa tiltu tarp kalbų. Taip auga ne tik kalbos supratimas, bet ir pagarbus santykis su kitiškumu. Vaikas varto estetiškas, švelnių spalvų iliustruotas knygeles, pasakoja, ką mato paveikslėliuose, kuria iš jų istorijas, „skaito“ ir pradeda domėtis rašytine kalba. Vaikas palaipsniui pažįsta savo vardo raides, klausia, kaip jos atrodė, bando jas grafiškai atvaizduoti piešiniuose ir vėliau atpažįsta jas aplinkoje.
---	---

14. Kalbinė raiška

Vertybinė nuostata. Nusiteikęs kalba ir kitomis komunikavimo priemonėmis bendrauti su kitais, išreikšti savo patirtį, jausmus, mintis ir emocijas.

Esminiai gebėjimai. Naudodamas žodines ir nežodines raiškos priemones, dalinasi savo patirtimi, jausmais, mintimis, įsitraukia į pokalbį ir jį plėtoja, pasakoja, atpasakoja ir kuria paprastas istorijas, kopijuoja aplinkoje matomus žodžius, parašo savo vardą.

3-ias žingsnis

2–3 žodžių vientisiniais sakiniais kalba ir klausinėja apie tai, ką mato ir girdi, apie aplinkos objektus, jų savybes, įvykius; inicijuoja pokalbius, kreipdamasis į suaugusįjį ar vaiką, atsako į paprastus klausimus; vartoja kelias dažniausias mandagumo frazes; taisyklingai vartoja kai kurias gramatinės formas. Suaugusiojo padedamas kartoja girdėtus eiliuotų tekstų ar dainų fragmentus; išskiria didžiausią įspūdį palikusius pasakojimo epizodus, labiausiai patikusius veikėjus, jų veiklas. Stebi ir mėgdžioja rašančius suaugusiuosius: imituoja, brauko, keverzoja, piešinėja, palikdamas ženklus.

5 žingsnis

Vaikas natūraliai dalijasi tuo, ką žino, darė ar nori daryti, kalba apie tai, kas vyksta ar vyko, aiškiai ir paprastai paaiškina, jei kas nesuprasta; laisvai jungia žodžius į sudėtinius sakinius, naudodamas kalbos taisykles; atsako į konkrečius klausimus, nurodydamas detales (kas, ką, kada, kur); bando suprasti ir palaikyti bendravimą su kitakalbiu, kartodamas jo žodžius. Pasakoja 2–3 pagrindinius įvykius iš gerai pažįstamos istorijos, išlaikydamas jų eiliškumą; atsako į klausimus apie skaitytus tekstus. Supranta rašymo paskirtį, piešiniu, ženklų kūrimu ar rašymu bando perteikti mintis; braižo paprastus piešinius ar schemas ir aiškina juos.

6 žingsnis

Vaikas, atsižvelgdamas į bendravimo tikslą ir situaciją, išsako savo patirtį, norus, svajones, siūlymus, aiškinasi ir diskutuoja; vartoja mandagius, vaizdingus žodžius; klausinėja apie girdėtą, matytą, pajautą, sprendžia problemas; pradeda, plėtoja ir baigia pokalbį. Bando bendrauti su kitakalbiais ir suaugusiais. Kuria ir pasakoja istorijas pagal paveikslėlių seką, nuosekliai išdėsto pagrindinius įvykius;

1.5–3 metai

Vaikas dalyvauja spontaniškuose pokalbiuose ir ritminėse veiklose kartu su mokytoju, mėgdžioja mokytojo kalbą, susietą su veiksmiais, mimika ir gestais. Vaikas dar ne visada gali save ir savo poreikius išreikšti žodžiais, todėl jis dažnai reiškiasi per gestus, mimiką, kūno kalbą, garsus. Klausydamasis gyvai sekamų pasakų bei kasdienėse situacijose su mokytojo pagalba vaikas pradeda įvardyti tai, ką mato, girdi ir jaučia, formuluodamas trumpus sakinius. Dalyvauja pirštų žaidimuose, dainuoja paprastas daineles, kartoja garsus ir jungia juos į žodžius.

Su mokytojo pagalba vaikas mokosi mandagumo frazių („prašau“, „ačiū“), ryte ir vakare pasisveikina bei atsisveikina paduodamas ranką. Žaisdamas su kitais vaikais, net jei dar daug ir nekalba, vaikas pradeda bendrauti – žvilgsnis, garsas, paduodamas daiktas, paprasti žodeliai („duok“, „ne“, „mano“). Vaikas ima jausti, kad kalba padeda užmegzti ryšį. Jis girdi, kaip auklėtoja sako „prašau“, „ačiū“, „labas“, ir ima tuos žodžius kartoti.

3–6 metai

Vaiko kalba tampa vis turtingesnė. Jis jau ne tik prašo ar atsako, bet ir kuria, bendrauja, vaidina, pasakoja. Kalba vaikas išreiškia, ką jis jaučia, apie ką svajoja, ką nori pasakyti kitiems.

Laisvame žaidime vaikas pats sukuria veikėjų vardus, kalbina draugus, kurdamas siužetą: „tu būsi mama, o aš eisiu į darbą“, arba: „mano lėlė serga, reikia gydytojo“. Kalba čia susilieja su judesiu, veido išraiškomis, rankų gestais.

Vaikas mėgsta klausytis pasakų – tų pačių, kartojamų kelias dienas ar savaitę. Jis ne tik girdi žodžius, bet išgyvena jų prasmę. Ilgainiui vaikas pats pradeda atpasakoti pasaką ar kurti savo – savarankiškai ar žaisdamas su kitais. Tokiu būdu žodynas auga, o sakiniai tampa vis rišlesni.

Grupinėse veiklose vaikas mokosi kalbėti, kai ateina jo eilė, išklausyti kitus, mandagiai pasisveikinti, paprašyti, padėkoti. Jam svarbu jausti, kad jo žodžiai yra išgirsti. Jei tarp vaikų kyla nesutarimas, mokytojas padeda išsakyti jausmus: „man nepatiko“, „aš noriu šito dabar“. Vaikas mokosi, kad žodžiais galima išspręsti situaciją, parodyti savo poreikius be pykčio ar stumdymosi.

Vaikas kalbėdamas gestikuliuoja, keičia balsą, išreiškia emociją veido mimika. Jis mokosi suprasti kitų neverbalinius ženklus: kaip draugas atrodo, kai pyksta, kai liūdnas ar kai nori kartu žaisti. Per žodžius ir kūną vaikas kuria pilnavertį bendravimą.

Piešdamas vaškinėmis kreidelėmis, smėlyje ar ant grindinio vaikas spontaniškai imituoja rašymą, kopijuoja raides, skaičius ir simbolius. Piešdamas natūraliai komentuoja savo kūrybą, sieja ją su patirtimi ir girdėtomis istorijomis.

atpasakoja girdėtas istorijas, pritaiko jų fragmentus žaidimuose ir kūrybinėje veikloje; apibūdina veikėjus keliais būdvardžiais; perpasakoja informaciją iš įvairių knygų žanrų. Kopijuoja aplinkoje matomus žodžius, spausdintinėmis raidėmis rašo savo vardą ir keletą žodžių.	
15. Tyrinėjimas Vertybinė nuostata. Domisi pasauliu aplink save, atidžiai stebi, žaismingai tyrinėja ir per patyrimą atranda naujas prasmes. Esminiai gebėjimai. Aktyviai tyrinėja save, aplinką ir pasaulį per žaidimą bei patirtį, mokosi stebėti, eksperimentuoti ir klausinėti, dalijasi įžvalgomis, kuria prasmę iš savo atradimų.	
3 žingsnis Smalsauja, džiaugiasi stebėdamas, tyrinėja aplinką per pojūčius ir veiksmus; atsakingai rūpinasi daiktais ir medžiagomis, atranda jų ypatybes. Fantazuoja ir žaismingai eksperimentuoja su gamtinėmis medžiagomis, formomis, spalvomis, judesiu, mimika, garsais ir intonacija; ieško naujų veikimo būdų. Stebėdamas suaugusiųsius ir vyresnius vaikus, įsitraukia į bendras tyrinėjimo veiklas, dalijasi savo atradimais ir džiaugiasi pažinimo procesu. 5 žingsnis Atskleidžia savo interesus, natūraliai keldamas klausimus apie gyvosios ir negyvosios gamtos bei žmogaus sukurtus objektus, reiškinius, jų požymius. Domisi garsų, judesių ir kitų reiškinių prigimtimi bei estetika. Stebėdamas ir tyrinėdamas atranda objektų savybes, ieško ryšio tarp formos ir paskirties; jungdamas ir skaidydamas tyrinėja sandarą, lygina, pastebi panašumus bei skirtumus tarp objektų ir reiškinių. Atsargiai elgiasi su daiktais, medžiagomis, augalais ir gyvūnais; remiasi savo stebėjimais ir patirtimi, apibūdina požymius, lygina su kitų vaikų pastebėjimais, susieja skirtingus atradimus. 6 žingsnis Domisi daiktų ir reiškinių savybėmis, natūraliai tyrinėja, kaip auga ir keičiasi augalai, gyvūnai, jis pats; per patirtį susipažįsta su žmonių gyvenimu skirtingais laikotarpiais ir kultūrose, pastebi panašumus ir skirtumus.	1.5–3 metai Vaikas tyrinėja pasaulį pojūčiais ir kūno judesiais – stebi, liečia, ragauja, klausosi, uosto. Domisi tuo, kas yra aplink: daiktais, medžiagomis, gamtos reiškiniais. Grupės aplinkoje esančios natūralios medžiagos – mediniai žaislai, kankorėžiai, vilna, audiniai – skatina vaiką tyrinėti, pilti, barstyti, kratyti ar dėti. Vaikas daugiausia tyrinėja spontaniškai – bėgiodamas per balas, liesdamas smėlį, stebėdamas, kaip teka vanduo ar kaip krenta lapai. Judėjimas ir fizinė veikla yra neatsiejama tyrinėjimo dalis. Vaikas dažnai mokosi mėgdžiodamas mokytoją ar vyresnius vaikus – kartu dalyvauja kasdienėse veiklose: kepa, valo, sodina, rūšiuoja. Patiria džiaugsmą stebėdamas, kaip vyksta pokyčiai, pavyzdžiui, kai į vandens dubenėlį dedama miltų ar kai žemėje pasėta sėkla išleidžia daigėlį. Tyrinėjimas susilieja su žaidimu ir judėjimu – vaikui leidžiama laisvai judėti, rinktis, atrasti. 3–6 metai Vaikas nori suprasti, kaip veikia daiktai, reiškiniai ir gyvybė. Vaikas mokosi tyrinėdamas per žaidimą: kuria konstrukcijas iš gamtinių medžiagų, žaidžia su smėliu, vandeniu, žole ar akmenimis, stebi, kaip medžiagos keičiasi, susilieja ar suyra. Vaikas gamtos pasaulį patiria kaip kupiną paslapčių. Jis su susidomėjimu spontaniškai tyrinėja augalus, vabzdžius, metų laikų kaitą, stebi dangų, klausosi garsų ir ieško pėdsakų. Svarbu, kad vaikas turėtų pakankamai laiko ir erdvės savarankiškai veikti bei laisvai kartoti tai, kas jam įdomu. Vaikas, veikdamas savarankiškai, giliai išgyvena, supranta ir įsisavina pasaulio dėsningumus, jausdamas suaugusiojo pasitikėjimą, drįsta rizikuoti, eksperimentuoti, klysti ir mokytis iš savo patirties, užduoti mokytojui klausimus, įsitraukti į spontaniškus pažintinius pokalbius. Tyrinėjimas yra gyvas, organiškas procesas, kylantis iš paties vaiko vidaus ir palaikomas aplinkos, kuri kviečia stebėti, liesti, pakartoti, suprasti ir pažinti pasaulį visais pojūčiais. Vaikas aktyviai domisi gamtos reiškiniais, augalais, gyvūnais, įvairiais daiktais ir medžiagomis. Jis pats pasirenka, ką nori tyrinėti, kelia klausimus, stebi, lygina, bando paaiškinti, kaip ir kodėl kažkas vyksta. Gamtoje – miške, sode ar kieme – vaikas stebi ir tyrinėja augalų gyvavimo ciklą, eksperimentuoja su forma, spalva, garsais, tekstūra, pastebi ir apmąsto skirtumus tarp objektų, samprotauja, ką sužinojo.

Lygina gamtinius ir žmogaus sukurtus objektus, atsižvelgdamas į jų požymius ir savybes, grupuoja reiškinius, pasirenka priemones tyrinėjimui. Reflektuoja savo patirtis – kalba apie tai, ką pajuto, pastebėjo ar atrado; kelia klausimus ir siūlo, ką dar norėtų tyrinėti.	Įvairių veiklų metu - drožinėdamas, lipdydamas molį ar vašką, veldamas vilną, žaisdamas su vandeniu (sniegu, ledu), smėliu - vaikas išbando medžiagas – maišo, konstruoja, kombinuoja, atranda jų savybes. Liedamas akvarelę atranda naujas spalvas, žvakes - vaško savybes (pašildžius - išsilydo, nešildomas - ataušta ir sukietėja) Dalyvaudamas bendrose veiklose - siūdamas, dirbdamas su siūlais, kepdamas ar virdamas - mokosi, kaip iš skirtingų dalių gimsta naujas daiktas (virvelė, nykštukas, pyragas), keičiasi forma, savybės (pyragas iškyla, duona ima maloniai kvėpėti, malami grūdai virsta miltais). Per kasdienius darbus pažįsta, kaip žmonės gyveno seniau, kaip gyvena dabar, kuo skiriasi aplinkos ir žmonių įpročiai. Vaikas domisi augimu – stebi, kaip auga augalai, kaip auga jis pats ir kiti. Mišraus amžiaus grupėje lygina save su jaunesniais ar vyresniais vaikais, pradeda suprasti laiko kaitą, per rūbų, gebėjimų ar atsakomybių pokyčius. Ragaudamas vaikas tyrinėja ir atranda naujus skonius. Mokytojo skatinamas bando paragauti to, kas nedrąsu, bet naudinga sveikatai. Paragauti lengviau, kai ragavimas tampa ritualizuota metų rato dalimi: rudenį kasdien ragaujami užraugti agurkai ir stebima skonio dinamika, šakninės daržovės ar - po vieną - rūgščios, jėgų teikiančios uogos (spanguolės, šaltalankiai, aronijos, bruknės). Mokytojo paskatinamas vaikas tyrinėja skonį, įvardina (rūgštu, kartu, saldu), išreiškia savo santykį (patinka / nepatinka / anksčiau nepatiko, o dabar patinka). Susidomėjęs vaikas klausosi gamtos garsų: miško ošimo, šlamančių lapų, traškančių šakelių, po kojomis girgždančio smėlio, žvangančių akmenėlių, upelio čiurlenimo, vandens tekėjimo, lietaus ir vėjo sukiamų garsų, paukščių balsų. Išgirdęs netikėtus garsus sieja juos su savo patirtimi, bando atspėti, kas juos sukelia. Vaikas mokosi ne tik veikdamas, bet ir būdamas šalia veikiančių – jis stebi, seka, klauso, o vėliau pats pasiryžta veikti. Mokytojo padedamas jis mokosi atsakingai, saugiai ir pagarbiai elgtis su gyvybe: vabaliuką, sraigę, driežą apžiūrėti, atsargiai paliesti ir paleisti, nuskinti gėlę neišraunant viso augalo, saugant miško paklotę, palikti gėlių bitėms, stebėti gyvūną jo negąsdinant ir pan. Tyrinėjimo rezultatus vaikas naudoja žaidime – žaidžia tuo, ką patyrė, kalba apie tai, ką sužinojo ar dar norėtų išbandyti.
---	---

16. Mokėjimas mokytis

Vertybinių nuostatų. Vaikas su džiaugsmu mokosi per jutiminę patirtį ir žaidimą.

Esminiai gebėjimai. Vaikas natūraliai smalsauja ir su džiaugsmu įsitraukia į prasmingą, jam suprantamą veiklą. Tyrinėdamas aplinką, veikdamas savarankiškai ar su kitais, jis ugdo pastabumą, atkaklumą ir gebėjimą išgyventi procesą – stebi, išgyvena, kuria ir atranda savitu būdu.

3-iasis žingsnis Trumpam įsitraukia į jam artimą, išgyvenimais pagrįstą žaidimą ar kūrybinę veiklą. Pasirenka patrauklų žaislą ar estetišką, pojūčius žadinantį daiktą; mėgaujasi prasminga, jam malonia veikla. Stebi reiškinius aplinkoje, tyrinėja per jutimus, bando savaip suprasti, kaip veikia daiktai ar procesai.	1.5–3 metai Vaikas natūraliai mokosi per jutiminį patyrimą ir mėgdžiojimą. Jam svarbus saugus, ritmingas pasaulis, kuriame jis gali tyrinėti ir patirti daiktus, reiškinius bei procesus. Vaikas vedamas vidinės motyvacijos domisi naujais daiktais, garsais, reiškiniais – stebi, tyrinėja, bando. Vaikas patiria aplinką visais pojūčiais – liečia, ragauja, girdi, mato, užuodžia. Jis mokosi visu savo kūnu, todėl laisvas judėjimas, buvimas gamtoje, galimybė išsipurvinti, lipti, šokinėti, bėgti basomis ar žaisti su natūraliomis medžiagomis yra ne pramoga, o mokymasis.
---	--

Džiaugiasi atradimais, įgyta patirtimi ir tuo, ką sukūrė ar išgyveno veiklos metu. 5-asis žingsnis Smalsiai išsitraukia į dominančias veiklas – kūryboje, žaidime, gamtos stebėjime. Pasitelkia vaizduotę ir ankstesnę patirtį kurdamas ar spręsdamas jam svarbius klausimus. Įsiklauso į kitų idėjas, stebi, kaip veikia pasaulis, bando savaip tai suprasti ar atkurti per veiklą. Džiaugiasi galėdamas kurti, judėti, tyrinėti, išgyventi pažinimo džiaugsmą per veikimo procesą. 6-asis žingsnis Įsitraukia į ilgesnį laiką trunkančią, prasmingą veiklą, geba ją tęsti ar grįžti prie jos kitą kartą. Savitai planuoja ir įgyvendina savo sumanymus, pasitelkdamas pojūčius, patirtį ir kūrybiškumą. Stebi pokyčius, įvardija tai, ką išgyvena ar pastebi veiklos metu; bando savaip paaiškinti pasaulio reiškinius. Jaučia pasitenkinimą išgyvenęs kūrybos, tyrinėjimo ar atradimo procesą, dalijasi savo džiaugsmu su kitais.	Vaikas mokosi stebėdamas. Jam nėra svarbu, ką suaugęs sako – svarbu, ką jis daro. Elgesio modeliai, kalbėjimo būdas, santykis su kitais – visa tai vaikas sugeria ir įsimeina. Vaikas jaučiasi saugus ir palydimas girdėdamas ir matydamas aplinkoje ramų, dėmesingą mokytoją, nuspėjamą jo elgesį, kuris natūraliai tampa mokymosi pagrindu. 3–6 metai Vaikas mokosi per vaizduotę, žaidimą ir patirtinę veiklą. Jam svarbu veikti savarankiškai, kurti, patirti procesą. Vaikas aktyviai išsitraukia į prasmingas veiklas - tiek organizuotas, tiek laisvo žaidimo metu: sąmoningai renkasi veiklas ir priemones, drąsiai pasako, ką nori veikti, ką jau moka ir ko norėtų išmokti, smalsiai tyrinėja pasaulį, aktyviai dalyvauja savo ir kitų siūlomose veiklose, bendradarbiauja su kitais, klausinėja, stebi, mokosi per patirtį. Vaikas stebi vyresnius ir suaugusius ir nori pats bandyti veikti, turėdamas nestruktūruoto laiko gali pasirinkti veikimo tikslą, būdą, tempą. Vaikas nori veikti savarankiškai. Klaidos neakcentuojamos ir priimamos kaip natūrali proceso dalis, todėl vaikas nebijo suklysti ir bandyti dar kartą. Vaikas jaučia palydintį, palaikantį, tačiau nepertraukiantį suaugusiojo buvimą šalia ir jaučiasi saugus ir pasitikintis. Per tai jis mokosi atkaklumo, sprendimų priėmimo. Vaikas turi savo gebėjimus ir pomėgius atitinkančių pareigų ir taip mokosi nuoseklumo, rūpinimosi bendrabūviu, atsakomybės, supranta, kad kai kuriuos dalykus darome nes tai malonu, o kai ką reikia padaryti todėl, kad reikia. Vaikas nori patirti “tikrą” veiklą. Jis nori dalyvauti suaugusiųjų gyvenime – padėti plauti daržoves, maišyti tešlą, plauti indus, siūti ar šluoti, verti uogų girliandas paukščiams. Prasmingi darbai, kuriuos atlikęs vaikas jaučia pasitenkinimą ne tik atliktu darbu, bet ir tuo, kad gali prisidėti prie bendro gerbūvio, nes jo darbas reikalingas, naudingas kitoms gyvoms būtybėms (žmonėms, paukščiams, augalams), padeda rasti platesnio, strateginio mąstymo užuomazgas. Atlikdamas kūrybines veiklas, rankdarbius, kasdienės ruošos darbus vaikas mokosi pradėti ir užbaigti pasirinktą veiklą. Jis žino, kad norint lieti akvarelę reikia pasiruošti priemones (padeda lėkštele, popierių, vandenį), o atlikus veiklą - išplauti teptuką ir padėti daiktus į vietą. Vaikas mokosi planuoti savo veiklą, valdyti dėmesį ir laiką, atsakingai naudotis priemonėmis. Jis stebi ir komentuoja savo veiklos eigą, išlaiko pozityvų nusiteikimą susidūręs su sunkumais, džiaugiasi kūrybos procesu, lanksčiai prisitaiko, koreguoja veiklą, bendradarbiauja su kitais vaikais, pristato rezultatus, dalijasi patirtimi. Klausydamas pasikartojančių pasakų, pasakojimų, eilių, dainų vaikas sutelkia dėmesį, įsiklauso, įsijaučia į vaizduotės pasaulį, aktyviai išsitraukia į kuriamus paveikslus, paverčia juos vidiniais vaizdais, įsimeina turinį ar elementus, bando perpasakoti arba įtraukia į savo žaidimus. Vaikas noriai niūniuoja ar dainuoja girdėtų dainelių, ritminių žaidimų žodžius. Tokiu būdu lavėja vaiko atmintis, dėmesingumas, pastabumas detalėms ir visumos suvokimas.
--	--

17. Matematinis mąstymas

Vertybinė nuostata. Nusiteikęs pažinti pasaulį per gyvą patirtį, kurioje natūraliai atsiskleidžia skaičiai, formos, dydžiai ir sekos.

Esminiai gebėjimai. Esminiai gebėjimai. Atranda skaičių ir figūrų pasaulį, plėtoja supratimą ir kalbą apie skaičiavimo ir matavimo būdus, jų taikymą aplinkai pažinti, problemoms spręsti, geba išreikšti pastebėjimus apie objektų kiekį, formą, dydį, sekas, vietą ir judėjimo kryptį.

3-asis žingsnis

Vaikas per žaidimą ir kasdienę veiklą natūraliai atpažįsta skaičius 1, 2, 3 – susieja juos su jam suprantamomis išraiškomis, pavyzdžiui, pirštais, taškeliais ar daiktais. Geba paduoti tiek daiktų, kiek paprašo suaugęs ar draugas. Per judrią veiklą ar žaidimus supranta, ką reiškia būti pirmam, antram.

Veikdamas su tikrais daiktais, pvz., pakeldamas, dėliodamas, pilstydamas vandenį ar smėlį, lygina objektus – pastebi, kuris daiktas ilgesnis ar trumpesnis, sunkesnis ar lengvesnis, pilnesnis ar tuštesnis. Dėliodamas ar žaisdamas su daiktais geba juos surikiuoti pagal ilgumą, stambumą ar kitą jam suprantamą požymį.

Atrenka ir grupuoja keletą objektų pagal spalvą, formą ar dydį. Dalyvaudamas ritminėse veiklose, žaidimuose geba atkartoti paprastas dviejų elementų sekas – pavyzdžiui, plojimą ir trepsėjimą ar kitą seką.

5-asis žingsnis

Vaikas žaisdamas, ritmiškai judėdamas ar veikdamas su daiktais natūraliai įsisąmonina skaičių seką (iki 9–10), geba paduoti tikslų daiktų kiekį, pastebi, kiek jų trūksta ar yra daugiau. Patirdamas veiksmo kaitą (pvz., dovanodamas, atiduodamas, pasidalindamas), intuityviai suvokia skaičiaus dalybas ir jungtis. Kurdami ar žaisdami su smėliu, vandeni, gamtos objektais vaikai lygina daiktus pagal dydį, svorį, aukštį, naudoja paprastus palyginimus: ilgesnis, aukštesnis, sunkesnis. Jei negali lyginti tiesiogiai, pasitelkia kitą objektą (pvz., virvutę, lazda) – tai daro spontaniškai, tyrinėdami.

Per meninę ir statybinę veiklą (pvz., lipdymą, konstravimą, piešimą, siuvimą) atpažįsta ir įvardija geometrines formas – skritulį, kvadratą, trikampį, rutulį, kubą. Pastebi, kad tos pačios formos gali būti skirtingo dydžio ar padėties, atrenka reikiamas detales kūrybinei užduočiai ir jas išdėsto prasmingai.

1.5–3 metai

Vaikas matematinį pasaulį atranda per jutimus, judėjimą ir laisvą žaidimą. Vaikas tyrinėja aplinką, dėlioja daiktus, juos grupuoja ar krauna vieną ant kito, lygina dydžius, pastebi skirtumus. Pirmosios matematinės sąvokos atsiranda natūraliai – per patirtį.

Vaikas pradeda suprasti, kad kai kurių daiktų yra daugiau, o kitų – mažiau, kad kažkas yra didelis, o kažkas – mažas. Per pasikartojančias kasdienes situacijas vaikas išgyvena paprastas sekas, struktūrą, susipažįsta su erdvinėmis sąvokomis, tokios kaip „aukščiau“, „žemiau“, „viduje“, „šalia“. Vaikas dienos bėgyje susiduria su situacijomis, kuriose minimi skaičiai, yra skaičiuojama (pvz., eilėraščiai, dainelės, judrieji žaidimai, pasakos, ryto rate skaičiuojami vaikai, kasdienės situacijos dalijant maistą, ruošiantis žygiui ir t.t.). Palaipsniui vaikas atranda, kad „vienetą“ galima susieti su vienu daiktu, kad skaičiuojant naudojama ta pati žodžių seka, o paskutinis skaičių sekos skaičius reiškia suskaičiuotą objektų kiekį. Vaikas atpažįsta 1-3 daiktų kiekį, mėgdžioja skaičiavimą, suvokia sąvokas „vienas“, „daug“, „nėra“.

Vaikai natūraliai įsitraukia į aplinkoje esančių daiktų ir objektų tyrinėjimą. Kalbinami ir bendraudami kasdienėse buitinėse ir žaidybinėse situacijose mokosi naujų sąvokų, kaip „panašus“, „kitoks“, „toks pat“, susipažįsta su pagrindinėmis geometrinėmis formomis. Žaisdami grupuoja priemones ar medžiagas pagal tam tikrus požymius.

3–6 metai

Vaikas vis sąmoningiau pastebi dėsningumus, lygina kiekius, struktūras, formas. Jo matematinis mąstymas vystosi per simbolių neturinčių patyriminį veikimą – vaikas stato bokštus, lipdo iš molio, padeda ruošti stalą, skaičiuoja draugus žaidime. Patirdamas kiekį su mokytojo pagalba mokosi įvardinti skaičius, atpažinti ir įvardinti aplinkoje matomas geometrines formas. Skaičius, kiekis, forma ir seka atsiranda kaip gyvenimo dalis, o ne kaip formalus mokymas.

Vaikas pradeda suvokti tvarką, kartojimąsi, erdvinius santykius (po, ant, už, prieš ir t.t.), o per meninius užsiėmimus, rankdarbius ir lauko veiklas gilina suvokimą apie proporcijas, simetriją, ritmus.

Kasdienėse buitinėse situacijose vaikas per patirtį susiduria su skaičiavimais: sudeda po vieną lėkštę, puodelį, šaukštą kiekvienam vaikui – skaičiuoja, kiek reikia. Žaisdamas stato smėlio bokštus grupuoja juos pagal dydį – mažesnis, didesnis, aukščiausias, kuria ritminius judesius žaidimuose: du plojimai, vienas šuolis – taip išgyvena paprastas sekas.

Vaikas su mokytojo pagalba įsitraukia į mokytojo inicijuotus žaidimus, kuriuose skaičiuojama į priekį ir atgal. Žaisdamas, kurdamas, reflektuodamas savo patirtį, dalyvaudamas kasdienėse situacijose (dalindamas ar vertindamas norimo maisto kiekį, apsipirkdamas su tėvais parduotuvėje, dalindamas priemones, įvardindamas ir skaičiuodamas

Stebėdamas aplinką ar žaisdamas pasako, kur yra objektai vienas kito atžvilgiu (pvz., šalia, po, ant, už). Juda pagal žodinius ar rodyklėmis išreikštus nurodymus – žaisdamas įgyja krypties, krypties keitimo ir grįžimo pojūtį. Pastebi pasikartojančius dėsningumus aplinkoje, žaidimuose ar dainose, atkartoja dviejų elementų sekas, kuria naujas sekas naudodamas skirtingus objektus (garsus, judesius, spalvas, formas), patirdamas jų ritmiškumą. 6-asis žingsnis Vaikas domisi skaičiais ir jų santykiais kasdienėje veikloje: natūraliai įvardija skaičius iki 10, pastebi ir išreiškia, kai daiktų yra daugiau ar mažiau nei penki. Per žaidimus ar praktines situacijas pradeda jausti, kiek daiktų trūksta iki tam tikro skaičiaus. Skaičių santykius ir paprastus veiksmus (sudėti, atimti) pradeda suprasti veikdamas iki 7 ribos. Kalbėdamas apie įvykius, reiškia nuojautą apie laiką ir galimybes: pradeda vartoti žodžius, reiškiančius tikimybę ir laiko perspektyvą (pvz., „gal bus“, „tikrai įvyks“, „taip negali būti“). Lygindamas daiktus, pastebi nedidelius skirtumus: vartoja žodžius, apibūdinančius artimus dydžius (pvz., „truputį didesnis“, „beveik vienodi“, „panašaus ilgio“). Atpažįsta ir įvardija kai kurias dvi ir trimačių formų figūras: apibūdina aplinkoje matomus objektus vartodamas tokius žodžius kaip skritulys, kvadratas, trikampis, rutulys, kubas, nepriklausomai nuo jų padėties ar dydžio. Pastebi daiktų išsidėstymą erdvėje: apibūdina, kaip daiktai yra išsidėstę vienas kito atžvilgiu (pvz., viršuje, šalia, po stalu). Pastebi ir atkartoja paprastas sekas: per veiklą ar žaidimą geba nukopijuoti, tęsti ar sukurti paprastą seką iš dviejų besikartojančių elementų (pvz., spalvų, formų, garsų).	savaitės dienas ir pan.) vaikas pradeda suprasti, ką reiškia skaičius sudėti ir atimti, susipažįsta su kiekiniais ir kelintiniais skaitvardžiais. Dalyvaudamas žaislingose neformaliose, kūrybinėse veiklose, vaikas mokosi objektų kiekį grupėje apibūdinti kaip pakankamą / per didelį / per mažą tikslui pasiekti ar užduočiai atlikti (pavyzdžiui, dalinantis užkandžiais, priemonėmis). Laisvo žaidimo metu vaikas neformaliai įsitraukia į skaičiavimo uždavinių sprendimą (pavyzdžiui, kiek yra iš viso, kiek trūksta). Žaisdamas su akmenėliais, riešutais, medinėmis kaladėlėmis, kitomis smulkiomis priemonėmis, vaikas jas dėlioja, rūšiuoja, skirsto į kategorijas: pagal dydį, formą, spalvą, tekstūrą. Žaisdamas lauko ir vidaus erdvėse, vaikas pastebi ir gretina realius daiktus ir jų atvaizdus iš skirtingos perspektyvos (iš šono, viršaus, apačios, šešėlio), bando pavaizduoti daiktus plokštumoje piešdamas. Daiktų dydį vaikas tyrinėja, bandydamas apimti delnais, apglėbti, gretina su savo ūgiu, pasitelkia priemones esančias aplinkoje (pvz. pagaliukai). Kruopščiai apgalvoto ritmo pagalba vaikas pastebi ir supranta, kad dalykai kartojasi ir tampa nuspėjama jų baigtis. Tuo remdamiesi vaikai pasiruošia numatomiems įvykiams (žino kokių priemonių reikia vienai ar kitai veiklai), mokosi susitvarkyti, išrūšiuoja priemones ir sudeda į vietas, geba pasirinkti reikalingą aprangą ir aksesuarus pagal metų laiką ir oro sąlygas, stiprėja vaiko priežasties ir pasekmės pojūtis.
---	---

18. Skaitmeninis sumanumas

Vertybinė nuostata. Nusiteikęs stebėti, suprasti ir sąmoningai pažinti aplinkoje pasitaikančias technologijas per jutiminį patyrimą, gyvą santykį ir kūrybišką veiklą.

Esminiai gebėjimai. Vaikas, stebėdamas atsakingą technologijų naudojimą kasdienėje aplinkoje, natūraliai suvokia jų paskirtį, o žaisdamas, kurdamas bei veikdamas kasdienėse ir meninėse veiklose, mokosi atpažinti, suprasti ir nuosekliai dėlioti veiksmų sekas.

3 žingsnis:

Žodžiais, garsažodžiais, judesiais ar vaizdais atkuria jam žinomų veiklų ir darbų atlikimo eiliškumą. Kūrybiškai dalyvauja žaidimuose, kuriuose reikia reaguoti į mokytojo ar kitų vaikų duodamus nurodymus. Pradeda suprasti, kaip atsakingai ir saugiai elgtis su aplinkoje esančiais techniniais daiktais (pvz., buitiniais prietaisais, laikrodžiu, svarstyklėmis).

5–6 žingsniai:

Naudodamas daiktus, piešinius ar judesius sudėlioja veiksmų seką ir geba ją pakartoti ar papasakoti. Reflektuodamas pasakoja, kaip atliko veiklą žingsnis po žingsnio (pvz., kaip pagamino darbą, pastatė konstrukciją ar sukūrė žaidimo situaciją). Išbando simbolines ar žodines nurodymų sekas judesio, vaidybos ar kūrybinių žaidimų metu. Supranta, kad dalintis informacija, kūriniais ar pasakojimais reikia atsakingai, ir tai daro su suaugusiojo pagalba, pasitelkdamas pasitikėjimu grįstą bendravimą.

1.5–3 metai

Mažas vaikas dar tik pradeda pažinti pasaulį per jutiminį patyrimą ir stebėjimą. Jis stebi suaugusiuosius, kai šie naudojami paprastais buitiniais prietaisais (pvz., skalbimo mašina, virduliu, indaplove, svarstyklėmis), mato, kad daiktai turi paskirtį ir veikia tam tikru būdu (pvz. paspaudus mygtuką, pradeda užti). Jam svarbu stebėti prasmingą suaugusiojo veiklą, būti jos dalimi, o ne gauti tiesioginių skaitmeninių patirčių.

Vaikas per žaidimą atlieka nesudėtingas veiksmų sekas: padeda daiktus į vietą, atlieka ritminius judesius, pakartoja paprastas užduotis (pvz., paima ir perduoda, stato bokštą). Veiksmų eiliškumą suvokia per pasikartojančius kasdienius ritualus ir žaidimus.

Technologijų pažinimas šiame amžiuje vyksta netiesiogiai – per dalyvavimą kasdienėje veikloje, stebint, kaip veikia daiktai ir kaip su jais elgiasi suaugusieji.

3–6 metai

Vyresnio ikimokyklinio amžiaus vaikas aktyviau tyrinėja aplinką, domisi, kaip veikia daiktai, klausia, kaip jie atsirado ir kaip žmonės dirbdavo anksčiau. Stebėdamas suaugusius kasdienėse situacijose (parduotuvėje, kelionėje, virtuvėje), pastebi technologijų paskirtį, veikimo principus ir siekia juos suprasti.

Skaitmeninis sumanumas ugdomas per kūrybišką, veiksmu grįstą patirtį. Vaikas žaidžia, kuria, vaidina situacijas, kuriose dėlioja veiksmų sekas, sprendžia problemas, įvardija veiksmų eiliškumą (pvz., ką reikia padaryti, norint paruošti valgį ar pastatyti bokštą). Šios veiklos padeda natūraliai rasti algoritminiam mąstymui be skaitmeninių priemonių.

Vaikas dalyvauja veiklose, kuriose reikia susitarti, pasiskirstyti užduotimis, įgyvendinti bendrą sumanymą žingsnis po žingsnio. Žodžiais, judesiais ar piešiniais perteikia veiksmų sekas, mokosi skaityti ir vykdyti paprastas komandas.

Naudoja simbolius (kaladėles, piešinius, korteles ir kt.) veiksmų sekai vaizduoti, pastebi pasikartojančius veiksmus kasdienybėje, bando sudėlioti dienos eigą.

Skaitmeninės technologijos tiesiogiai nenaudojamos, tačiau jų pažinimui sudaroma erdvė per patirtį, stebėjimą, gyvą veiklą ir dialogą su suaugusiais.

Bendravimas ir bendradarbiavimas su šeimomis

Glaudus, pagarbus ir nuolatinis bendradarbiavimas su tėvais yra neatsiejama ugdymo proceso dalis. Siekiama kurti darnią ugdymo aplinką, kurioje šeima ir darželis veikia išvien, remiantis pasitikėjimu, atvirumu ir bendra atsakomybe už vaiko raidą.

Šeima – svarbiausia vaiko aplinka, formuojanti jo pasaulėžiūrą, įpročius ir vertybes. Tėvai (globėjai) kviečiami aktyviai dalyvauti vaiko ugdymo kelyje, puoselėjant ritmingą, ramų gyvenimo būdą, artimą ryšį su gamta, menais bei kasdieniais buities darbais. Mokytojai palaiko tėvus (globėjus) ugdant vaiką vientisai, tiek darželyje, tiek namuose, padeda suprasti ugdymo filosofiją bei skatina taikyti ją šeimos kasdienybėje.

Bendradarbiavimo formos ir būdai:

Reguliarūs pokalbiai su tėvais (globėjais): individualūs susitikimai, konsultacijos, bendri aptarimai; aptariama vaiko savijauta, elgesys, ugdymosi pasiekimai bei poreikiai;

Metiniai susirinkimai ir teminiai vakarojimai, skirti pedagoginiams klausimams, Valdorfo ugdymo metodams, šeimos vaidmeniui aptarti;

Šventės ir renginiai, kuriuose aktyviai dalyvauja šeimos: metų rato šventės, rankdarbių popietės, bendros išvykos į gamtą;

Tėvų (globėjų) savanorystė: šeimos kviečiamos prisidėti organizuojant šventes, tvarkant aplinką, vedant veiklas, susijusias su amatais, kulinarija ar kitais gebėjimais;

Nuolatinė informacija apie grupės gyvenimą – naujienlaiškiai, užrašai prie grupės durų, elektroninė komunikacija.

Parama vaiko ugdymuisi, mokytojams ir šeimoms

Mokytojas, atsižvelgdamas į kiekvieno vaiko individualumą ir jo raidos ypatumus, numato, kaip sudaryti sąlygas, kad kiekvienas vaikas galėtų dalyvauti bendroje veikloje. Jis stebi vaikus, numato galimus sunkumus ir parenka ugdymosi priemones bei veiklos formas, kurias atitinka vaikų raidos ypatumus, skatina įsitraukimą, bendrystę.

Švietimo pagalbos specialistų pagalba nukreipta į tai, kad būtų stiprinamos vaikų fizinės galios, pojūčių integracija, pažinimo procesai, kalbinė raiška, jeigu vaikai patiria individualių ugdymosi sunkumų ar jų raida neatitinka įprasto amžiaus tarpsnio. Specialistų pagalba organizuojama subtiliai, kad vaikai jaustųsi saugūs ir priimti bendruomenėje.

Mokytojas ir švietimo pagalbos specialistai bendradarbiauja, siekdami pritaikyti ugdymosi procesą ar aplinką, aptaria vaikų poreikius ir galimybes.

Kilus sudėtingiems ugdymo atvejams, siekiant stiprinti ugdytojų kompetencijas ir užtikrinti vaikams bei šeimoms reikalingą paramą, darželis palaiko ryšius su išorinėmis organizacijomis, švietimo pagalbos įstaigomis, centrais, nevyriausybinėmis organizacijomis. Prireikus, darželis tarpininkauja, kad šeimos ir vaikai gautų reikiamą pagalbą, o vaikų teisės bei ugdymosi poreikiai būtų gerbiami ir užtikrinami.

UGDYMOSI PAŽANGA IR TĘSTINUMAS

Apie vaikų ugdymosi pasiekimus sprendžiama iš vaikų kasdienės veiklos ir jos rezultatų, pastangų ir savijautos ugdymosi proceso metu.

Pagrindinis vaiko pažinimo metodas yra pedagoginis stebėjimas, grindžiamas Valdorfo pedagogikos principais ir antroposofine žmogaus vystymosi samprata.

Stebėjimo rezultatai fiksuojami pedagoginiame dienoraštyje.

Vaikų pasiekimų įrodymai saugomi vaiko aplanke ir/ arba skaitmeninėje laikmenoje iki kol jis lanko ikimokyklinio ugdymo įstaigą.

Ugdymo(si) procesas planuojamas atsižvelgiant į vaikų ugdymosi pasiekimus ir vaikų pažangos analizės rezultatus. Vaikų ugdymosi pasiekimų įrodymai:

pasireiškimai laisvame žaidime,

laisvai piešti piešiniai, darbeliai,

pasireiškimai mokytojo inicijuotos veiklos metu,

pasireiškimai spontaniškų sąveikų tarp vaiko ir mokytojo, vaiko ir kitų vaikų metu,

tėvų pildomos anketos, gimtadienio pasakos, pokalbių su tėvais protokolai, vaiko konferencijos (stebėjimo ir aptarimo pagal tam tikrą metodiką) protokolai, specialistų vertinimai, nuotraukos, video medžiaga.

Vaikų pažanga kartą per metus fiksuojama aprašomajame vertinime, kuris rengiamas kasmet antroje mokslo metų pusėje besiruošiant metiniam pokalbiui su vaiko tėvais.

Vaikų ugdymosi pažangos vertinimas pagal pasiekimų žingsnius vykdomas:

praėjus 4-6 savaitėms nuo darželio lankymo pradžios,
pereinant iš lopšelio į darželio grupę,
pereinant į priešmokyklinę grupę,
papildomai gali būti vertinamas esant poreikiui.

ir fiksuojamas lentelėje (Priedas Nr.1). Vaiko pasiekimai fiksuojami nurodant ugdymosi pasiekimų sritį ir pasiekimų žingsnį, kurį yra pasiekęs vaikas, esant poreikiui pastabose pažymima papildoma svarbi informacija (vaiko stiprybės, tolesnio tobulėjimo žingsniai, kt.).

Vaikų pasiekimai ir pažanga su tėvais (globėjais) išsamiai aptariami individualiai ne rečiau kaip 1 kartą per metus. Jei yra poreikis, aptarimai organizuojami dažniau, į pokalbius įtraukiami pedagoginės kolegijos nariai, kiti specialistai.

Mokytojai nuolatos teikia vaiką motyvuojantį, įtraukiantį, auginantį grįžtamąjį ryšį. Su vaikais pasidžiaugiama veikla, aptariamas veiklos procesas ir rezultatai, vaikai mokosi patys įsivertinti savo veiklos patirtis ir rezultatus.

Vaikų ugdymosi pasiekimų dokumentavimo, stebėsenos ir surinktos informacijos naudojimo procesai vykdomi laikantis visų etikos reikalavimų.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro įsakymas dėl ikimokyklinio ugdymo programos gairių patvirtinimo. (Suvestinė redakcija nuo 2024-02-15), V-1142, Vilnius. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/76bb8f404b5911ee8185e4f3ad07094a/asr>
2. Ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymosi pasiekimų aprašas. ĮSAKYMAS „DĖL ŠVIETIMO, MOKSLO IR SPORTO MINISTRO 2023 M. RUGSĖJO 4 D. ĮSAKYMO NR. V-1142 „DĖL IKIMOKYKLINIO UGDYMO PROGRAMOS GAIRIŲ PATVIRTINIMO“ PAKEITIMO. (2024 m. vasario 5 d.) Nr. V-131, Vilnius. Prieiga per internetą: <https://e-seimasx.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/49f23632c46711ee9269b566387cfeeb?jfwid=12tz971g4f>
3. Vaikų, dalyvaujančių ikimokyklinio ugdymo programoje, pasiekimų stebėsenos priemonė (2024). Nacionalinė švietimo agentūra [Zr. 2025-06-02]: <https://www.nsa.smsm.lt/projektai/wp-content/uploads/2024/11/Priemone-Pasiekimu-zingsneliai.pdf>
4. Įsakymas Dėl Valdorfo pedagogikos Lietuvoje koncepcijos. (2004 m. gegužės 17 d.), ISAK-761. Vilnius. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.875A8BBB2D>.
5. Įsakymas Dėl Netradicinio ugdymo koncepcijos patvirtinimo. (2010 m. kovo 5 d.). V-299, Vilnius. Prieiga per internetą: <https://e-seimasx.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.366856?jfwid=wonfbdjoz>
6. Štaineris Rudolfas (1988). Vaiko ugdymas dvasios mokslo požiūriu. Vilnius
7. Štaineris Rudolfas (2000). Žmogiškosios esybės vystymasis. Vilnius
8. Kabailaitė Rasa (2000). Magistro darbas: „Valdorfo pedagogikos įgyvendinimas Lietuvos ikimokyklinio ugdymo institucijose“. Vilniaus pedagoginis universitetas
9. The Developing Child. The first seven years. (2004). Waldorf Early Childhood Association of North America. Prieiga per internetą: https://s3.us-east-2.amazonaws.com/waldorf.library.journal.books/ebooks/29622A2B-2DCB-9D6B-FC66-B33F41F9DCB6_DevelopingChild2012.pdf
10. Goebel Wolfgang ir Michaela Glöckler (2006). Padėkime augti. Vilnius
11. Cynthia Murphy-Lang (2010). Developing the Observing Eye - Teacher Observation and Assessment in Early Childhood Education. AWSNA, JAV
12. Jaffke Freya (2012). On the Play of the Child. Waldorf Early Childhood Association of North America
13. Elizabeta M. Griunelius (1999). Ankstyvosios vaikystės pedagogika. Vilnius
14. Jaffke Freya (2004). Feste in Kindergarten und Elternhaus. Stuttgart
15. Jaffke Freya (2004). Spielen und arbeiten im Waldorfkindergarten. Stuttgart.

Rekomenduojama literatūra tolesniam gilinimuisi

1. Rainer Patzlaff Claudia, McKeen Ina von Mackensen, Claudia Grah-Wittich (2020). The Child from Birth to Three in Waldorf Education and Child Care. Waldorf Early Childhood Association of North America. Prieiga per internetą: https://s3.us-east-2.amazonaws.com/waldorf.library.journal.books/ebooks/B5447F4B-A5C7-D957-5491-DC4B2B0FA486_WECAN_Birth_to_Three_2nd_edition_small.pdf

2. Heckmann Helle (2015). Nokken: A Garden for Kids. Waldorf Early Childhood Association of North America. Prieiga per internetą: https://s3.us-east-2.amazonaws.com/waldorf.library.journal.books/ebooks/97529A19-3E05-C46F-7672-6010E2793FFC_Nokken.pdf
3. A Warm and Gentle Welcome: Nurturing Children from Birth to Age Three (2008). Waldorf Early Childhood Association of North America. Prieiga per internetą: [5A14E81D-8774-5344-0A10-92F0F6624F62_WarmGentle.pdf](https://s3.us-east-2.amazonaws.com/waldorf.library.journal.books/ebooks/5A14E81D-8774-5344-0A10-92F0F6624F62_WarmGentle.pdf)
4. Sally Goddard Blythe (2008). What babies and children really need. Hawthorn Press, UK
5. Sally Goddard Blythe (2005). The well balanced child. Movement and early learning. Hawthorn Press, JK
6. Gerber Magda ir Alisson Joanson (1998). Your self confident baby. How to encourage your child's natural abilities-from the very start. John Wiley & sons, JAV
7. Gerber Magda (2002). Dear parent: caring for infants with respect. Resources for infant educators (RIE™), Los Angeles
8. Konig Karl (2016). The first three years of the child. Walking, speaking, thinking. Floris books, Edinburgh
9. Child Development Year by Year. [žr. 2025-06-01]. Prieiga per internetą: <https://waldorfearlychildhood.org/parents-and-families/child-development-year-by-year/>
10. Salter John (2008). The incarnating child. Hawthorn press, JK
11. Rainer Patzlaff, Wolfgang Sassmannshausen et al. (2016). Developmental Signatures Core Values and Practices in Waldorf Education for Children Ages 3–9. Waldorf Publications, JAV. Prieiga per internetą: <https://s3.us-east-2.amazonaws.com/waldorf.library.journal.books/ebooks/Developmental+Signatures+updated.pdf>
12. Schoorel Edmund (2004). The first seven years. Physiology of childhood. Rudolf Steiner college press
13. Cynthia Murphy-Lang (2010). Developing the Observing Eye - Teacher Observation and Assessment in Early Childhood Education. AWSNA, JAV https://s3.us-east-2.amazonaws.com/waldorf.library.journal.books/ebooks/E863CE28-9FEA-E4EF-6412-6F46900910E9_DevObservingEye.pdf
14. Jaffke Freya (2012). On the Play of the Child. Waldorf Early Childhood Association of North America
15. Almon Joan (2014). A Deeper Understanding of the Waldorf Kindergarten. Online Waldorf Library of the Research Institute for Waldorf Education. Prieiga per internetą: https://s3.us-east-2.amazonaws.com/waldorf.library.journal.books/ebooks/6EAE8538-FF43-52F0-A775-6FEC78DDF474_Deepier_Understanding_new.pdf
16. The Seasonal Festivals in Early Childhood: Seeking the Universally Human (2010). WECAN Books, JAV. Prieiga per internetą: https://s3.us-east-2.amazonaws.com/waldorf.library.journal.books/ebooks/96591214-4C5D-069F-4702-A6F51BFA2122_WECAN_Festivals.pdf

Naudingos nuorodos:

1. <https://iaswece.org/en/>
2. <https://waldorfearlychildhood.org/>
3. <https://www.waldorflibrary.org/>

PRIEDAI

Priedas Nr.1 Vaiko pasiekimų fiksavimas

Vaiko vardas, pavardė, gimimo data:	
Vertinantis mokytojas, vertinimo data	

Pasiekimų sritis	Žingsnis*	Pastabos
1. Kasdienio gyvenimo įgūdžiai		
2. Fizinis aktyvumas		
3. Emocijų suvokimas ir raiška		
4. Savireguliacija ir savikontrolė		
5. Savivoka ir savigarba		
6. Santykiai su suaugusiaisiais ir bendraamžiais		
7. Aplinkos pažinimas		
8. Matematinis mąstymas		
9. Skaitmeninis sumanumas		
10. Kalbų supratimas		
11. Kalbinė raiška		
12. Estetinis suvokimas		
13. Meninė raiška		
13.1 dailės posritis		
13.2 muzikos posritis		
13.3. šokio posritis		
13.4 teatro posritis		
14. Kūrybiškumas		
15. Tyrinėjimas		
16. Problemų sprendimas		
17. Gebėjimas žaisti		
18. Mokėjimas mokytis		

* Žr. Literatūros sąrašą Nr. 3

Priedas Nr.2 Valdorfo darželio požiūris į informacinių technologijų naudojimą

Valdorfo vaikų darželis nuo kitų ugdymo įstaigų skiriasi savo požiūriu į skaitmeninių technologijų ir elektroninių žaislų naudojimą. Nesistengdama paneigti technologijų pažangos ir svarbos šių dienų gyvenime, Valdorfo pedagogika remiasi nuostata, kad atsakingam ir sėkmingam technologijų panaudojimui būtina sąlyga yra branda.

Ankstyvojoje vaikystėje, kai sparčiai vystosi vaiko smegenys, ypatingai svarbus yra ryšys su gyvu žmogumi, su natūralia aplinka. Tą patvirtina ir Lietuvos mokslininkų atlikto tyrimo išvados (2022m.) Dr. Breidokienė R. (2022) pranešime pristatė teiginį, kad „Ekranai neskatina noro mokytis ir negarantuoja gerų mokymosi pasiekimų, o ilgalaikėje perspektyvoje silpnina atsako slopinimą – savireguliaciją.“ Ji taip pat pabrėžė, kad „Pažinimui reikalingas gyvas santykis ir pavyzdys!“ Todėl Valdorfo darželiuose siekiama atliepti šiuos besivystančio vaiko raidos poreikius nenaudojant technologijų. Sveika vaiko fizinė, emocinė, socialinė, psichinė raida yra pagrindas autonomiškam atsakingam technologijų naudojimui mokymosi tikslais vyresniame amžiuje. Atsižvelgiant į tai, kokių gyvenimo įgūdžių reikia šiuolaikiniam žmogui - gebėjimo bendradarbiauti, dirbti komandoje, kūrybiškumo ir vaizduotės, kritinio mąstymo, problemų sprendimo, lankstumo ir gebėjimo prisitaikyti prie kintančių sąlygų - Valdorfo darželiuose siekiama ugdyti šiuos įgūdžius pasitelkiant netiesioginės medijos priemones. Darželio mokytojai sukuria medijų patirtis per istorijų sekimą ir pasakojimą, lėlių teatrą, muziką, eurtimiją, palikdami laiko laisvam žaidimui, per kurį vaikai įgyja galimybę išreikšti savo patirtis. Sugate S., Martzog Ph. (2020) atliko tyrimą, kurio metu išsiaiškino, kad ekranai turi reikšmingos įtakos mentalinių vaizdinių formavimuisi, kurie svarbūs kūrybiškumui, gebėjimui spręsti problemines situacijas, teksto suvokimui skaitant, abstrakčiam mąstymui. Todėl svarbu sumažinti ekranų laiką mažų vaikų kasdieniniame gyvenime. Šios rekomendacijos sutampa su Lietuvos mokslininkų pateiktomis rekomendacijomis.

Valdorfo darželiuose laikomasi nuostatos, kad ugdymas, kaip tolesnio gyvenimo pagrindas, turi tarnauti pilnavertiškai sveikai augančio vaiko raidai. Medijų ugdymas Valdorfo pedagogikoje taip pat turi atitikti vaiko raidos poreikius - darželyje tai vienareikšmiškai susiję su tiesioginiu aktyviu veikimu pasaulyje (judant, pažįstant išorinį pasaulį pojūčių pagalba, bendraujant), todėl manoma, kad informacinės technologijos ne tik neatliepia šių poreikių, tačiau gali turėti priešingą poveikį vaiko sensomotorinei raidai, vykdomosioms funkcijoms bei kalbos vystymuisi (Sudheer Kumar Muppalla, Sravya Vuppalapati, Apeksha Reddy Pulliahgaru, Himabindu Sreenivasulu, 2023).

Valdorfo pedagogikoje ypatingai pabrėžiama suaugusiųjų, supančių vaiką, pavyzdžio svarba. Suaugęs visų pirma turi būti sąmoningas savo kasdieniame veikime, kad galėtų būti tinkamu pavyzdžiu augančiam vaikui. Todėl svarbia darželio funkcija taip pat ir skaitmeninės kompetencijos ugdymo kontekste yra prevencija. Šiuolaikiniame pasaulyje tėvai patiria daug iššūkių stengdamiesi balansuoti tarp visapusiško vaikų lavinimo ir išorinio spaudimo. Remiantis užsienio ir Lietuvos mokslininkų išvadomis dėl žalingo ekranų poveikio mažų vaikų vystymuisi, drauge su tėvais siekiama formuoti sveiko ir saikingo naudojimosi skaitmeninėmis technologijomis įpročius. Pabrėžiant patyriminio ugdymo, žaidimo, meninių veiklų, judesio svarbą, sudarome sąlygas vaikams ugdyti svarbius kognityvinius ir socioemocinius gebėjimus. Tėvų susirinkimuose aptariama, kokios yra esminės sveiką vaiko raidą skatinančios priemonės ir veiklos, vaizduotės ir pojūčių vystymo svarba, suaugusiojo vaidmens, tinkamo pavyzdžio poveikis, skaitmeninių technologijų poveikis ir galimi pavojai, specialistų rekomendacijos.

Šaltiniai

1. Jusienė R. , Baukienė E. , Breidokienė R. , Laurinaitytė I., Lisauskienė L., Praninskienė R., Urbonas V. (2022). Ilgalaikis ekranų poveikis vaikų fizinei ir psichikos sveikatai. Mokslinio projekto ataskaita. [d3b129_3c547ac0e62e49678b413a750b8bd5b2.pdf](#) [žr. 2025 01 02]
2. Vilniaus universiteto mokslininkų projekto „Ilgalaikis ekranų poveikis vaikų fizinei ir psichikos sveikatai“ tyrimo rekomendacijos [d3b129_c043763756d64a8c9fa7aeff379ccbb9.pdf](#) [žr. 2025 01 02]
3. Schmidt R. (2021) Digital Media and Computer Studies for Steiner Waldorf Schools. Curriculum. European Council for Steiner Waldorf Education. <http://eliant-eng-ecswe-competence-based-digital-media-curriculum.pdf> [žr. 2025 01 02]
4. Muppalla S, Vuppalapati S, Reddy Pulliahgaru A, et al. (June 18, 2023) Effects of Excessive Screen Time on Child Development: An Updated Review and Strategies for Management. *Cureus* 15(6): e40608. doi:10.7759/cureus.40608
5. Neumann R (2024) Media education in Waldorf/Steiner schools. *Front. Educ.* 9:1365149. doi: 10.3389/feduc.2024.1365149
6. A charter for education in the digital world (2019). Hague Circle, <https://www.waldorf-international.org/en/media-education/a-charter/> [žr. 2025 01 02]
7. Breidokienė R. (2022). Ekranai ir vaikų pažintinė raida bei mokymosi sėkmė. Internetinė nuoroda: https://d3b12986-f922-45fa-8fbe-26388f8d7ab6.usrfiles.com/ugd/d3b129_2a677d3e6092400d9f0c9b278093aa13.pdf [žr. 2025 01 02]